

Familierådets retorikk

Dekonstruksjon av Sveinung Horveraks doktorgradsavhandling

Anne-Lise Stubberud

Masteroppgave i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo
Avdeling for samfunnsfag

Innholdsfortegnelse

Forord	4
Sammendrag	5
Summary	6
Innledning.....	7
Masteroppgavens empiri.....	7
Familierråd.....	8
Problemstilling	8
Språkets retorikk.....	8
Hovedproblemstilling	9
Deltproblemstilling	9
Avgrensninger	9
Oppgavens struktur og oppbygning.....	10
Teoretisk tilnærming.....	11
Dekonstruksjon.....	11
Dekonstruksjon som tekstanalytisk metode.....	11
Derrida og dekonstruksjonens utvikling	12
Poststrukturalisme	13
Utviklingen av poststrukturalisme	13
Poststrukturalister i Frankrike.....	14
Diskurs.....	14
Ordets denotative og etymologiske betydning.....	14
Ordets konnotative betydning (begrepsdefinisjoner).....	15
Foucaults diskursbegrep	15
Diskursbegrepet i forhold til problemstillingen	16
Makt og kunnskap	16
Bourdieu's maktbegrep	17
Foucaults maktbegrep.....	18
Vitenskapelige teksters retorikk	18
Vitenskapens maktpotensiale som kilde til beslutninger	19
Metode.....	20
Valg av tekst	20
Valg av vitenskapelig tekst.....	20
Valg av avhandling som vitenskapelig tekst.....	20
Søk og gjennomgang av avhandlinger.....	21
Valg av Horveraks avhandling	22
Mitt ståsted	23
Valg underveis.....	23
Oppslagsverk	24
Analytiske spørsmål	25
Analyse I: Perspektiv.....	25
Synsvinkel	25
Perspektiv i avhandlingens tittel og problemstilling.....	26
<i>Hvordan opplever ungdom å delta i familierråd?</i>	26
<i>Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet</i>	27
Monologiske og dialogiske tekster	29
Sammenlikning av perspektivet i problemstillingens to ledd	29
Perspektiv i avslutningskapittelet	30
Teoretisk bakgrunn og teoretisk grunnlag	30
Barnet som sosial aktør.....	32
Gjensidig avhengighet barn/voksne.....	32
Makt/ansvarsfordeling mellom offentlige/private	33
Perspektivet i avhandlingens teorikapittel	33
Kvales metafor om skattejegeren og den oppdagelsesreisende	34
Skjematisk sammenlikning mellom Kvales metafor og forfatteren.....	35
Oppsummering	36
Analyse II: Familierråd som subjekt.....	36
Begrepet familierråd	36
Begrepets betydning	36
Diskursen i begrepet familierråd.....	37
Tesene 4-7	38

Det institusjonelle subjektet.....	38
Tildekking av årsaksforhold	39
Oppsummering	39
Analyse III: Paternalisme	40
Tese 7	40
Familieråd og paternalisme.....	40
Forfatterens bruk av begrepene paternalisme og paternalistisk velferdsstat.....	40
Begrepsdrøfting: paternalisme og paternalistisk velferdsstat	40
Begrepsdrøfting: Svekke	42
Forfatterens verdisyn i teksten.....	42
Paternalisme versus autonomi	43
Det biologiske prinsipp.....	44
Drøfting av det biologiske prinsipp	44
Løsningsdiskusjonen	45
Brukerne blir gitt mulighet for mestring.....	46
Godhetsdiskursen.....	47
Oppsummering	47
Analyse IV: Bruk av metaforer.....	48
Metaforenes maktpotensiale	48
Teser	48
Den konnotative betydningen av teser.....	49
Ritual og seremoni.....	49
Ritualets retorikk	51
Ritualenes ekskluderende effekt	51
Ritual for problemløsning.....	52
Goffmans teori om ritualer	52
Leer-Salvesens analogi om ritualer.....	53
Seremonimester	55
Overrekke	56
Oppsummering	57
Analyse V: Mindretallet stemme	57
Tese 6	57
Årsaksforklaring	58
Distanseringen til ungdommene	59
Å være klar	60
Gjengjeldelse av tjenester	61
Ta imot konflikten	62
Personkarakteristikken.....	63
Wadels egenskapsforklaring	63
Den medisinske modellen for funksjonshemming.....	64
Kristeva og Bakhtin	66
Ritualenes ekskludering av mindretallet.....	66
Oppsummering	68
Analyse VI: Nasjonale forskjeller	68
Kategoriseringer og resultatforskjeller	68
Forfatterens drøfting av forskjellene.....	69
Fordeling av bekreftende svar mellom Danmark og Norge.....	70
Medbestemmelsesforklaring.....	70
Deltagelsesforklaring.....	71
Oppsummering	71
Oppsummerende avslutning	72
Oppsummering av analysen.....	72
Konklusjoner	72
Konsekvenser	74
Avslutning	74
Litteraturliste	75
Vedlegg: Utdrag fra Sveinung Horveraks avhandling, kap 6. Avslutning.....	82
6.1 Innledning.....	82
6.2 Ti teser om ungdoms opplevelse av familieråd.	82
6.3. Avslutning.	86

Forord

Jeg vil gjerne rette en takk til to personer som særlig har hatt avgjørende betydning for denne foreliggende masteroppgaven.

Den som har vært min veileder i ordets rette forstand, nemlig ledet meg tålmodig på læringsveien, er førsteamanuensis Eivind Engebretsen ved Høgskolen i Oslo. Tusen takk for din store entusiasme for prosjektet, for tålmodig oppfølging og ikke minst for den kunnskapen om språkanalyse som du har gitt meg.

En annen som også har betydd mye for meg i denne prosessen er lederen for siste års oppgaveseminar, førsteamanuensis Ingeborg Marie Helgeland ved Høgskolen i Oslo. Tusen takk for din vennlighet og oppmuntring og alle gode innspill du har kommet med.

Takk også til mine medstudenter i oppgaveseminaret, det har vært inspirerende å være sammen med dere i gruppa.

Oslo, 15. mai 2008

Anne-Lise Stubberud

Sammendrag

Denne oppgaven handler om språk, nærmere bestemt tekstens kommunikative innhold. Hvordan kan språket uttrykke andre meninger/betydninger enn det vi ønsker å formidle? Hvilken makt kan ligge skjult i det? Hvilke konsekvenser kan det få? Språk og makt er tema for oppgaven. Empirien er en doktorgradsavhandling av Sveinung Horverak (2006): Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet. Avhandlingen handler om familieråd som er en spesiell metode innen barnevernet der formålet er at barn og foreldre og andre av deres slektninger skal være med å foreslå og gjennomføre problemløsninger. Horverak har intervjuet 20 ungdommer i alderen 13-21 år. Horveraks ståsted er at familieråd som metode er myndiggjørende og innebærer forskyvning av definisjonsmakt fra barnevernet til de private. Spørsmålet mitt er om maktforskyvningen er reell, eller om det bare er en annen type makt fordi den utøves på en annen måte.

Problemstillingen er: Hvordan reproducerer avhandlingen noen av de holdningene forfatteren sier han tar avstand fra? Til teksten stiller jeg spørsmål om hvilke holdninger er til stede og hvordan fremtrer de i teksten, hva er det teksten løfter frem og hva er det den undertrykker og hvilke motsetninger finnes i teksten? Jeg benytter en tekstanalytisk metode kalt dekonstruksjon etter dens opphavsmann Jacques Derrida. Metoden går ut på å lese teksten med kritisk blikk for å se etter motsetninger i teksten og brudd i argumentasjonen. Teorien baseres foruten Derrida også på Pierre Bourdieu og Michael Foucault og deres begreper om makt, spesielt sett i forhold til språk og vitenskap som maktfelt. Ulike tekstutdrag fra avhandlingen analyseres, først og fremst hentet fra avhandlingens avslutningskapittel der forfatteren har formulert ti teser. Det ses på begreper som perspektiv, familierådet som subjekt, paternalisme, bruk av metaforer samt fremstillen av mindretallets stemmer og nasjonale forskjeller.

Analysen vist at barneperspektivet blir tapende i konkurransen med det institusjonelle samfunnsperspektivet. Perspektivet blir barnevernet som aktør i stedet for barnet som aktør. Ungdommenes stemmer blir undertrykket. Familierådsmetoden fremstilles i et demokratisk språk med begreper som myndiggjøring og maktoverføring, men dette er en retorisk fremstilling som dekonstruksjonen plukker fra hverandre. Maktspråket endres, men makten er uforandret.

Summary

This thesis is about language in the terms of working with a text, in the form of communication. How can the language in the text express other meanings than what we wish to pass on? What hidden power can be in the text? What kind of consequences can it give? Language and power is the theme for this thesis. The empirical data is based on a dissertation of Sveinung Horverak (2006): *How do young people experience taking part in Family group conference? A contribution to the work with the ethics of the Child Social Services and the discussion about the role of the Child Social Services in the society*. The dissertation is about Family group conference, a method that is used in the Child Social Services. The aim is here to let children, their parents and other family members be a part of problem-solving processes. Horverak has interviewed 20 young people in the age of 13-21 years old. Horverak's view is that the Family group conference is a method that are empowering the private actors and reducing the power of the Child Social Services. The question I highlight the reality of the empowerment as intended, or is it just another way of using power.

The problem for discussion is: How does the dissertation reproduce some of the discourses that the author says he takes distance from? I ask questions to the text about which discourses are present and how are they shown in the text, what does the text lift up and what does it oppressor and what kinds of contrasts are found in the text. In this thesis I have chosen a textual analysis method called deconstruction from Jacques Derrida. This method is about having a critical view to look for the contrasts in the text and the breaks in the argumentation. In addition to the theory of Derrida, I have also used the theories of Pierre Bourdieu and Michael Foucault about their concepts of power, close related to the power of language and science. I have chosen for analyzing his ten theses which are in his concluding chapter. The concept I use in this context is about perspective, the Family group conference as a subject, paternalism, used metaphors and how he writes about the voices of the minority and the national differences. The analyze shows that the Child perspective is the loser in the competition with institutional society perspective. The perspective is more like the Child Social Services as an actor instead of the child as an actor. The young people's voices are being oppressed. The method Family group conference represents a democratic language with concepts as given power and transfer power, but this is a rhetorical presentation where the deconstruction takes it apart from each other. The language of power changes, but the power is unchanged

Innledning

DET NYTTER IKKE
Det nytter ikke med ord.
Det nytter aldri med ord
hvis du vil
si noe.

Vi er flyktninger her i det fremmede,
- vårt morsmål er stillhet.
Hans Børli [1969] 1995

Dette diktet traff meg da jeg leste det første gang for mange år siden. På en enkel måte fortalte det meg hvor vanskelig det er å sette ord på det man ønsker å formidle. Samtidig er vi helt avhengige av å uttrykke oss i samhandling med andre. Språket er vårt kommunikative verktøy. Det gjelder oss alle til enhver tid, men særlig er dette verktøyet viktig i vår rolle som sosialarbeidere der vi møter mennesker som kan være sårbare. Jeg har gjennom mange år arbeidet i helsetjenesten og møtt blant andre mennesker som har slitt med psykiske problemer som har gjort det vanskelig for dem å finne ord for sine tanker og følelser. Jeg har ikke kunnet unngå å bli opptatt av språkets betydning som døråpner for kontakt og tillit og hvor lett døren kan lukkes, uten at det alltid har vært klart for meg hva som fører til det ene eller det andre.

Denne oppgaven handler også om språk, nærmere bestemt tekstens kommunikative innhold, hvordan teksten kommuniserer med leseren. Hvordan kan språket uttrykke andre meninger/betydninger enn det vi ønsker å formidle? Hvilken makt kan ligge skjult i det? Hvilke konsekvenser kan det få? Språk og makt er tema for oppgaven og empirien er en *doktorgradsavhandling*.

Masteroppgavens empiri

Nåværende professor i sosialt arbeid ved Høgskolen i Bodø, Sveinung Horverak tok doktorgrad ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) i 2006 med denne avhandlingen: *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. Avhandlingen handler om familieråd som er en spesiell metode innen barnevernet der formålet er at barn og foreldre skal være delaktige i å foreslå problemløsninger. Horverak har intervjuet 20 ungdommer i alderen 13-21 år.

Familieråd

Barne- ungdoms- og familieetaten beskriver familieråd slik¹: "Familieråd kan kortfatta skildras som ein vedtaksmodell der den utvida familien skal finne løysingar på eit problem og vere med på å gjennomføre løysingane. Med utvida familie inneberar at alle relevante slektningar kan trekkjast inn i tillegg til andre som står familien nær". Horverak bruker begrepet nettverk i stedet for utvidet familie, og forfatterens begrep følges i denne masteroppgaven. Familieråd har tre faser. Først informerer barnevernet og andre profesjonelle om barnets situasjon. Med utgangspunkt i et definert problem stiller barnevernet et konkret spørsmål som skal diskuteres alene av barn, foreldre og nettverket. De utarbeider en handlingsplan som besvarer barnevernets spørsmål. Til sist kommer barnevernets saksbehandler og koordinator inn i møtet igjen og får handlingsplanen. Den skal godkjennes av barnevernet. Ideen er at barn/foreldre skal være delaktige i barnevernets beslutninger, derfor er også familieråd betegnet som en beslutningsmodell.

Problemstilling

Horveraks ståsted er at familieråd som metode er myndiggjørende. Han ønsker å komme vekk fra umyndiggjøring og det han betegner som en paternalistisk tenkemåte. Familieråd er etter hans syn en mulighet for forskyvning av makt fra det offentlige til det private (H:36). Ved lesning av hele avhandlingen får man inntrykk av at et ønske om å sette barn og ungdom i sentrum og bidra til myndiggjøring og mestring. Dette er hva som kalles *tekstens intensjonalitet* (Hagen 2003).

Språkets retorikk

Spørsmålet mitt er om maktforskyvningen er reell, eller om det bare er en annen type makt fordi den utøves på en annen måte. Dette er viktig når det gjelder barnevernets virksomhet fordi barnevernet i sitt mandat er gitt makt gjennom barnevernsloven. Men det er av særskilt betydning i forhold til familieråd fordi familierådsmodellen gir seg ut for å være en demokratisk forhandlingsprosess. Språket som anvendes ved omtale av familieråd er et demokratiserende språk. Med begrepet demokratiserende mener jeg at det skapes inntrykk av at familieråd er en myndiggjørende og medbestemmende metode overfor klientene og maktreduserende i forhold til barnevernet. Faren ved et slikt demokratiserende språk kan være at makten underkommuniseres. Innebærer det nye språket en reell demokratisering eller er det bare snakk om et nytt maktspråk? Makten blir ikke nødvendigvis mindre selv om den får et nytt navn, men den kan bli mer subtil (Engebretsen 2006). Derfor har denne

¹<http://www.click24.no/abcsok/supersok/?sokbox=2&frase=svekke&hvor=&kilde=12&superurl=http://www>

masteroppgaven fått navnet ”Familierådets retorikk”. Retorikken om familieråd handler om tekstens *overbevisningskraft* (Østerud, Engelstad og Selle 2003). Ekeland og Heggen (2007) skriver i *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* at ”det er vel liten tvil om at mange av omgrepa i den nye retorikken, t.d. brukarmedverknad, (...) meistring og myndiggjering, er verdiladde og skaper positive assosiasjoner. Det er nødvendig å studere om ”ny politikk” blir ny praksis og om ideala samsvarer med realitetene” (op.cit.:24). Dette utsagnet samsvarer med mine tanker for prosjektet.

Dette prosjektet handler altså om den skjulte makten som ligger innbakt i språket som avhandlingen anvender i omtalen av familieråd. Denne makten kan komme til syne som et resultat av å se på motsetningene mellom tekstens uttalte intensjoner, og det den uintendert formidler.

Hovedproblemstilling

Problemstillingen er som følger: Hvordan reproducerer avhandlingen noen av de holdningene forfatteren sier han tar avstand fra?

Delproblemstilling

For å kunne besvare problemstillingen vil disse spørsmålene være sentrale:

Hvilke holdninger er tilstede og hvordan fremtrer de i teksten?

Hva er det teksten løfter frem og hva er det den undertrykker?

Hvilke motsetninger finnes i teksten?

Avgrensninger

Denne oppgaven er ikke en evaluering av familieråd generelt, men av hvordan metoden omtales og diskuteres i en konkret doktoravhandling. Det finnes litteratur som omhandler familieråd, både større dokumenter og mindre artikler, se for eksempel Jóna Hafdis Einarsson (2002), Inger Oterholm (2003), Sturla Falck (red.) (2006) og Astrid Strandbu (2007). Siden jeg ikke har som formål å evaluere familieråd eller å drøfte forfatterens forståelse opp mot andres forståelse og vurdering av familieråd, vil ikke denne type litteratur bli trukket inn. Det samme gjelder også barnevernet som sådan, og litteratur om barnevernet blir derfor heller ikke trukket inn med noen få unntak som har relevans for tekstanalysen.

Oppgavens struktur og oppbygning

Kapittel 2 Teori handler om dekonstruksjon og begrepets opphavsmann Jacques Derrida, poststrukturalismen som var den filosofiske retningen Derrida og Michel Foucault med flere tilhørte, diskursbegrepet sett fra ulike synsvinkler herunder Foucault, maktbegrepet særlig sett i forhold til kunnskap og vitenskap med spesiell vektlegging på Foucaults og Pierre Bourdieus maktbegreper samt vitenskapens retorikk og maktpotensiale for beslutninger. De tre teoretiske ”grunnsteinene” i denne oppgaven er Derrida, Foucault og Bourdieu som representerer ulike synsvinkler med det til felles at de er opptatt av språk, makt og vitenskap og sammenhengen mellom disse.

Kapittel 3 Metode handler først og fremst om begrunnelsen for valg av tekst, der jeg synliggjør prosessen forut for at den aktuelle avhandlingen ble valgt. Dessuten redegjør jeg for dilemmaene jeg har stått i underveis i prosjektet og de valgene jeg har gjort.

Analysekapittelene er bygget opp slik at det starter med det overordnede i avhandlingen og beveger seg hierarkisk nedover til det siste temaet som vies lite plass i avhandlingen.

Kapittel 4 Analyse I: Perspektiv handler om hvilket perspektiv forfatteren velger å anlegge på det fenomenet som undersøkes. Dette temaet er valgt som det første analysekapittelet både fordi det er styrende for hele forfatterens avhandling, men også fordi det er av betydning for forståelsen av mine øvrige analysedeler.

Kapittel 5 Analyse II: Familierådet som subjekt handler om hvordan familierådet som abstrakt aktør settes i subjektposisjon. Dette plasseres som det andre analysekapittelet fordi dette gjelder mange av tesene og er på mange måter gjennomgående for avhandlingen.

Kapittel 6 Analyse III: Paternalisme handler om forfatterens bruk av begrepet paternalisme. Dette kommer som den tredje analysen fordi paternalisme og paternalistisk velferdsstat er sentrale begreper hos forfatteren i forståelsen av at familieråd er myndiggjørende.

Kapittel 7 Analyse IV: Metaforer handler om forfatterens bruk av metaforene tese, ritual, seremonimester og overrekke. Av disse er det bare begrepet ritual som er viet stor betydning som metafor hos forfatteren og som også får størst plass i min analyse selv om alle begrepene etter mitt syn har betydning for forståelsen.

Kapittel 8 Analyse V: Mindretallets stemme handler om hvordan de som ikke hadde så god opplevelse kommer til orde. Dette er valgt som det nest siste kapittelet fordi forfatteren vier denne gruppen lite oppmerksomhet i avslutningskapittelet, men som etter min vurdering er av stor betydning.

Kapittel 9 Analyse VI: Nasjonale forskjeller handler om forskjellen i danske og norske ungdommers opplevelse av familierådet. Dette er sist i analysen fordi forfatteren ikke omtaler dette i avslutningskapittelet, men som etter min vurdering er et viktig og interessant funn.

Kapittel 10 Oppsummerende avslutning handler om en kort oppsummering av analysen og se de større linjene i analysen som helhet, først og fremst i forhold til språk, vitenskap og makt.

Teoretisk tilnærming

Dekonstruksjon

Muligheten for en alternativ tolkning kan avsløre en uklarhet omkring forfatterens ståsted. Brister i tekstens oppbygging og argumentasjon kan gjøre det vanskelig å bestemme hvilke hensyn som står i fokus for familieråd som metode. Er familieråd slik det fremstilles av forfatteren en demokratiserende diskurs eller legger fremstillingen begrensninger på klientens handlingsrom og ytringsmuligheter?

Dekonstruksjon som tekstanalytisk metode

Her vil jeg bruke dekonstruksjon som tekstanalytisk metode og se på tekstens uttalte intensjoner i forhold til det meningsinnholdet jeg finner gjennom en kritisk analyse. Dekonstruksjon er en tekstanalytisk metode som går ut på å plukke fra hverandre teksten for å få frem de underliggende motsetningene. Min hensikt er å vise motsetningene i teksten og det forutsetter kritisk lesning. Jeg leser altså *teksten* med et kritisk blikk. I stedet for å møte *teksten* med velvilje, fokuserer jeg på de eventuelle farer som språkbruken representerer. Det er allment akseptert at språk er makt, i betydningen at den som behersker språket har stor mulighet for innflytelse og påvirkning gjennom sine språklige formuleringer. Retorikk som betyr talekunst, handler nettopp om hvordan man best kan være overbevisende. I dette ligger en fare for at leseren blir overbevist uten å kunne gjennomskue brist i argumentasjonen. Dekonstruksjonen har altså til hensikt å avsløre dette. Lesemetoden er influert av den franske filosofen Jacques Derrida (1930-2004) som

introduserte begrepet dekonstruksjon. (NRK 2002²; Hagen 2003; Engebretsen 2006, 2007) Dekonstruksjonen skiller seg fra hermeneutisk tilnærming ved at den fokuserer ikke bare på tekstens mening, hva den *betyr*, men på dens funksjoner, hva den *gjør*. Nærmere bestemt fokuserer dekonstruksjonen på *forholdet* mellom tekstens betydning og dens funksjoner. Dekonstruksjonen er en mistenksom form for fortolkning som undersøker om tekster gjennom sin konstruksjon sender ut andre signaler enn dem de eksplisitt formulerer, om de *gjør* noe annet enn det de *sier*. Ordene og karakteristikken vi benytter oss av når vi skriver er ladet med mer enn bokstavelig – eller det som på lingvistikkens fagspråk heter *denotativ* – betydning. Ord og uttrykk har også et *konnotativt* innhold. Symboler og fortellinger som vi bruker, er på forhånd ladet med kulturell betydning. Gjennom språket trekkes vi derfor inn i en logikk som kan være mer eller mindre i samsvar med det vi vil ytre. Dekonstruksjonen har til formål å løfte frem spor av en slik skjult logikk som undergraver ytringens uttalte meningsinnhold (Engebretsen, 2007:18-19). Dekonstruksjon legger altså vekt på å finne motsetninger mellom det teksten eksplisitt og implisitt uttrykker. For egen del tenker jeg på rollen som den dekonstruktive leser med metaforen potensiell huskjøper. Husselgeren ønsker å vise frem bygningen som et attraktivt salgsobjekt, mens huskjøperen er på jakt etter alle feil og mangler.

Derrida og dekonstruksjonens utvikling

Dekonstruksjonen begynte som en filosofisk metode og som en type språkfilosofi. Det ligger en språkfilosofi under den filosofiske lesestrategien eller analysemetoden som Derrida utviklet på slutten av 1960-tallet. Han påviste hvordan filosofer som blant andre Platon og Rousseau aldri klarte å etablere de begrepsdistinksjoner og de argumenter de tilsynelatende forsøkte å fremme. Han fant at de filosofiske tekstene motsa seg selv, og deres sentrale begreper var ofte døde metaforer som drastisk endret mening gjennom den dekonstruktive analysen (Hagen 2003). Med uttrykket ”døde metaforer” menes at metaforen er så innarbeidet at man ikke lenger tenker over at det opprinnelig er en metafor (Flatseth 2003). Teksten om Platon er publisert i *La Dissémination* (Derrida 1972) som betegnende betyr ”spredningen”, altså å åpne opp og strø ut i biter. Derrida anså ikke selv dekonstruksjon som en *metode*, men hans tenkning representerer en type lesestrategi med åpenhet for taktiske grep. De filosofiske tekstene han undersøker utgjør hans empiri, de er gjenstandene som skal undersøkes (Gundersen 2006). Derrida fikk i begynnelsen liten oppmerksomhet i Frankrike og det var i USA dekonstruksjonen ble videreutviklet, først og

² NRK-intervju med professor Atle Kittang ved Universitetet i Bergen.
<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/lesekunst/teorier/1770332.html> Lastet ned 12.3.2008.

fremst ved den belgiske litteraturviteren Paul de Man ved hans tilknytning til Yale universitetet. Ordet "déconstruction" skal ha hatt sin første tilsynekomst i fransk språk i 1965, mens verbet "déconstruire" tidfestes til 1970. Ordet er laget av ordet å konstruere, som betyr å reise eller bygge opp. Når det på fransk settes et dé- foran, så handler det om å reversere denne bevegelsen, altså å bygge ned. Det er en motsetning til å konstruere. Men det er ikke den typen motsetning som en har for eksempel i å ødelegge, å destruere. Det er forskjell mellom destruksjon og dekonstruksjon, noe ordets opphavsmann Derrida understreket sterkt (NRK 2002). Det finnes en del ulike definisjoner av dekonstruksjonsbegrepet. En av de enkleste er formulert av den amerikanske dekonstruksjonisten Barbara Johnson. Hun definerer dekonstruksjon som "den omhyggelige uttrevlinga av motstridende betydningskrefter i teksten" (op.cit.). Det sier noe om hva slags analysemetode dekonstruksjonen er. Det er en type analyse som legger enorm vekt på å lokalisere og blottlegge noen motsigelser som dekonstruksjonistene hevder er konstituerende for teksten. Disse motsetningene forsøker teksten å skjule ved å presentere seg som konstruksjon, som et helhetlig arkitektonisk byggverk. Som et definisjonsforsøk kan vi altså si at dekonstruksjon er en analytisk operasjon som tar sikte på å blottlegge, trevle fra hverandre og vise frem de motsigelsene som konstituerer teksten og som teksten forsøker å skjule (op.cit.).

Poststrukturalisme

Derrida tilhørte den franske kretsen som etter hvert ble betegnet som poststrukturalistene eller postmodernistene. Det som kjennetegnet den postmodernistiske tenkningen var avstandtagen til ideen om det menneskelige subjektet som rasjonelt og fornuftig tenkende og handlende. Troen på den vitenskapelige sannhet var forlatt. Språkets betydning fikk økt oppmerksomhet som et element mellom det menneskelige subjektet og verden, og da gjerne i sammenheng med makt og kunnskap. Språket ble ikke lenger forstått som en fast struktur, men som flytende konstruksjoner og meningsdannelser. Derav kom navnet poststrukturalisme, altså det som fulgte *etter* strukturalismen.

Utviklingen av poststukturalisme

Derrida sier i 1967 om "struktur, tegn og spill i menneskevitenskapenes³ diskurs": "Kanskje har det skjedd noe i strukturbegrepets historie som vi kunne kalle en "begivenhet" (...) Hva slags begivenhet er det? I det ytre fremtrer den som et *brudd* og en *fordobling*." (Derrida [1967] 2006:15, original kursivering). Dette er skrevet i en tid da den

³ Det franske ordet *sciences humaines* dekker både humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag, og er

strukturalistiske tenkningen var sterkt forankret, og Derrida er forsiktig i sin ordbruk ved å si *kanskje* (har det skjedd noe) og ved å sette ”begivenhet” i anførselstegn (Gundersen 2006). Deretter argumenterer Derrida for at en tekst kan tolkes på to forskjellige måter. Den ene er å tyde en *sannhet* eller en *opprinnelse* som finnes i teksten, og som følgelig er konsistent. Det gjelder bare å knekke koden, eller ”dechiffrere” som Derrida sier. Den andre og den gang nye tolkningen, er å tolke *spillet* i teksten. Det ser bort fra opprinnelsen og tanken om det konsistente. ”Ut fra mer enn ett tegn kan man i dag se at disse to tolkningene av tolkning - som er absolutt uforenlige (...) - deler på det felt som vi på en så problematisk måte kaller menneskevitenskapene.” (Derrida [1967] 2006:46). Selv om han er tydelig på at disse to tolkningsmåtene er forskjellige, avslutter han like forsiktig som han begynte ved å si var at ”[jeg] tror for min del ikke at det i dag skal *velges* mellom dem.” (Ibid.) Dette var begynnelsen av den poststrukturalistiske perioden.

Poststrukturalister i Frankrike

Poststrukturalismen ble en etablert filosofisk retning, først i Frankrike og senere USA (blant andre med Paul de Man som nevnt tidligere under dekonstruksjon). Tidsskriftet *Tel Quel* (”Som det er”, etablert 1960) var et viktig forum og samlingspunkt for franske forfattere og teoretikere, og tidsskriftet har blitt omtalt som betydningsfullt for studentopprøret i Paris i 1968 (Engebretsen, Johnsen og Markussen 2008). I kretsen som tilhørte poststrukturalismen var flere fremtredende intellektuelle, som litteraturforskeren Roland Barthes, lingvisten og psykoanalytikeren Julia Kristeva, filosofen Jean-François Lyotard, sosiologen og filosofen Jean Baudrillard, og filosofen Gilles Deleuze, for å nevne noen. Den franske filosofen og historikeren Michel Foucault (1926-1984) tilhørte også denne retningen. Han var i likhet med Derrida inspirert av Nietzsche, og var opptatt av språk, vitenskap og makt. Dette bringer oss over på et begrep han mye benyttet, nemlig *diskursen*.

Diskurs

Dette er et mye anvendt begrep innen academia uten at det nødvendigvis alltid er så klart hva man snakker om. Derfor vil jeg drøfte dette begrepet grundig.

Ordets denotative og etymologiske betydning

Ordet diskurs er et låneord fra engelsk *discourse* og fransk *discours*. Ordet oversettes fra *engelsk* med **1** foredrag, tale, forelesning; **2** avhandling og **3** (vitenskapelig) diskurs,

derfor oversatt med ordet menneskevitenskapene (Gundersen 2006).

drøftelse (Stor engelsk-norsk ordbok). Det *franske* ordet er oversatt med fire betydninger: **1** tale (som man fører) (*gammeldags*); *flertall* snakk, ord; **2** tale (som holdes); **3** foredrag; avhandling og **4** det talte språk; (meningen i) det som blir sagt (Fransk-norsk ordbok). I følge Fremmedordboken har ordet diskurs to betydninger; samtale, drøfting, dispuitt eller (språkvitenskapelig betydning) tekst. Vi ser altså av disse leksikalske betydningene at ordet diskurs har med språk, tale og tekst å gjøre. Opprinnelsen til ordet er latinsk ifølge Oxford Dictionary of English: "origin late Middle English (denoting the process of reasoning): from Old French *discours*, from Latin *discursus* 'running to and from' (in medieval Latin 'argument'), from the verb *discurrere*, from *dis-* 'away' + *currere* 'to run' the verb influenced by French *discourir*". Det interessante her er at den etymologiske betydningen er å *løpe frem og tilbake*, som etter hvert (på latin) ble til betydningen *resonering* eller *argumentasjon*, kanskje ut fra at disse begrepene innebærer en viss frem og tilbake prosess. Selv om ingen lenger kjenner til eller tenker på den opprinnelige betydningen, viser dette begrepets *fluktuasjon*, dets *bevegelighet*. Det handler altså om det *foranderlige innholdet i tale, språk og tekst*. Dette forbinder vi vanligvis forbinder med *meningsdannelser*, og derved er vi over på den konnotative betydningen av ordet.

Ordets konnotative betydning (begrepsdefinisjoner)

Ottar Brox skiller mellom diskusjon og diskurs og sier at diskurs er et videre begrep som innbefatter diskusjon: "Sterkt forenklet kan man si at mens "diskusjon" refererer til de replikkene eller argumentene debattantene utveksler, omfatter "diskurs" også det *usagte* eller *underforståtte*, det som ikke sies i innleggene, men som utgjør rammen eller konteksten for det som sies" (Brox 1999:78). Begrepet diskurs er altså ofte brukt om meningsinnhold som vi tar for gitt. Liv Mette Gulbrandsen (2006:257) formulerer det slik: "En diskurs er en (språklig) praksisform som skaper (et utsnitt av) verden på en bestemt måte". Per Solvang (2000:4) tar utgangspunkt i Foucault og sier: "Discourses define what is recognized as meaningful in thinking about a phenomenon". Mange andre har formulert tilsvarende definisjoner. Det handler altså om at *diskursen er den meningen, holdningen eller oppfatningen vi har om noe* og som kommer til uttrykk gjennom det skrevne og talte ord, eller begrepet tegn som ofte brukes, for eksempel av Foucault.

Foucaults diskursbegrep

Foucault sier i *Tingenes orden* at "språket er i bunn og grunn *diskurs* i kraft av den enestående kraften til ord som binder tegnsystemet sammen med den væren det betegner" (Foucault [1966] 2006:141). Foucault er en av dem som har vært med på å innføre

diskursbegrepet, særlig ved sin tiltredelsesforelesning *Diskursen orden* ved prestisjetunge Collège de France i 1971. Han er særlig opptatt av *diskursens maktaspekt i vitenskapelig sammenheng*. For ham handler diskursen om at når vitenskaper konstitueres, konstitueres også deres måte å snakke om sitt objekt på. Det innbefatter spørsmål om hva som er interessant og relevant å studere, hvordan et problem skal løses, hva som kan anses som såkalt vitenskapelig sannhet, hvem som blir hørt, og hvem som anses som utenforstående og derved ikke får gjennomslag (Engelstad 2005). Foucault er følgelig mer opptatt av diskursens *materialitet* enn dens meningsinnhold (Schaanning 1997). I *Diskursens orden* snakker han om ulike mekanismer som er med på å danne diskurser, herunder det spillet som foregår i vitenskapens maktfelt. Schaanning oppsummerer Foucaults tenkning om diskurser med at det diskursive feltet Foucault er på jakt etter er ikke et “åpent logisk rom hvor en bestemt diskurs dukker opp. Det er det allerede sagte (sammen med de tilhørende hjelpemidler, praksiser og institusjoner) som utgjør mulighetsfeltet” (op.cit.:184). Det vil føre for langt å beskrive “hjelpemidler, praksiser og institusjoner” det her siktes til, men det kan for eksempel nevnes at Foucault ([1971] 1991) i *Diskursens orden* beskriver utelukkelsessystemer som påvirker diskursen, altså hva som er akseptert. De tre store utelukkelsessystemene betegner han som den forbudte tale, skille mellom fornuft og galskap og viljen til sannhet. Den forbudte tale deler han igjen inn i tre nivåer; tabubelagte ting, omstendighetens ritual og det talende subjektets privilegerte og eksklusive rett. Vi ser altså at det er detaljerte og nøye strukturerte beskrivelser som Foucault gir for hva som påvirker eller styrer diskursdannelsen. Hans argumentasjon bygges opp omkring diskursen i relasjon til makt og kunnskap, og det er denne forståelsen jeg anvender i oppgaven.

Diskursbegrepet i forhold til problemstillingen

Jeg har redegjort for ulike forståelser av begrepet diskurs. I forhold til problemstillingen er det meningsdannelsen innenfor familierådsmetoden jeg er opptatt av. At velferdsstaten er paternalistisk er en diskurs, det samme gjelder den nye tenkningen at familierådsmetoden er myndiggjørende. Jeg ønsker å fokusere på hvordan teksten reproducerer noen av de holdningene forfatteren sier han tar avstand fra ved å se på hvilke holdninger som ligger skjult i teksten. Dette er nært knyttet opp til makt, kunnskap og vitenskap, som er neste teoretiske tema.

Makt og kunnskap

Maktbegrepet har vært gjenstand for omfattende beskrivelser ettersom et finnes mange

ulike typer makt. "Makt er evne til å gjøre en forskjell, nå et mål, skape en virkning, enten direkte i beslutnings- og tvangssituasjoner eller indirekte gjennom symboler, institusjoner og sosiale strukturer" (Østerud, Engelstad og Selle 2003:15). De skiller mellom politisk, økonomisk og ideologisk makt. Ideologisk makt er makt over tanke, verdier, følelser og selvoppfatning. "Den ideologiske makten (...) ligger (...) i de begrepene og kategoriene som gir mening til verden omkring oss" (op.cit.:18). Språk og vitenskap inngår som en del av de meningsskapende kategoriene. I boken *Maktens strategier* (Neumann (red.) (2000) omtales flere teoretikere som er opptatt av maktens mange uttrykksmåter, deriblant Foucault og Bourdieu. Disse to sine maktbegrep vil jeg se nærmere på.

Bourdieus maktbegrep

Den franske sosiologen Pierre Bourdieu (1930-2002) er opptatt av det komplekse forholdet mellom aktører og strukturer og å avdekke ikke-erkjente eller miserkjente former for makt og dominans i samfunnslivet. Han er kjent for sitt begrep *symbolsk makt*, som han definerer slik: "Symbolsk makt er en makt til å konstituere det gitte gjennom utsagn om det, til å få andre til å se og til å tro på en verdensoppfatning, til å bekrefte den og til å forandre den, og gjennom verdensoppfatningen også handlingen i verden, og dermed verden selv" (Bourdieu, [1977] 1996:45). Å konstituere det gitte gjennom utsagn om det handler om meningsskaping, på samme måte som i avsnittet ovenfor er beskrevet som en type ideologisk makt. Den symbolske makten definerer seg i og gjennom et bestemt forhold mellom de som utøver makt og de som makten utøves på, det vil si i selve strukturen til det feltet hvor *tro* produseres og reproduseres (ibid.). Kunnskaps- og vitenskapsfeltet er nettopp et slikt felt hvor tro produseres og reproduseres. Dette feltet nyter stor tillit generelt i befolkningen. En betingelse for den symbolske maktens eksistens er at den er erkjent, det er hva Bourdieu refererer til som "den usynlege [symbolske] makta som berre kan verte utøvd med samtykke frå dei som ikkje ynskjer å vite at dei vert utsette eller gjenstand for denne forma for makt, eller at dei sjølve er en del av den" (Bourdieu 1991:164, gjengitt i Hjellbrekke 2003). Dersom den symbolske makten utøves uten at det forligger en slik erkjennelse, blir det hva Bourdieu kaller symbolsk vold (Bourdieu [1993] 1996:153).

I tråd med at Bourdieus syn på den symbolske makten i vitenskapsfeltet, er han også opptatt av *selvrefleksiviteten* for å hindre at ubevisste forståelsesmåter reproduserer: "det som bør nøytraliseres i selve den handlingen det er å konstruere objektet, det er det kollektivt vitenskapelig ubevisste som innskrevet i teoriene, problemene, kategoriene for den lærde forståelsesmåten (Bourdieu og Wacquant 1993:45). I de siste forelesningene han

holdt ved Collège de France gikk han lenger og etablerte et nytt begrep *refleksiv refleksivitet* (Bourdieu [2001] 2007:144) som innebærer en oppfordring til at vitensfeltets aktører, særlig innen samfunnsvitenskapene og humaniora, skal reflektere over sin måte å reflektere på, altså en slags metarefleksjon. Bourdieus opptatthet av refleksiviteten kan ses i sammenheng med erkjennelsen om vitenskapsfeltes maktpotensiale, som også Foucault er opptatt av.

Foucaults maktbegrep

For Foucault er makt en relasjon, et styrkeforhold, og makt kan bare studeres gjennom hvordan den kommer til uttrykk, som praksis (Ekeland og Heggen 2007:23). Foucault definerer makten som *relasjonell*. "Makten er en relasjon av krefter, eller snarere enhver relasjon av krefter er en "maktrelasjon". (...) Man kan altså forestille seg en åpen liste over de variabler som uttrykker en relasjon mellom krefter eller en maktrelasjon som utgjør en handling på en handling. (...) Man spør ikke "hva er makten og hvor stammer den fra?", men derimot "hvordan utøves den?" (Deleuze, 1986, i dansk oversettelse 2004:85-86). Foucault har forsøkt å vise at vitenskapens etablering av (vitenskapelige) sannheter ikke bare er nøytrale konstateringer av fakta. Det lar seg ikke gjøre å utvinne kunnskap uten å støtte seg på et helt sett av maktstrategier. Men selv om Foucault problematiserer sannheten, har han selvsagt ikke gitt avkall på å si noe sant. Alle hans bøker er "vitenskapelige" i den forstand at han mener å gi korrekte (om enn ikke nøytrale) beskrivelser av historiske prosesser. I denne forstand tror Foucault selvsagt fortsatt på sannheten. Sannheten plasseres i et spill, men den oppløses ikke. (Schaanning, 2000:16). Når det her brukes begrepet "sannhet", er det ikke i en absolutt forstand, men innenfor konteksten av vitenskap, der vitenskapelig kunnskap anses for sann kunnskap i betydningen bevist kunnskap. Det er denne beviste kunnskapen Foucault setter spørsmålstegn ved fordi den vitenskapelige kunnskapsproduksjonen foregår i et spill. Spørsmålet er så hva slags maktspill kunnskapen inngår i. Et av spillene handler om hvordan vitenskapelige tekster som sjanger gir aksept og anerkjennelse, altså kriterier for inklusjon i motsetning til hva som kan medføre at man blir ekskludert.

Vitenskapelige teksters retorikk

Berge (2003:31) sier i *Maktens tekster* at vitenskapelige tekster er kvalifisert som vitenskapelige ved at de følger etablerte sjangerkonvensjoner for vitenskapelighet i tekst. På den måten bidrar den institusjonaliserte tekstnormen på en avgjørende måte til den enkelte vitenskapelige tekstens status og anseelse, og dermed til at tekst kan få og utøve

makt. Østerud, Engelstad og Selle (2003:277) sier at maktens tekster ofte får økt autoritet i kraft av at de ikke har en personlig avsender. De "bare er der", springer ut av en institusjon, og avgir sitt budskap uten å henvende seg til navngitte personer eller grupper. Teksten blir mer uimotsigelig når den er upersonlig. Vitenskapelige tekster skal være presise og oversiktlige, og følge en fast mal for fremstilling og argumentasjon. Ordet "jeg" er en sjeldenhet fordi det saklige innholdet skal stå fram og presentere seg selv. Dette kaller de *tekstens retorikk* (ibid.). Schaanning (1997) drøfter det vitenskapelige maktspeillet om anerkjennelse, og trekker frem at språkstilen er et trekk ved den faginterne diskursen. Han sier det slik: "Vitensdisiplinene har sine egne tabuer. For eksempel bør man være minst mulig til stede i teksten. Man kan nok benytte jegform. Men følelsene bør man holde på avstand" (op.cit.:45). Forfatteren av en vitenskapelig tekst kan altså i følge Schaanning under tvil benytte jegform, men det skal fortsatt vises at det er den intellektuelle vitenskapspersonen som snakker. Personlige følelser og tanker skal holdes tilbake eller skjules, fordi det motsatte tas som tegn på at man er useriøs, med den følge at teksten tillegges mindre betydning. Finn Skårderud (1998) kommenterer den negative holdningen til bruk av jegformen i sin bok *Uro*. Boken inneholder faglige og teoretiske betraktninger illustrert og utdypet ved små fortellinger i novellistisk form. Han mener at tekstene i boken er vitenskapelig arbeid selv om de i sjanger og form har en friere form enn det vanligvis forbindes med vitenskapelig stringens. Han sier at "jeg har valgt å synliggjøre mitt observerende og interagerende *jeg*. Kontemplasjon er som regel underkommunisert i vitenskapelige tekster" (op.cit.:444). Skårderud peker her på at den institusjonaliserte formen for vitenskapelige tekster kan medføre at man mister noe i fremstillingen. Han fremhever verdien av å synliggjøre vitenskapspersonens tanker og refleksjoner, altså en tydeliggjøring av forskerens subjektivitet. Dette er også Siri Meyer inne på. Hun sier at "Idealet av en vitenskapelig forsker er gjennomsyret av forestillinger om det "objektive" og rasjonelle, det som holder det subjektive og "irrasjonelle" på avstand og gir et løfte om fullstendig orden, total oversikt og full kontroll. Vitenskapelige sjangre, som avhandlingen og artikkelen, gjenspeiler dette: I disse tekstene får leseren inntrykk av at forskningsobjektet beskrives objektivt, på en måte som er "sannere" enn de beskrivelsene vi kan finne av samme fenomen i andre sjangre. (Meyer, 2002:9). Teksten får altså makt ved tekstens retorikk. Hvilke konsekvenser kan dette ha?

Vitenskapens maktpotensiale som kilde til beslutninger

Dersom tankefigurer og begreper fra forskningen slår igjennom i det politisk-administrative styringssystemet, vil det ha virkninger langt utover forskersamfunnet og kan

komme til å berøre alle samfunnsborgere (ibid:11). Dette handler om at vitenskapelig kunnskap er grunnlaget for mange beslutninger, kanskje de fleste beslutninger i samfunnet. Hvor ofte hører vi ikke uttrykket ”forskning har vist...” som argumentasjonsgrunnlag for et politisk syn. Det er nærmest som om diskursen er at ”*forskning har vist, og da er det slik*”. Forskningen gir politikken legitimitet. Horveraks avhandling plasserer seg inn i den samme vitenskapelige diskursen, og kan derved få betydning for politiske beslutninger om barnevernet. Dette hadde betydning for mitt valg av hans avhandling som tekst, noe jeg begrunner i det neste kapittelet om metode.

Metode

Valg av tekst

Utgangspunktet for å velge å gjennomføre en *teoretisk* masteroppgave har sammenheng med inspirasjonen som masterstudiets undervisning i sosialt arbeids teori og vitenskapsteori ga meg. Dette, i kombinasjon med min interesse for språk, var utslagsgivende for at jeg valgte tekst som min empiri.

Valg av vitenskapelig tekst

Ved valg av tekst har jeg lagt vekt på at teksten skulle være en vitenskapelig tekst fordi disse tekstene har en helt spesiell posisjon i kraft av vitenskapen som maktfelt, både for et fags utvikling og for anvendelsen i praksisfeltet. I tillegg skulle teksten være relatert til sosialt arbeid. Behovet for å utvikle sosialt arbeids kunnskap og vitenskapelige litteratur har opptatt mange av fagfeltets utøvere, ikke minst innen utdanningssystemet. I boka *Hva er sosialt arbeid* sier Irene Levin: ”Etter min mening vil det etter hvert som forskningen i sosialt arbeid videreutvikles, ikke være noe i veien for at forskningen om individet og samfunnet kommer fra sosialt arbeid på lik linje med andre samfunnsvitenskapelige fagområder. Denne prosessen har allerede begynt.” (Levin, 2004:62).

Valg av avhandling som vitenskapelig tekst

En doktorgradsavhandling i sosialt arbeid er et forskningsbidrag til sosialt arbeids kunnskap og vitenskapelige litteratur. En avhandling skal være et selvstendig, vitenskapelig arbeid som oppfyller internasjonale standarder med hensyn til faglig nivå,

metode og etiske krav. Avhandlingen skal bidra til å utvikle ny faglig kunnskap og ligge på et faglig nivå som tilsier at den vil kunne publiseres som en del av fagets vitenskapelige litteratur (Forskrift for graden philosophiae doctor (ph.d.) ved Universitetet i Oslo 2005⁴).

Et doktorgradsarbeid er i tillegg veien inn til utdanningssystemets høyeste stillinger. En avhandling representerer et konkret faglig *nåtidig* kunnskapsbidrag, men den representerer også indirekte et *fremtidig* bidrag til kunnskapsutvikling innen sosialt arbeid. En oppnådd doktorgrad gir en legitimert ekspertrolle på feltet og åpner muligheter for de høyeste stillingene innen akademien. Det er for eksempel den eneste veien til professorstillinger innen utdanningen i sosialt arbeid. En avhandling er derfor også den institusjonaliserte veien til utdanningssystemet, med den mulighet for makt og påvirkning som følger derav.

Søk og gjennomgang av avhandlinger

Så langt i prosessen bestemte jeg meg for å velge en doktorgradsavhandling i sosialt arbeid. Det neste steget var å velge konkret avhandling. Det viste seg å være en tidkrevende prosess fordi det til min overraskelse var vanskelig å finne en total oversikt over avhandlingene. Et søk i bibliotekdatabasen BIBSYS med søkekombinasjonen ”sosialt arbeid” + ”doktoravhandlinger” gir mange treff av norske, svenske og danske avhandlinger i sosialt arbeid, men det gir ikke et fullstendig treff av norske avhandlinger. Derimot får man med samme søkeord også treff på avhandlinger i andre fagdisipliner som jus og sosiologi. Disse avhandlingenes tittel er relatert til sosialt arbeid, og det er vanskelig umiddelbart å finne ut hvilken type institutt avhandlingen er levert ved. Ved søk på Foreningen for forskning i sosialt arbeid (FORSA) i Norge sine nettsider⁵ finner man link til disputaser. Deres oversikt inneholder ikke alle disputaser i sosialt arbeid, men har i tillegg flere disputaser i andre fagdisipliner enn sosialt arbeid, nemlig antropologi, sosiologi og pedagogikk. Disse har temaer med relevans til sosialt arbeid.

Som et resultat av søk i bibliotekdatabasen BIBSYS, nettsidene til FORSA-Norge, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet i Trondheim, Göteborgs Universitet, Lunds Universitet og ved å spørre folk i feltet kom jeg fram til 18 titler for avhandlinger i sosialt arbeid i *perioden 1985-2006*. Men de er ikke så lett tilgjengelige. For å få tilgang til kunnskapen, må man enten låne avhandlingene fra fagbibliotek, eller kjøpe dem man er

⁴ <http://www.uio.no/admhb/reglhb/forskning/drphilos/phdforskr.xml> Lastet ned 26.07.07

⁵ <http://www.FORSA-Norge.no> Lastet ned 03.02.07.

interessert i forutsatt at de fortsatt er til salgs. De færreste er publisert i bokform. Det er lovhjemlet plikt til å avlevere norske dokumenter med allment tilgjengelig informasjon⁶ til nasjonale samlinger for å sikre bevaring og tilgang for framtiden. Derfor har Nasjonalbiblioteket 17 av de 18 avhandlingene jeg fant, men mangler den første avhandlingen fra 1985. Men Nasjonalbibliotekets avhandlinger er enten sikringseksemplarer eller utlånseksemplarer som kan bare leses på stedet. Læringssenteret ved Høgskolen i Oslo har bare 10 av de 18 doktorgradsavhandlingene i sosialt arbeid. Ingen fagbibliotek har altså en komplett samling for vanlig utlån.

Derfor brukte jeg mye tid på Nasjonalbiblioteket for å sette meg inn i avhandlingene. Flertallet av dem har tema fra barnevernsfeltet. Dette fant jeg også mest interessant fordi barnevernsfeltet er det feltet der sosialarbeideren kanskje mest tydelig utøver både kontroll- og hjelperfunksjonen med det maktpotensialet som ligger i det. Barnevernet har gjennom sitt mandat i lovverket oppgaver som innebærer både hjelp og kontroll. Barnevernsloven hjemler bestemmelser som uten tvil oppleves som direkte maktbruk overfor dem som berøres av det. Det mest tydelige eksempelet på bruk av formell makt er vedtak om tvangsplassering av barn utenfor foreldrehjemmet. Denne maktbruken er synlig og innbefatter for eksempel ankemulighet for den som mener seg uriktig behandlet. Men i spennet mellom hjelp uten betingelser på den ene siden og tydelig tvangsbruk på den andre siden, er det glidende overganger der kontrollfunksjon og maktbruk er mindre synlig eller direkte skjult. I tillegg er barnevernsfeltet også et felt der det skrevne ord har stor betydning ettersom det danner grunnlaget for viktige beslutninger. Ettersom mitt tema er språk og besluttet jeg derfor at barnevernsfeltet mest interessant tema i valg av avhandling.

Valg av Horveraks avhandling

Etter å ha lest i flere avhandlinger med samme formål, fant jeg Horveraks avhandling som mest egnet i forhold til mitt tema om språk og makt fordi den handler om barns deltagelse, som er nedfelt i FNs konvensjon om barns rettigheter. Det er også nedfelt i barnevernsloven § 6-3 at barn som er fylt 7 år skal høres i saker som angår dem. Jeg valgte å benytte denne avhandlingen som min empiri. Horverak har vært delaktig i *innføringen* og *utprøvingen* av familieråd i Norge ved at han var delaktig i prosjektgjennomføringen i Bodø kommune og utarbeidet en evalueringsrapport (se Horverak 2001). Han har også på

⁶ LOV 1989-06-09 nr 32: Lov om avleveringsplikt for allment tilgjengelege dokument.
<http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/usr/www/lovdata/all/nl-19890609-032.html&emne=avleveringsplikt> Lastet ned 20.02.07.

et tidlig tidspunkt vært medforfatter i litteratur om hvordan man planlegger og gjennomfører familieråd (se Horverak m.fl. 2002). Horverak var altså involvert i familierådsmetoden lenge før han i september 2006 disputerte for doktorgraden med sin avhandling om temaet. På den bakgrunn kan det hevdes at han *forsker på eget felt* (Wadel 1991; Paulgaard 1997). Høsten 2006 og våren 2007 var han ansvarlig for kursopplæringen i familierådsmetoden for barnevernsarbeidere og koordinatore i Møre og Romsdal⁷, som satser sterkt på denne metoden. Denne oppgaven hadde han også høsten 2007⁸. Han har altså fortsatt en aktiv rolle i implementeringen av familierådsmetoden. Han er den eneste i Norden som har doktorgrad i familieråd, og anses som en ekspert på området. Derfor har hans avhandling en stor betydning, og dette var et tungtveiende argument som lå til grunn for valg av akkurat denne teksten. Det må også sies at Horveraks avhandling er et sjeldent godt tilgjengelig dokument, ettersom den finnes som elektronisk bok i Norsk Digitalt bibliotek, og kan lastes ned via databasen BIBSYS fra steder som er tilkoblet databasen, som universiteter, høyskoler og fagbibliotek⁹. Det ville for øvrig være ideelt om alle avhandlinger ble gjort tilgjengelige på samme måte, ettersom den kunnskapen som avhandlingene representerer er så vanskelig tilgjengelig.

Mitt ståsted

Det bør ha fremkommet i det jeg har beskrevet om prosessen med valg av tekst at valget er faglig begrunnet. For ordens skyld vil jeg allikevel tydeliggjøre at jeg ikke hadde forutgående kjennskap til forfatterens navn før jeg leste hans avhandling. Jeg har heller ikke innsidekunnskap om familierådsmetoden spesielt eller barnevernsfeltet generelt ettersom jeg ikke har arbeidet innen dette feltet.

Valg underveis

Jeg har valgt å forholde meg strengt til teksten i analysen. Jeg har overveid å kontakte forfatteren for å få utdypende informasjon. Jeg har også vurdert å prøve å få tilgang til opponentvurderingen ved forfatterens disputas. Begge deler har jeg valgt å la være, fordi jeg ikke ønsker å bli påvirket av annet enn teksten jeg har foran meg.

Ett dilemma jeg har stått overfor er hvilke deler av avhandlingen jeg skal konsentrere meg

⁷ Kilde: BUFetat. Nettstedet drives av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
<http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=7450> Lastet ned 22.05.07.

⁸ <http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=8591> Lastet ned 11.11.07.

⁹ <http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=061983578&kid=biblio> Lastet ned 15.05.08

om. Jeg har valgt å ta utgangspunkt i avhandlingens avslutningskapittel, fordi forfatteren sier selv at dette kapittelet oppsummerer hans datainnsamling og analyse. Avhandlingen inneholder ikke et sammendrag, og derfor har det ikke vært et alternativ å studere dette. I avslutningskapittelet har jeg dernest valgt å konsentrere meg om de ti tesene forfatteren formulerer samt underteksten til tesene. Av dette materialet har jeg trukket frem i analysen tekstutdrag som jeg har funnet interessante i forhold til problemstillingen, eventuelt supplert med relevante tekster fra andre steder i avhandlingen. Derved vil ikke tesene bli gjennomgått kronologisk og systematisk. Dette begrunnes med at det ville blitt for omfattende i forhold til masteroppgavens ramme. Av dette følger at jeg ikke har hatt som mål å gjøre en fullstendig og uttømmende tekstanalyse av forfatterens avhandling som helhet eller avslutningskapittelet som sådan. Jeg har funnet det riktig å vedlegge avslutningskapittelet til oppgaven, ettersom det er tilnærmet umulig å gi fyllestgjørende sammendrag som yter forfatteren full rettferdighet. Hele avhandlingen kan som nevnt ovenfor hentes i bibliotekdatabasen BIBSYS¹⁰.

Jeg bruker begrepet *forfatteren* i stedet for forfatterens navn for å markere skille til forfatteren som person. Jeg kan ikke vite hva *personen* har tenkt eller ment å si. I tekstanalyser er det også vanlig å benytte begrepene forteller eller skriver for å markere det samme skille (Engebretsen 2007). Mest dekkende er kanskje uttrykket *implisert forfatter*¹¹ som er *bildet* av forfatteren slik han fremstår i et gitt verk; et begrep som plasserer seg mellom forfatter og forteller (Hagen 2003). Det blir litt tungt å bruke dette i teksten, så jeg bruker forfatteren. Alle henvisninger til forfatterens tekst er konsekvent skrevet i kursiv første gang den gjengis. Henvisninger til teksten er angitt som H:sidennummer (nettutgaven av avhandlingen).

Oppslagsverk

Jeg beskrev i teoridelen at den dekonstruktive metoden går ut på å trevle fa hverandre teksten for å lete etter skjulte motsetninger. En viktig måte å gjøre dette på er å utforske den denotative (bokstavelige, leksikalske) og konnotative (kulturelle, assosiative) betydningen av ord, begreper og uttrykk. Til dette formålet har jeg benyttet etymologiske ordbøker, ordbøker for norsk, engelsk og fransk, fremmedordbok, synonymordbok, dictionary og leksikon som alle er oppført i litteraturlisten.

¹⁰ <http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=061983578&kid=biblio> Lastet ned 15.05.08

¹¹ Hagen (2003) henter uttrykket fra den amerikanske litteraturteoretikeren Wayne Booth.

Analytiske spørsmål

Den overordnede problemstillingen er som beskrevet i innledningen: Hvordan reproducerer avhandlingen noen av de holdningene forfatteren sier han tar avstand fra? Disse spørsmålene er sentrale til teksten: Hvilke holdninger er tilstede og hvordan fremtrer de i teksten? Hva er det teksten løfter frem og hva er det den undertrykker? Hvilke motsetninger finnes i teksten?

Det må understrekes at min analyse er *en* måte å lese teksten på. Men det at det finnes andre lese måter, gjør ikke min lesning mindre betydningsfull. Familierådsmetodens uttalte intensjoner om demokrati og brukermedvirkning gjør en velbegrunnet kritisk lesning legitim selv om ikke alle lesere ville reagere likt på teksten. For å kunne virkeliggjøre sine gode intensjoner er metoden avhengig av stadig å la seg utfordre av kritiske betraktninger. På den måten kan min mistenksomme lesning sees som et konstruktivt bidrag til metodens videreutvikling.

Analyse I: Perspektiv

Synsvinkel

Ordet *perspektiv* er avledet fra latinsk *perspicere* som betyr *å se gjennom* (ordnett.no, ordbok.no). I tekstlesning kan man derfor med en metafor si at det dreier seg om de brillene vi leser med. Schlüter (2003) og Vaglum (2003) bruker begge uttrykket når de fortolker en skjønnlitterær tekst i psykologisk perspektiv. Schlüter har gjort en selvpsykologisk analyse av Hamsuns *Mysterier* og sier følgende: ”Jeg valgte et bestemt par ”briller”, men de var ikke tilfeldig valgt, og disse brillene gjorde meg bevisst på hva jeg ville se etter, nemlig selvfølelsesproblematikk” (op.cit.:85). Vaglum bruker uttrykket ”om å lese skjønnlitteratur med psykologiske briller” når han snakker om potensialet for at både skjønnlitteraturen og psykologien kan berikes ved en kombinasjon av disse to.

Perspektiv handler altså om den måten noe tar seg ut på fra et bestemt sted; en betraktningssmåte eller synsvinkel (ordbok.no, ordnett.no). Hvilket perspektiv som velges er avgjørende for hva man finner. Hvis perspektivet er flertydig, vil det følgelig være uklart hva man ser etter, og resultatet kan bli flertydig eller uklart.

Nærheten eller avstanden til det man ser på har også betydning for resultatet. Hvis posisjonen til det man betrakter er for nær, vil man kunne gå glipp av noe. Det er lett å forstå hvis man i overført betydning tenker at en bygning ser annerledes ut på avstand sammenliknet med når man står nærme og bare betrakter én vegg. Nærhet og distanse har da også vært et tema når det gjelder å forske på eget felt, det vil si at forskeren er en del av det fenomenet eller miljøet vedkommende forsker på (Wadel 1991; Paulgaard 1997). Posisjonen til feltet er da nær, og evnen til kritisk og uhildet betraktning kan bli satt på prøve.

Det er to aspekter ved perspektivvalg i forskning og formidling: Det *første* er hvilket perspektiv forskeren velger å anlegge på fenomenet som skal studeres, altså det som jeg har drøftet ovenfor. Det *andre* aspektet er hvordan forskeren formidler informasjonen han/hun finner i materialet: Hvordan formidles informantenes stemmer? Hvem ser det som kommer til uttrykk i teksten? Det kommer jeg nærmere tilbake til både senere i dette kapittelet, og i andre deler av oppgaven, særlig i kapittelet om mindretallets stemme.

I lys av dette og i sammenheng med at jeg ser etter motsetninger i teksten, vil jeg i dette kapittelet undersøke nærmere hvilken overordnet synsvinkel eller perspektiv forfatteren har i sin undersøkelse. Tekstsitater hentes fra tre ulike nivåer i avhandlingen: Avhandlingens tittel og sammenfallende problemstilling, avslutningskapittel og teorikapittel.

Perspektiv i avhandlingens tittel og problemstilling

Avhandlingens tittel og problemstilling er identisk formulert: *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.*

Dette er rammen om hele avhandlingen, og det er derfor naturlig å starte her. Tittelen/problemstillingen består av to deler, og jeg vil først se på hvordan perspektivet kommer til uttrykk i hver av delene, for så å se dem i sammenheng med hverandre.

Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?

Problemstillingens første del (*Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd?*) indikerer at forfatteren tar ungdommens perspektiv, ettersom det er ungdommens *opplevelse* det dreier

seg om. Dessuten handler det om *deltagelse*, nærmere bestemt i familieråd. Perspektivet slik det er uttrykt her er altså hvordan ungdom opplever deltagelse i en organisert gruppeaktivitet (familieråd). Begrepet deltagelse henspeiler for eksempel på *ungdommenes rolle i aktiviteten familieråd*. Det forteller oss at ungdommene som aktører er de sentrale, og at deres opplevelse av seg selv som aktører er synsvinkelen. De er konkrete, tilstedeværende aktører. Bourdieu ([1993] 1996) snakker om felt eller sosiale rom som imaginære størrelser i det fysiske rom. Det sosiale rommet beskrives slik: "De sosiale aktørene er konstituert i og gjennom sitt forhold til *et sosialt rom* (eller bedre, til felter), (...). På samme måte som det fysiske rommet er definert gjennom den gjensidige utvendigheten mellom partene, er det sosiale rommet definert gjennom den gjensidige utelukkelsen (eller adskillelsen) mellom posisjonene som utgjør det, det vil si som *en struktur som oppstår gjennom en sammenstilling av sosiale posisjoner*" (ibid:150, siste kursivering er min). Bourdieu er altså opptatt av hvilken innflytelse noen har, tar eller får i forhold til de andre. I tråd med Bourdieus tenkning kan det sies å være *ungdommenes posisjon i feltet familieråd* det dreier seg om. Det er altså ungdommenes posisjon *sett med egne øyne* eller *fortalt med egen stemme* forfatteren ønsker å beskrive.

Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet

Så langt er forfatterens perspektiv entydig definert. Men hvis vi ser på problemstillingens andre del endrer oppfatningen seg. Underteksten i problemstillingen (*Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*) indikerer et institusjonelt perspektiv (barnevernet) så vel som et samfunnsperspektiv.

Etikk kommer fra gresk ethos (skikk, sedvane) og anvendes om systematisk refleksjon over moralsk praksis (Aadland 2004). *Barnevernets etikk* er et begrep for hva man forenklet kan betegne som overordnede verdiprinsipper for rett og galt i barnevernets tjenesteutøvelse. Det sies *arbeidet med barnevernets etikk*, men hvem som arbeider med etikken er ikke synliggjort. Det er sannsynligvis barnevernets egne aktører innenfor feltet ettersom det først og fremst gjelder dem, men det kan også tenkes å være andre. *Barnevernets rolle i samfunnet* er et uklart uttrykk med tanke på hva det innholdsmessig innebærer, men det handler om det institusjonelle barnevernet i et samfunnsperspektiv. Aktørene i *diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet* er ikke synlige. Formuleringen skaper inntrykk av at det dreier seg om en offentlig debatt der man kan anta at det er fagfolk og/eller politikere som

diskuterer, altså offentlige aktører både innenfor og utenfor barnevernet. Det kan naturligvis også dreie seg om deltagelse fra publikum i betydningen privatpersoner, ettersom avisoppslag om barnevernet ofte skaper mangeartede reaksjoner. Poenget er at det ikke fremgår hvem som *fører* diskusjonen eller i hvilke fora den foregår, tilsvarende som vi ikke vet hvem som arbeider med barnevernets etikk.

Arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet handler overordnet om hvordan en offentlig institusjon utøver sine oppgaver. I tråd med Bourdieus begreper og analogt med tidligere formulering om ungdommene, kan det kanskje sies at det er en *offentlig institusjons (dvs. barnevernets) posisjon i samfunnsfeltet* det dreier seg om. Men hvem sin stemme er det som taler *om* denne posisjonen og hvem tales det *til*?

Disse spørsmålene gjør det interessant å se nærmere på uttrykket *et bidrag til*, som henspeiler på forfatterens arbeid representert ved avhandlingen. Gjennom denne formuleringen gjør derved forfatteren avhandlingen til en aktør i debatten. Forfatteren har levert den fra seg, og den lever deretter sitt eget liv i de fora den måtte bli brukt. Avhandlingen kan betraktes som et postkort; den er avsendt og inngår i ulike kommunikasjonssituasjoner uavhengig av forfatteren (Derrida 1987). Slik sett blir avhandlingen i seg selv en selvstendig bærende ”stemme”, men en passiv aktør i debatten med ukjente aktører. Med det mener jeg at teksten er gitt, den er uforanderlig og kan ikke ”ta til motmæle” på de arenaene der den kommer til orde. Ettersom vi ikke vet hvem som er mottakerne av forfatterens bidrag til diskusjonen vet vi heller ikke om mottakerne har erfaring fra barnevernsfeltet eller om de har en observatørposisjon til barnevernet. Den kan derfor bli tatt til inntekt for ulike synspunkter, avhengig av hvem som er leseren. Innenfor litteraturteorien brukes begrepet *implisert leser* for å betegne det publikum teksten henvender seg til. Dette er en ideell størrelse og er derfor ikke identisk med tekstens mottaker eller faktiske leser. Begrepet betegner snarere tekstens forventninger til leseren, til dennes kompetanse, reaksjoner eller verdier (Engebretsen 2007). Begrepet *overmottaker* er skapt av russeren Mikhail Bakhtin og er i likhet med den impliserte leser en tekstlig konstruksjon. Det skiller seg fra den impliserte leser ved at teksten *ikke* henvender seg til leseren. Overmottakeren er en kritisk leser som kontrollerer at dialogen i teksten går riktig for seg, nærmest som en uønsket tredjepart i forhold til teksten og den impliserte leser (op.cit.). En *autorisert leser* er en leser som tilhører det samme fortolkningsfellesskapet som forfatteren selv (op.cit.). Det er sannsynlig at avhandlingen henvender seg til den

autoriserte leser, altså forfatterens fagfellesskap. Men i og med at avhandlingens ”stemme” skal være et bidrag i diskusjonen om barnevernets rolle kan tekstens mottaker like gjerne være utenfor forfatterens fortolkningsfellesskap og være en implisert leser eller en overmottaker. Mottakere med erfaring fra barnevernfeltet vil lese teksten annerledes enn om de har en observatørposisjon til barnevernet. Førstnevnte leser med innside-blikk mens de andre leser avhandlingen med et utside-blikk. Disse kan ha sammenfallende eller motstridende interesser. De kan stille seg velvillig eller kritisk til det avhandlingen forteller. Det handler altså om hvordan avhandlingens ”stemme” kommer til orde, hvordan den mottas og hvilken betydning den får der den løftes frem.

Monologiske og dialogiske tekster

Dette har stor viktighet i forhold til hvordan de ulike stemmene *presenteres* i avhandlingen. Jeg var tidligere i dette kapittelet inne på at et aspekt ved perspektivet er hvordan informantenes stemmer formidles. Bakhtin har vært opptatt av hvordan stemmene kommer til orde i teksten. Med utgangspunkt i russisk skjønnlitteratur har han formet en teori om *monologiske* og *dialogiske* tekster. Dialogiske tekster lar flere stemmer komme til orde, mens monologiske tekster bare lar forfatterens stemme høres (Børtnes 2003; Engebretsen 2003, 2007). I denne sammenhengen har Bakhtin brukt begrepet *polyfoni*, som er et begrep fra musikkens verden med betydningen ”flerstemmighet satt sammen av selvstendige stemmer” (ordnett.no, ordbok.no). Bakhtin brukte polyfoni som en metafor for å analysere dialogen i teksten: mangfoldigheten av selvstendige og likestilte stemmer og bevisstheter. Hovedpersonene er ”ikke bare objekter i forfatterens diskurs, men også subjekter for sin egen diskurs, som har sin egen, umiddelbare betydning” (Bakhtin 1963:7, gjengitt i Børtnes 2003:166). I den monologiske diskurs er forfatteren den allvitende skaper av sitt verk som tekstens autoritære iscenesetter, og ingen innsigelser tillates fra leser eller helt. I dialogisk diskurs er derimot autoriteten opphevet (Børtnes 2003:167). Ettersom avhandlingen er ment som et bidrag til både arbeidet om barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet, er det særdeles viktig med flerstemmighet slik at ikke noen stemmer undertrykkes og hindres i å nå frem til alle typer mottakere.

Sammenlikning av perspektivet i problemstillingens to ledd

La meg knytte de to delene av tittel/problemstilling sammen ved å se litt nærmere på *ungdommens posisjon i feltet familieråd* i forhold til *barnevernets posisjon i samfunnsfeltet*. Disse to kan lett komme i konflikt eller i konkurranse om oppmerksomheten. Ungdommene er konkrete, synlige aktører. Aktørene innenfor

barnevernet er også konkrete. Men i denne sammenhengen dreier det seg om en abstrakt aktør, nemlig barnevernet som *institusjon*. På samme måte kan vi se på feltet familieråd som konkret, og feltet samfunnet som abstrakt. Ungdommene og barnevernet representerer to ulike nivåer; det ene er et mikronivå og det andre er et mesonivå (mellomnivå). Tilsvarende kan vi si at familieråd og samfunnet representerer henholdsvis et mikronivå og et makronivå.

De to setningene i tittelen og problemstillingen har altså synsvinkelen på ulike nivåer. Hvis man sammenstiller disse to kan det muligens sees som en sammenbinding ved at mikronivåets stemme (ungdommenes stemme) skal bringes opp til makronivå (samfunnet) ved hjelp av forfatteren. Med andre ord at forfatterens intensjon er å bringe ungdommenes stemme ”ut i samfunnet” og på den måten være talsmann for dem som vanligvis ikke tar ordet i en samfunnsdebatt. Følgelig blir avhandlingens stemme sammenfallende med ungdommenes stemme. Men dette perspektivet dekonstrueres av mesonivået, det institusjonelle barnevernet. Forfatterens intensjon er å bringe ungdommenes stemme inn som et *evalueringsinstrument* av barnevernet i samfunnsdiskusjonen. Det er den nye og demokratiske metoden familieråd som skal frem i lyset. Ungdommenes stemmer blir primært en evaluering av dette mer enn selvstendige stemmer. I så fall er fokuset egentlig på det institusjonelle barnevernet og det blir et annet perspektiv enn å bringe ungdommenes stemme ut.

Perspektiv i avslutningskapittelet

Som en oppsummering av analysen av perspektivet i avhandlingens *tittel* og *problemstilling*, mener jeg det er grunnlag for å hevde at perspektivet er motstridende og uklart. Hvordan er så perspektivet definert i andre deler av avhandlingen? Forfatteren sier selv at *avslutningskapittelet* oppsummerer hans datainnsamling og analyse, og følgelig kan det anses representativt for hele avhandlingens innhold. Her starter jeg med å se på hvordan forfatteren anvender begrepet teori. Han sier: *Det teoretiske bakteppe for min analyse har vært barnevernet i et samfunnsperspektiv* (H:237).

Teoretisk bakteppe og teoretisk grunnlag

Forfatteren bruker uttrykket *teoretisk bakteppe*. Det er et utydelig uttrykk som er vanskelig å forstå innholdet av. Begrepet ”bakteppe” er her brukt metaforisk for noe, men for hva? Ordet bakteppe er hentet fra scenekunstens verden (ordbok.no, ordnett.no), der bakteppe er et hengende teppe bakerst på scenen, hvis funksjon er å skjule publikums innsyn til det

som ikke hører med i forestillingen. I dagligtale har ordet fått betydningen *bakgrunn* (op.cit.). Begrepet bakteppe indikerer altså både denotativt og konnotativt en passiv tilstedeværelse. Når forfatteren sier at det *teoretiske* bakteppet er ”barnevernet i et samfunnsperspektiv” blir det veldig utydelig hva han legger i begrepet. Derimot er *perspektivet* tydeliggjort, det er samfunnsperspektivet. Men selv om vi finner samfunnsperspektivet tydelig uttrykt i det teoretiske bakteppet, finner vi på neste side i avhandlingen et uttrykk som går på det teoretiske *grunnlaget* med følgende setning: *Denne konklusjonen går direkte på noe av kjernen i det teoretiske grunnlag for avhandlingen, nemlig barnet som subjekt* (H:238).

Det teoretiske grunnlaget er barnet som subjekt mens det teoretiske bakteppet er barnevernet i et samfunnsperspektiv. Dette er motsetningsfylt. Det ene er på mikronivå, mens det andre er på makronivå. I det ene er individet i subjektposisjon, mens i det andre er subjektet det institusjonelle. Vi finner her etter mitt syn den samme motsetningen som jeg viste i avhandlingens tittel/problemstilling. Riktignok er uttrykket bakteppe et ord som indikerer noe i bakgrunnen, mens uttrykket grunnlag indikerer et fundament eller basis (ordnett.no, ordbok.no). Således kan man muligens si at fundamentet har sterkere gyldighet enn bakgrunnen, altså at barnet som subjekt er det primære perspektivet. Teksten gir indikasjoner på en slik intensjon. Etter mitt syn kommer allikevel ikke den forskjellen tydelig nok til uttrykk for å kunne si at perspektivet er entydig definert.

Et annet sted i avslutningskapittelet sier forfatteren dette: *Sentralt i drøftingen har vært synet på barnet som sosial aktør, barn og voksne i gjensidig avhengighet av hverandre, og fordelingen av makt og ansvar mellom det offentlige og det private* (H:237).

Uttrykket *sentralt i drøftingen* sier noe om hva forfatteren vektlegger. Det er derved også et uttrykk for et perspektiv, som tekstmessig forsterkes ved setningens subjekt *synet (på)*. Perspektivet (synet) er her tredelt uttrykt:

1. *Barnet som sosial aktør*
2. *Gjensidig avhengighet barn/voksne*
3. *Makt/ansvarsfordeling mellom offentlige/private*

Barnet som sosial aktør

Barnet som *sosial aktør* er et annet uttrykk enn barnet som *subjekt*, som forfatteren benytter i avsnittet om det teoretiske grunnlaget (se ovenfor). Om begrepet barnet som *subjekt* sier forfatteren: *Når begrepet subjekt brukes i dagens barnevernsdebatt er det i stor grad knyttet til medvirkning og medinnflytelse* (H:76).

Begrepet barnet som *sosial aktør* drøftes av forfatteren over 14 sider i avhandlingens innledningskapittel. Det handler om ulike synsvinkler for hvordan voksne ser på barn, men jeg kan ikke finne at han gir en definisjon av begrepet. Selv om forfatteren ikke beskriver hvordan han definerer forskjellen mellom begrepene ”barnet som subjekt” og ”barnet som sosial aktør”, kan de i denne sammenhengen forstås som sammenfallende begreper. Aktørperspektiv og subjektperspektiv er begge uttrykk for forfatterens *barneperspektiv*. Begrepet barneperspektiv er heller ikke tydelig definert i fagmiljøet (Skivenes og Strandbu 2006). Nybø (2006) drøfter flere forfatteres forståelse av begrepet barneperspektiv og viser at det er ulike begrepsanvendelser. Ulvik (2005) bruker begrepet barneperspektiv som et kunnskapsperspektiv for å utforske barns subjektive forståelse, et aktørperspektiv eller et subjektperspektiv på barn (op.cit.:27-28, gjengitt i Nybø 2006:12).

Gjensidig avhengighet barn/voksne

Gjensidig avhengighet handler om et spesifikt forhold mellom barn og voksne. Den kulturelle betydningen av ordet *avhengighet* er muligens negativt ladet, ettersom det fort kan assosieres med manglende kontroll over eget liv, manglende frihet, uselvstendighet og underlegenhet. Sammen med begrepet *gjensidig* blir avhengigheten tosidig og meningen endres. Forfatteren viser til Christoffersen (1999)¹² og bruker begrepet som en oversatt versjon av begrepet *interdependence* hentet fra den danske teologen og filosofen Knud Ejler Løgstrup. Forfatteren sier: *Ontologisk er der ikke forskjell på barn og voksne, de er alle i et gjensidig avhengighetsforhold til mennesker rundt seg. Dette får også den konsekvens at de berøres av de samme prinsipper ved det å være menneske, blant annet ligger i dette et ansvar for å ta valg som influerer på egne og andres liv.* (H:30). Uttrykket gjensidig avhengighet kan altså forstås som et relasjonelt uttrykk der fokuset verken er på barn eller voksne alene, men på *samsillet* dem imellom. Dette kan sies å være et *relasjonelt* perspektiv, der de voksnes stemme har likevekt som barnets stemme. Dette representerer et *nytt* perspektiv i forhold til det som har fremkommet tidligere i denne

¹² Forfatterens referanse: S. A. Christoffersen (1999) *Etikk, eksistens og modernitet*. Oslo: Tano Aschehoug.

drøftingen.

Punktene 1 og 2 tilsvarer en tekst vi finner tidlig i avhandlingen: *Temaene "barnet som sosial aktør" og "mennesket som aktører i gjensidig avhengighet" er grunnleggende i hele avhandlingen. (...) disse to temaene vil være en rød tråd gjennom hele avhandlingen* (H:35). Men når det gjelder gjensidig avhengighet, benytter forfatteren her uttrykket *mennesket* til forskjell fra det konkrete uttrykket barn/voksne. Mennesket er her et begrep på makronivå, det kan forstås som mennesket i alminnelighet. Det vektlegger sterkere det *filosofiske* perspektivet ved begrepet gjensidig avhengighet. Spørsmålet er om barneperspektivet og det relasjonelle/filosofiske perspektivet kommer i konflikt med hverandre. Etter mitt syn kan det oppfattes slik. Det første legger vekt på barnets opplevelse, det andre har et generelt fokus på menneskers samhandling.

Makt/ansvarsfordeling mellom offentlige/private

I perspektivsammenheng handler dette også om en form for samhandling, men med annet utgangspunkt enn mennesker i gjensidig avhengighet. Her gjelder det posisjonene mellom to abstrakte aktører, der den ene aktøren i utgangspunktet er gitt makt og ansvar. Begrepene offentlige/private er dikotomier ettersom man enten er privat eller offentlig aktør, og slik sett kan man si at begge er på makronivå. Det er vanskelig å finne en passende betegnelse på dette perspektivet, men jeg oppfatter det som å ligge nær opptil det institusjonelle samfunnsperspektivet, som er i konflikt med barneperspektivet.

Tekst fra avslutningskapittelet har ikke gitt et entydig svar på hva perspektivet er. Det skifter også her mellom ulike perspektiver, mellom makro- og mikronivå. Barneperspektivet og institusjons-/samfunnsperspektivet bryter mot hverandre og "kjemper" om plassen. Det er etter mitt syn en stor kontrast mellom barneperspektivet og samfunnsperspektivet. Man kan hevde at de er så totalt motsatte av hverandre at sammenblandingen vil kunne medføre at ungdommenes stemme blir lite synlig, hvilket vil være i strid med forfatterens uttalte intensjoner.

Perspektivet i avhandlingens teorikapittel

Til sist vil jeg se på denne setningen fra avhandlingens teorikapittel: *Data er hentet gjennom å forsøke å se virkeligheten gjennom barnas fortellinger* (H:35).

I problemstillingen brukes ordet ungdom mens her bruker han ordet barna, selv om det dreier seg om de konkrete informantene. Han har intervjuet gutter og jenter i alderen 13-21

år. Det mest presise begrepet er vel følgelig ungdom, men ”barn” kan også forstås som ”ikke-voksne”, det vil si alle under 18 år. Da blir betydningen av ordene barn og ungdom det samme. Forfatteren sier i denne setningen at han forsøker å se virkeligheten gjennom deres fortellinger. Umiddelbart får man en følelse av at det er barneperspektivet som her uttrykkes. Men jeg vil undersøke dette litt mer inngående ved å løse opp setningsdelene, i tråd med den dekonstruktive metode.

Empirien er ungdommenes fortellinger som foreligger i form av transkribert tale. Enhver forskers oppgave er å lete etter tekstens meningsinnhold i lys av det man har bestemt seg for å se etter, eller sagt på en annen måte; med de brillene forskeren har valgt å se gjennom. Men det er ikke sikkert at forskeren finner det han forventer å finne eller tror han skal finne. Derrida sier at tekstene har et ideologisk innhold vi ikke har kontroll over. ”Tekster sier alltid mer, mindre eller noe annet enn de ville si”. (Derrida 1967:226, gjengitt i Engebretsen 2006:20).

Kvales metafor om skattejegeren og den oppdagelsesreisende

Kvale (1997) bruker metaforene ”skattejegeren” og ”den oppdagelsesreisende” for å illustrere prosessen med å lete etter tekstens meningsinnhold. Skattejegeren er som kjent på leting etter en skatt som skal finnes et bestemt sted. Til det formålet bruker han et skattekart. Han har nådd målet når han har funnet skatten. Skatten bekrefter både jegerens oppfatning om at den fantes og skattekartets verdi som veiviser. Den oppdagelsesreisende har derimot ikke ett forutbestemt mål. Han er åpen for de opplevelsene som kommer underveis. Opplevelsene kan forme veien og bringe ham til steder han ikke hadde tenkt. Den oppdagelsesreisende er kanskje en metafor i tråd med Derridas tanke om tekstens ideologiske innhold, mens skattejegeren ligner mer på strukturalistene som leter etter sannheten eller opprinnelsen i teksten (se avsnittet om poststrukturalisme i teorikapitlet).

Forfatteren sier han *forsøker å se virkeligheten gjennom ungdommenes fortellinger*. Uttrykket ”forsøker å se” er et løfte eller en komissiv (Glomnes 2001; Berge 2003; Madssen 2007). Han konstaterer ikke *at* han ser, men lover at han ”*forsøker å se*”. Intensjonaliteten i teksten er å se *virkeligheten*. Han bruker begrepet virkeligheten i bestemt form entall, som om det er *en eksisterende* virkelighet. Kvales metafor om skattejegeren kommer tydelig til anvendelse: ”Virkeligheten” er analog for skatten. Men hva er analogt med skattekartet? Det mener jeg er ungdommenes fortellinger. Forfatteren bruker ordet *gjennom*, som gir et inntrykk av at ungdommenes fortellinger er *virkemiddelet*

for å nå målet som er å få virkeligheten til å åpne seg. Skattejegeren har en formening om skattens innhold. Tilsvarende kan det hevdes at forfatteren har en formening om virkeligheten, *uavhengig av ungdommenes fortellinger*.

Skjematisk sammenlikning mellom Kvaes metafor og forfatteren

For å tydeliggjøre dette, vil jeg fremstille sammenlikningen mellom Kvaes metafor og forfatterens formulering i skjematisk form:

Skattejegeren	leter etter	skatten	ved hjelp av	skattekartet
Forfatteren	forsøker å se	virkeligheten	gjennom	ungdommenes fortellinger

Den oppmerksomme leser vil se at jeg hittil har unnlatt å ta med første ledd i setningen som jeg tidligere siterte fra avhandlingens tekst: *Data er hentet gjennom å forsøke å se virkeligheten gjennom barnas fortellinger* (H:35).

Uttrykket *data er hentet gjennom* er en informativ teksttype og en konstativ talehandling. Teksttyper betegner språkets funksjoner (eksempelvis forklarende eller argumenterende), mens talehandlinger bidrar til å skape ny virkelighet (eksempelvis løfter, direktiver) (Glomnes 2001; Berge 2003). Ordet data er flertallsform av datum. Den denotative betydningen av ordet er "kjensgjerning, faktum" (Fremmedordboken). Den konnotative betydningen av ordet er sammenfallende i det vi forbinder begrepet data med en form for ubestridelig sannhet eller logisk forklart virkelighet. Det siste assosieres med diskursen om den ideelle vitenskap, særlig i naturvitenskapene. Retorisk henvender teksten seg til logos; til forstanden (Kjeldstadli 1997). Det kan således hevdes at tekstens retoriske intensjon er å skape vitenskapelig gyldighet.

Jeg startet analysen av dette siste tekstsitatet med å si at man umiddelbart får et inntrykk av at det er barneperspektivet som kommer til uttrykk i denne setningen. Dekonstruksjonen av setningen viser noe annet. Den virkeligheten han selv ser gjennom deres fortellinger utgjør data. Han henter holdepunkter for sin egen virkelighetsoppfatning i den transkriberte teksten. Tekstanalysen synliggjør at det blir forfatterens meningsdannelse som legges til grunn, ikke ungdommenes. Dette er i direkte motsetning til forfatterens intensjon om å

synliggjøre ungdommenes opplevelser ved å lete etter deres meningsdannelser. Vi ser her et eksempel på hvordan vitenskapsmakten er skjult i teksten. Det som fremstilles som ny viten er egentlig en uintendert reproduksjon av gammelt, men det tildekkes av språkdrakten. Det er altså ikke barneperspektivet som kommer til syne, slik man kan forledes til å tro av teksten, men det er forfattersubjektets perspektiv som er styrende.

Oppsummering

Det er etter min oppfatning ikke et entydig perspektiv i avhandlingen, men en blanding av flere begreper og nivåer. Som jeg har vist er det brukt ulike ord og uttrykk for synsvinkelen: ”perspektiv, se virkeligheten, spesielt fokusere mot, hovedfokus, synet på, gjennomgående tema”. Men det er ulike aktører og arenaer som følger synsvinkelen. Det kan vel derfor hevdes at forfatteren har et skiftende og derfor utydelig perspektiv. Forfatteren intenderer å ha de ikke-voksnes perspektiv men allikevel blir barna tidvis usynlige. Dermed stiller forfatteren seg innenfor en diskurs han prøver å ta avstand fra. Siden barneperspektivet ikke er stabilt, men konkurrerer med et institusjonelt samfunnsperspektiv, kan man hevde at teksten reproducerer en posisjon den forsøker å argumentere mot. Hvordan barneperspektivet kommer ut av denne konkurransen, vil den videre analysen kunne gi indikasjoner på.

Analyse II: Familieråd som subjekt

Begrepet familieråd

Begrepets betydning

Innledningsvis under dette avsnittet vil jeg se litt på *begrepet* familieråd, som er den norske betegnelsen på metoden. Opprinnelsen er fra New Zealand som på midten av 1980-tallet utviklet metoden i arbeidet med minoritetsfolkegruppen maoriene. Metoden ble så importert til England på første halvdel av 1990-tallet og etterfulgt av de nordiske landene på siste halvdel av 1990-tallet. Den opprinnelige og fortsatt gjeldende internasjonale betegnelsen er *family group conference*. De nordiske landene inklusive Norge oversatte dette til *familierådslag*, men fra 2003 endret Norge alene betegnelsen til *familieråd* (H:11). Det nordiske begrepet rådslag er en oversettelse av begrepet conference. Ordet konferanse er opprinnelig fransk og har to hovedbetydninger: ”forhandling, rådslagning, drøfting”

eller "samling av rådslående" (Fremmedordboken). Den første betydningen legger etter mitt syn sterkere vekt på det *relasjonelle og prosessuelle*, det er en aktiv prosess mellom aktører som relaterer seg til hverandre. De øvrige nordiske landenes betegnelse *familierådslagning* er nærmest identisk med denne denotative betydningen ("forhandling, rådslagning, drøfting"). Den andre betydningen (samling av rådslående) kan oppfattes som mer statisk eller distansert ved at det betegner *gruppen* av mennesker sterkere enn *dynamikken* mellom dem. Når Norge har valgt betegnelsen *familieråd* ligger dette kanskje nærmere betydningen "samling av rådslående". Betegnelsen *familieråd* får nærmest en *institusjonalisert* betydning, som for eksempel de institusjonelle navnene statsråd, Nordisk råd, Kirkerådet eller Islamsk råd. *Familieråd* er således mer lik den engelske begrepet *council*, som nettopp oversettes med *råd*. Herav også det engelske begrepet *counciling* som oversettes med rådgivning, men som også er et sosialfaglig uttrykk i for eksempel *family counciling*, på norsk *familierådgivning*. Slik sett ville det være logisk å si at *familieråd* er en *rådgivningsmodell*, ikke *beslutningsmodell*, i betydningen at barnevernet får råd om hvilken beslutning som anbefales. Det er kanskje mer i samsvar med hva som faktisk skjer.

Diskursen i begrepet *familieråd*

Hvis vi ser etter diskursene i tenkningen omkring *familieråd* som ritual for problemløsning, hva finner vi da? Til grunn for hele tenkningen omkring *familieråd* er at det foreligger et (eller flere) *problem*. Det er i størst grad barnevernet som institusjon som har definert problemet. Det bekreftes for så vidt også i *familierådets* fase 1, der barnevernet og andre instanser forteller om sitt syn og sin vurdering og avslutter fase 1 med å formulere en *problemstilling*. Det er altså institusjonene (barnevernet, skolen, PP-tjenesten osv.) som har *definisjonsmakten*. Med det begrepet mener jeg at de har myndigheten til å bestemme hva som er problemet. Barnet/familien har ikke myndighet til å underkjenne *problemstillingen*. Institusjonene definerer problemet ut fra en rekke forhold som alle har dette til felles: En oppfatning om hva som ikke er akseptabel adferd hos individer. Så skal familien og nettverket komme fram med en handlingsplan som forslag til løsning på *barnevernets definerte problem*. Slik sett kommer vel egentlig familien med et råd om hva barnevernet skal gjøre?

Vi ser altså hvordan begrepet *conference* ved oversettelsen til norsk og deretter tilbake til engelsk endrer innhold, det er ikke lenger det samme. Det vites ikke hvem som fattet beslutningen om navneendring i Norge, eller på hvilket vitensgrunnlag dette ble gjort. Poenget her er å vise en historisk diskursdannelse, i tråd med Foucault som fulgte historien

bakover i tid for å finne diskursdannelser og diskursendringer (Schaanning 1997). Meningsinnholdet som skapes ved bruk av betegnelsen familieråd blir en diskurs, en oppfatning som tas for gitt. Man tenker ikke over at betegnelsen familieråd har fått en institusjonalisert betydning. Forfatteren (av avhandlingen) drøfter ikke begrepet som sådan og stiller seg derved innenfor den samme diskurs. Dette synes også å komme til uttrykk ved at han benytter familieråd som subjekt gjentagne ganger i avhandlingen, men her begrenser jeg det til fire av hans teser (H:238-240, min understrekning):

Tesene 4-7

Tese 4: Familieråd er en beslutningsmodell, men har også terapeutiske effekter.

Tese 5: Familierådet kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning med det offentlige som seremonimester.

Tese 6: Familieråd gir konflikten tilbake til nettverket. Familierådet håndterer konflikten uten at dette fører til at barnevernet fratas ansvar og myndighet for oppfølging av ungdommen.

Tese 7: Familieråd fjerner ikke den paternalistiske velferdsstat, men paternalismen svekkes, og brukerne blir gitt mulighet for en større opplevelse av mestring.

Det institusjonelle subjektet

Disse tesene begynner alle med *familieråd/et* som setningsmessig subjekt. Understrekningene viser at familierådet er den handlende aktør, særlig ved bruk av de aktive verbene *legger*, *gir*, *håndterer* og *fjerner*. Derav følger at det er *institusjonen* familieråd som er aktøren, det vil si spiller den aktive rollen. Det er altså ikke familierådets deltagere som er i fokus. De har en passiv rolle. I alle de fire tesene til sammen er ordene *nettverket*, *ungdommen* og *brukerne* brukt én gang hver. For øvrig er det ingen andre ord som henspiller på dem som skulle være hovedaktørene. Deres tilstedeværelse er så fraværende og usynlig i teksten at det er grunnlag for å kunne si at forfatteren lar dem spille statistrollene. Dette står i kontrast til ”ungdommenes opplevelse” som er synsvinkelen i forfatterens problemstilling, og som for eksempel kommer til syne i tese 10: *Informantene peker på at det ikke bør være for mange eller for få deltagere i familierådet, de oppgir 7-10 deltagere som det beste* (H:243). Her bruker forfatteren en personal synsvinkel, det vil si begivenhetene sees innenfra (Engebretsen 2007). Riktignok bruker forfatteren begrepet informantene som er et mer distansert uttrykk enn ungdommene, men vi er ikke i tvil om at det er ungdommenes stemme som taler direkte. Informantene er det handlende subjektet, de ”peker på” og ”oppgir”. Forfatteren intenderer å ha ungdommenes

synsvinkel i fokus, og i tese 10 gjør han det. Men han tar en annen synsvinkel når han i tesene 4-7 plasserer familierådet som subjekt. Ved at institusjonen familieråd er det handlende subjektet gir teksten distanse både til aktørene og til aktiviteten som foregår i et familieråd. Det er en aural synsvinkel, utenfor menneskene det gjelder. Med aural synsvinkel menes at blikket vi ser hendelsene med står utenfor handlingen (Engebretsen 2007:45). Jeg drøftet innledningsvis i analysen motsetningene mellom barneperspektiv og samfunnsperspektiv. Familieråd som subjekt er et mellomnivå av disse, et mesonivå. Det er en altså en motsetning mellom forfatterens intenderte personale synsvinkel og den aural synsvinkel han faktisk tar.

Tildekking av årsaksforhold

Østerud, Englestad og Selle (2003) peker på at *tildekking av årsaksforhold* er en av mange mekanismer som utgjør språkmakt. De sier som eksempel at årsaksforhold blir tildekket når børskommentatorer omtaler ”markedet” som om det var en tenkende og handlende aktør (op.cit.:282). Ovenfor har jeg analysert hvordan familierådet tilsvarende fremstilles som en handlende aktør. Kan det sies at dette innebærer en tildekking av årsaksforhold? For å kunne svare på det, er det først nødvendig å stille spørsmålet om det er mulig å si hvem som har æren av suksess eller ansvaret for det motsatte resultat. Er det systemet som anvender familieråd som metode eller er det de individuelle deltakerne i familierådet? Hva er årsaksforklaringen? Muligheten er åpen for i ettertid å kunne definere ulike aktører som ansvarshavende (tildeles ære eller skyld) alt ettersom hva resultatet blir. Det kan ikke gis et klart svar på spørsmålet om årsaksforklaringen, og følgelig kan det sies at teksten tildekker årsaksforholdene. Teksten gir forfatteren definisjonsmakt, noe jeg også synliggjør i et senere kapittel om mindretallets stemme. Dette er motsatt av myndiggjøring som forfatteren har vektlagt. Dette bringer analysen over til paternalismebegrepet som forfatteren legger vekt på i forbindelse med definisjonsmakt.

Oppsummering

I dette kapitlet om familierådet som subjekt har jeg sett på hvordan familierådet som abstrakt aktør settes i subjektposisjon. Familierådet blir det handlende subjektet, og dette er med på å tildekke årsaksforhold. Familierådets deltagere, spesifikt ungdommene spiller en passiv rolle. Dette er en motsatt holdning av hva forfatteren intenderer.

Analyse III: Paternalisme

Tese 7

Tese 7 i avslutningskapitlet handler om paternalisme, og lyder som følgende: *Familieråd fjerner ikke den paternalistiske velferdsstat, men paternalismen svekkes, og brukerne blir gitt mulighet for større opplevelse av mestring* (H:240).

De første setningsleddene i denne tesen handler om *familieråd og paternalisme*, og det siste leddet handler om *brukerne og mestring*. Disse to delene blir behandlet hver for seg i dette analysekapitlet.

Familieråd og paternalisme

Forfatterens bruk av begrepene paternalisme og paternalistisk velferdsstat
Forfatteren *konstaterer* i første del av tese 7 at familieråd ikke fjerner den paternalistiske velferdsstat, men at den svekkes. Forfatteren argumenterer ikke for denne konstateringen, det tas for gitt at den paternalistiske velferdsstaten ikke kan fjernes, eller ikke ønskes fjernet. Derfor bruker han en informativ teksttype (i språkanalyse kalt *konstativ*), som om vi gis fakta (Engebretsen 2007). Paternalisme defineres i teksten slik: (...) *paternalismen, i betydningen det offentliges makt til å definere andres situasjon* (H:241). Tilsvarende definisjon finnes tidlig i avhandlingen: *Paternalisme (...) kan forstås som velferdssystemets definisjoner av andres problemer og hjelpebehov* (H:10). Forfatteren definerer ikke uttrykket paternalistisk velferdsstat spesifikt. Vi kan utlede at han bruker begrepene *paternalisme* og *paternalistisk velferdsstat* synonymt ettersom han knytter ”paternalisme” opp mot ”det offentliges makt” og ”velferdssystemet”.

Begrepsdrøfting: paternalisme og paternalistisk velferdsstat

Begrepene familieråd, den paternalistiske velferdsstat og paternalisme er alle tre abstrakte begreper. Men henger de sammen, og i så fall hvordan? Er begrepene *paternalisme* og *paternalistisk velferdsstat* sammenfallende begreper ettersom forfatteren bruker dem sammenfallende? Det kan de vel ikke sies å være, ettersom innholdet i begrepene er vidt forskjellige. Begrepet *paternalisme* er utledet av patriarkat (faderlig styre) og betyr formynderi (ordbok.no) eller autoritær faderlighet (ordnett.no). Begrepet *velferdsstat* er i

leksikalsk betydning en stat som styres ut fra det syn at myndighetene har ansvar for alle borgernes sosiale velferd (ordnett.no, ordbok.no). Den engelske statsmannen Francis Bacon¹³ sa følgende allerede på 1600-tallet, før velferdsstaten var etablert: ”Det er statskunstens ypperste oppgave å sørge for folkets sundhet”.

Begrepet *paternalistisk velferdsstat* er ikke et spesifikt leksikalsk uttrykk, og må utledes av enkeltdelene. Det blir da at myndighetene på en formynderisk måte forvalter ansvaret for borgernes sosiale velferd. På fransk er det derimot to synonyme uttrykk for statssystemet; *l'état providence* og *l'état de bien-être*. Disse to synonyme begrepene har forskjellige valører som ikke fremgår av ordbok¹⁴. ”Providence” betyr forsyn eller oversyn og ”bien-être” betyr velferd, velstand eller velvære. *L'état de bien-être* betyr da velferdsstat, mens *l'état providence* betyr forsynsstat, altså en stat der noen overvåker og bestemmer for deg.

Den paternalistiske velferdsstaten er altså et statssystem, mens paternalisme er en ideologi. Det innebærer at begrepene ikke er synonyme. Begrepene *velferdsstat* og *familieråd* representerer dessuten to forskjellige nivåer, et makronivå (statssystemet) og et mesonivå (barnevern/metoden familieråd). Det blir tydelig illustrert ved å sette inn begrepene synonymt (i tese 7) og gjøre en sammenlikning. Hvis man sier at ”paternalismen svekkes i familieråd” blir *meningsinnholdet* at ideologien svekkes i metoden. Dette er forskjellig fra å si at ”den paternalistiske velferdsstat svekkes i familieråd”. Da blir *meningsinnholdet* at statssystemet svekkes i metoden. Det siste er en sammenblanding av totalt forskjellige forvaltningsnivåer, og det er åpenbart meningsløst å si at et statssystem svekkes i en barnevernsfaglig metode. Forfatteren bruker altså begrepene ”den paternalistiske velferdsstat” og ”paternalismen” sammenfallende, men som jeg her har vist er de ikke synonyme. Tekstene *det offentliges makt til å definere andres situasjon* (H:241) og *velferdssystemets definisjoner av andres problemer og hjelpebehov* (H:10) handler egentlig om *en paternalistisk holdning i velferdsstaten*.

¹³ Sitatet er hentet fra en eldre hagebok der et kapittel handler om parkpolitikk og betydningen av offentlig beplantning: O. Aspesæther m.fl. (1939) *Vår tids hage*. Oslo: Gyldendal, side 157. Original kilde er ikke oppgitt.

¹⁴ I Kunnskapsforlagets norsk-fransk ordbok (www.ordnett.no) oversettes ”velferd” med ”bien-être” mens ”velferdsstat” oversettes med ”état providence”. Ved forsøk på oversettelse fra fransk, gir ikke fransk-norsk ordbok treff på noen av statsbegrepene ”état providence” eller ”état de bien-être”. Drøftingen av de franske begrepene er derfor basert på språkkunnskap.

Begrepsdrøfting: Svekke

Ordet å *svekke* stammer fra gammeltysk og er avledet av svak (Falk og Torp [1906] 1991; Torp, 1917; Nielsen 1966). Den etymologiske betydningen (ordets opprinnelse) er ”svak, skrøpelig, bøyelig, tynn” (op.cit.). Det er ord som forbindes med mangel på styrke; liten eller nedsatt kraft. Hvis man ser hen til for eksempel fagdisiplinen medisin vil ordet kunne bli brukt i forbindelse med beskrivelse av en pasients helsetilstand. En *svekket almenntilstand* betyr at pasienten ikke er helt bra i forhold til hva han/hun ellers er eller forventes å være. Det engelske ordet ”*impairment*” som tidligere var et rådende begrep for funksjonshemning (Barnes og Mercer 2003; Shakespeare 2006), oversettes av engelsk-norsk ordbok med ”svekkelse” eller ”forringelse”. Meningsinnholdet av begrepet svekke handler i disse to eksemplene om en *uønsket* reduksjon av noe (helsetilstand, funksjon) for noen. Når det gjelder almenntilstand, er det neppe noen uenighet i *holdningen* om at en god almenntilstand er ønskelig. Men når det gjelder begrepet *impairment* for funksjonshemning ligger det innbakt et *verdisyn* om at funksjonshemmede ikke er fullverdige mennesker (hvilket medførte at begrepet *impairment* ble forlatt (op.cit.)).

Forfatterens verdisyn i teksten

Forfatteren bruker begrepet *svekkelse* som noe *ønsket* når han konstaterer at paternalismen svekkes i familieråd. Med det inntar han et *verdisyn* om at paternalismen *bør* svekkes. Engebretsen (2003) viser til Bakhtin (1986) som sier at en talehandling aldri bare referer til fakta, men inneholder også verdidommer. Med verdidom menes ”at alle referensielle komponenter som produseres i levende tale blir sagt eller skrevet med tilknytning til en særskilt bedømmende aksent” (Bakhtin 1986:103, gjengitt i Engebretsen 2003:31). Den ”særskilte bedømmende aksent” er talerens preferanser og verdisyn. Det enkle uttrykket ”paternalismen svekkes” er altså ikke bare et konstaterende faktautsagn slik man umiddelbart får inntrykk av. Forfatteren har definert at nivået av den paternalistiske holdningen er *uønsket* høyt, og at en svekkelse derfor er en *ønsket* forbedring. Han forutsetter at den paternalistiske velferdsstat ikke kan eller skal fjernes, men legger til grunn at en svekkelse er et *suksesskriterium* i bedømmelsen av familieråd. Derigjennom inntar han posisjonen til å definere hva som er *uønsket*, forbedret eller akseptabelt nivå, uten at han er gitt en slik legitim definisjonsmakt. Han tar altså selv en paternalistisk holdning ved å si at nivået er forbedret i familieråd. Det er i seg selv en kontradiksjon i forhold til at paternalismen svekkes, ettersom begrepet paternalisme i denne teksten er brukt om det offentliges definisjonsmakt over andres situasjon. I vitenskapelig språkdrakt

tilslører teksten forfatterens definisjonsmakt til å gjøre sitt verdisyn gjeldende. Dette står i motsetning til forfatterens intensjon om å la ungdommenes stemmer komme til orde. Hvor blir det av barneperspektivet i dette? Når det snakkes om ”den paternalistiske velferdsstat”, så ses dette fra et samfunnsperspektiv. Ungdommene blir usynlig. Det samme gjelder ved bruk av uttrykket ”paternalismen svekkes i familieråd”. Dette er et mesonivå, men vi kan allikevel ikke høre ungdommenes stemme. Dette forsterker poenget fra kapittelet om perspektiv, der jeg viste at perspektivet er skiftende og utydelig. I teksten er det en underliggende motsetning i at ungdommene er blitt usynlige selv om intensjonen nettopp er å gi deres stemme kraftigere volum, at de skal bli bedre hørt.

Paternalisme versus autonomi

Forfatteren stiller paternalisme opp mot autonomi (selvbestemmelse) i innledningskapittelet (H:10). Etter mitt syn er det mer i tråd med forfatterens intensjon om å ha et barneperspektiv dersom begrepet paternalisme i tesen erstattes med begrepet autonomi. Ved å bruke begrepet autonomi, ville barnas stemmer muligens vært mer synlige for leseren. Den gruppen som desidert kom best ut i forfatterens undersøkelse var de ungdommene som fikk det som de ville, i betydningen at det de ønsket ble imøtekommet. Ved å omformulere tese 7 til å si at ”*selvbestemmelsen øker i familieråd*”, hadde forfatteren i større grad inntatt barnas synsvinkel og vært mer samsvarende med sin egen intensjon.

Bruken av begrepet autonomi i tesen ville også vært mer samsvarende med forfatterens *begrunnelse* for at paternalismen svekkes. Begrunnelsen fremkommer under tese 7 som at *selve løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene* (H:241). Det er en nivåforskjell mellom *nettverkets løsningsdiskusjon* og *svekkelse av paternalismen*. Det første representerer et mikronivå og det andre et makronivå. Etter mitt syn er gapet mellom disse to nivåene så stort at argumentasjonen brister. Derimot ville ikke gapet vært så stort dersom forfatteren knyttet begrunnelsen opp mot autonomi. At ”*selvbestemmelsen øker i familieråd fordi løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene*” er en begrunnelse som gir større grad av sammenheng i argumentasjonen og derved større troverdighet. Forfatteren har altså eliminert autonomibegrepet til fordel for paternalismebegrepet, med den følge at det oppstår brist i argumentasjonen og brudd i forhold til intensjonen. Forfatterens begrunnelse om nettverkets løsningsdiskusjon kommer jeg også tilbake til fra en annen synsvinkel, nemlig det biologiske prinsipp.

Det biologiske prinsipp

Et annet moment jeg vil trekke frem er en diskurs som ligger ”i bunnen” for bruken av metoden familieråd, nemlig *det biologiske prinsipp* som innebærer at tiltakene i barnevernet skal vektlegge kontakten mellom barn/ungdom og deres foreldre. Dette prinsippet ble vektlagt ved den nye barnevernloven i 1992. Vi finner prinsippet beskrevet i mange offentlige dokumenter. Her er et utdrag fra NOU 2005: 09¹⁵:

”Barnevernloven bygger på ”det biologiske prinsipp”. Egenverdien ved å vokse opp hos foreldrene blir sett som så stor at det gjør opp for selv betydelige mangler i foreldrenes omsorg.

Loven forutsetter videre at barnevernets arbeid i størst mulig grad skal skje i samarbeid med foreldrene, benevnt som ”prinsippet om samarbeid/partnerskap”.

Disse to prinsippene virker begge i retning av et minst mulig inngripende barnevern. Det er likevel slik at disse prinsippene skal vike når manglene ved foreldrenes omsorg utsetter barnets utvikling for alvorlig risiko, og disse manglene ikke lar seg rette opp. Hvis prinsippene da ikke skulle vike, ville det være hensiktsløst å ha en lov som gir anledning til å gripe inn på tvers av biologi og foreldres vilje.” (NOU 2005: 9, kapittel 7.1).

Drøfting av det biologiske prinsipp

Det er ”styresmaktene” som har bestemt at det er best for barn/ungdom å vokse opp hos foreldrene. Det er også ”styresmaktene” som har bestemt at det er best å samarbeide med foreldrene. Det er i praksis paternalisme slik forfatteren har definert begrepet, ”det offentliges makt til å definere andres situasjon”. Mange kan være uenig i om disse prinsippene er til barnets beste, men den diskusjonen skal ikke jeg komme inn på. I denne sammenhengen er mitt poeng å understreke at det er ”styresmaktene” som har definisjonsmakten og som derved kan sies å representere den paternalistiske velferdsstat i den forstand som forfatteren har lagt til grunn. (Styresmaktene er satt med anførselstegn, fordi det ikke er et entydig begrep. Det kan her brukes i betydningen Kongen i statsråd, Regjeringen, Statsministeren, Barneministeren eller Stortinget som lovbesluttende organ. Det ligger utenfor denne oppgaven å gå nærmere inn på en detaljdrøfting av hvem som egentlig har definisjonsmakten av disse.)

¹⁵ <http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/Documents/NOUer/2005/NOU-2005-09.html?id=390824> Lastet ned 17.03.08.

Familieråd er en metode som føyer seg inn i denne diskursen. Familieråd legger nettopp vekt på at barnet skal være sammen med sine foreldre i stedet for å flyttes, og på barnevernets samarbeid med foreldrene i stedet for barnevernets autoritative beslutning. Familieråd forutsetter foreldres samtykke for deltagelse. Man kan kanskje si at familieråd er en praksis som glir inn i og blir en del av den rådende diskurs. Familieråd er en del av en diskurs som dreier seg om samhörighet mellom barn/foreldre og om samarbeid mellom barnevern og foreldre.

Hvis man ser ”styresmaktenes” etablering av det biologiske prinsipp og prinsippet om samarbeid/partnerskap opp mot forfatterens påstand om at familieråd svekker det offentliges makt til å definere andres situasjon, så blir motsetningene tydelige. Familieråd glir inn i en diskurs som bygger på en paternalistisk beslutning og da kan ikke det samme familierådet (som metode) samtidig svekke paternalismen. Hvis en går tilbake til utredningene som lå til grunn for den nye barnevernloven i 1992, finner en at det biologiske prinsipp etableres som en et nytt prinsipp. Disse prinsippene var sannsynligvis ment å redusere det offentliges definisjonsmakt ved at man la vekt på samhörighet/samarbeid. Det kan hevdes at dette ga de private større selvbestemmelsesrett enn tidligere. I så fall er det på det tidspunktet i historien at det skjedde en endring. Diskursen ble etablert og påvirket (slik det var ment å gjøre) barnevernets handlingsmåter. Dette samsvarer med Foucaults historiske diskurstenkning og hvordan diskursen kommer til uttrykk gjennom konkrete handlinger.

Løsningsdiskusjonen

Her vil jeg igjen trekke inn forfatterens begrunnelse for at familieråd svekker paternalismen, nemlig at *selve løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene*. Løsningsdiskusjonen foregår i fase 2 av familieråd. La meg ta en kort repetisjon av de tre fasene i selve gjennomføringen av familieråd: I *fase 1* redegjør barnevernet og andre offentlige etater for deres oppfatning av problemet, og barnevernet avslutter fase 1 med å *definere et problem*. Her er det altså det offentlige som definerer problemet som ungdommen, foreldre og nettverk skal drøfte og komme frem til et *løsningsforslag* i fase 2. I *fase 3* presenteres løsningsforslaget for barnevernet, som har *myndighet* til å forkaste/godta løsningsforslaget. Barnevernet har altså både definisjonsmakt og beslutningsmakt. Ungdommen/familien har *retten* til å *drøfte* løsninger alene og til å *velge* hvilket løsningsforslag de vil fremme. Vel å merke har de ikke selv valgt å drøfte dette

alene, for det har myndighetene bestemt at de *skal* gjøre, fordi det er konseptet for metoden familieråd. Det er altså myndighetene som har gitt dem retten til å drøfte alene, men de har ingen rett til å ville noe annet. Spørsmålet sett fra synsvinkelen om det biologiske prinsipp: Er det sammenheng i uttrykket at paternalismen svekkes fordi løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene? Etter mitt syn viser foregående utlegning at det ikke er tilfelle.

Brukerne blir gitt mulighet for mestring

Jeg har hittil gjennomgått de to første leddene i tese 7: *Familieråd fjerner ikke den paternalistiske velferdsstat, men paternalismen svekkes, og brukerne blir gitt mulighet for større opplevelse av mestring*. Til slutt i dette kapitlet vil jeg se på det siste leddet (og *brukerne blir gitt mulighet for større opplevelse av mestring*).

Forfatteren anvender uttrykket "brukerne" om ungdommene og eventuelt foreldrene. Det er noe uklart om han sikter til ungdommene alene, eller om foreldrene også er inkludert i brukerbegrepet. Brukerbegrepet er, i likhet med myndiggjøring, kommet inn i språkbruken i helse- og sosialsektoren i de senere år, og utgjør således en del av det jeg har kalt det demokratiserende språk. Brukerbegrepet erstatter klientbegrepet. Klientbegrepet oppfattes som belastende, fordi det erklærer en person som avhengig av profesjonell ekspertise for behandling, hjelp og omsorg, og derved understrekes den asymmetriske relasjonen (Aadnanes 2007). Spørsmålet er om begrepet brukere endrer på det, eller om det bare er et annet ord som tilslører den asymmetriske relasjonen. Begrepets innhold, den innarbeidede holdningen og mandatet barnevernet arbeider etter, endres ikke selv om navnet endres. Spesielt når det gjelder barnevernet er det viktig at begrepene avspeiler virkeligheten når det gjelder frivillighet, slik at det er tydelig hvilken posisjon hjelper og hjelpmottaker har i forhold til hverandre. Ordet "bruker" er substantivformen av verbet "å bruke", i betydningen av at brukeren bruker tilbudet/muligheten for behandling, hjelp og omsorg. I dette ligger en egenkontroll, hvilket også understrekes hvis man ser på verbets synonymformer anvende, benytte, dra fordel av og nytte (Synonymordboken). Nytte er også en av de etymologiske betydningene av ordet bruke, som er låneord fra nedertysk "bruken" (bruke), som igjen er avledet av fellesgermansk "brukan" (bruke, nyttiggjøre) som er avledet av det opprinnelige indoeuropeiske "bhrug" (nyte, bruke) (Katlev 2000). Vi ser altså at opprinnelsen har med å nyte (godt av), herav nytteverdien man har. Vanligvis er det knyttet valgfrihet til om man vil nyte godt av noe eller nyttiggjøre seg noe. Det er ikke

tilfellet med deltagerne som deltar i familierådet. De kan ikke velge å si nei takk til barnevernet, selv om de måtte ønske det. Derved kan begrepet bruker i stedet for klient tilsløre denne asymmetrien i relasjonen. Det er heller ikke gitt at brukerne selv er klar over forskjellen i begrepene. Således kan det stilles spørsmål ved om brukerbegrepet tjener begrepets brukere mer enn det tjener ”brukerne”.

Godhetsdiskursen

Her er brukerne objekt, de ”blir gitt”. Det er det offentlige som er aktive aktører og gir brukerne denne muligheten. Uttrykket *blir gitt* er et passivt uttrykk, der brukerne er passive mottakere og noen er aktive som *givere*. Det er uklart hvem som er givere fordi giveraktørene er usynlige. Bindeordet *og* henspiller på subjektet familieråd i forrige setningsledd. Derved ligger det implisitt at familierådet er giveren, men institusjonen familieråd er jo et konstruert begrep. Følgelig må det være deltagelsen i familieråd som gir mestringsmulighet, og det er det offentlige som har gitt denne muligheten. Det offentlige kan være barnevernet i den enkelte sak eller myndighetene på et høyere nivå. Hvem som konkret er giveren er således uklart. Jill Merethe Loga (2003) omtaler den såkalte godhetsdiskursen som en mulig maktfaktor, fordi relasjonen mellom giver og mottaker er asymmetrisk. Selve uttrykket *brukerne blir gitt* er selvmotsigende. Brukerne er et demokratisk begrep som erstatter klientbegrepet. Med demokratisk begrep mener jeg at det gir illusjon om selvbestemmelse i en sammenheng hvor den enkelte ikke har selvbestemmelse, ettersom barnevernet i sitt mandat har mulighet for inngripen i den enkeltes liv. Begrepet brukerne er dessuten tilslørende i denne sammenhengen, ettersom det er uklart hvem som er brukerne. Er det ungdommene og/eller foreldrene, eller omfatter det også andre aktører av dem som deltar i familierådet? Vi ser altså at også siste setningsleddet i tese 7 blir ungdommene usynlige, i motsetning til forfatterens intensjon om det motsatte.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg drøftet paternalismebegrepet og vist at forfatteren ved sine formuleringer bruker begrepene paternalisme og paternalistisk velferdsstat. Jeg har vist at uttrykket paternalismen svekkes i familieråd medfører at det er det institusjonelle samfunnsperspektivet som er rådende. I kapittelet fremkommer også at ungdommene blir usynlige, motsatt av forfatterens intensjon.

Analyse IV: Bruk av metaforer

Metaforenes maktpotensiale

Ordene vi benytter oss av når vi skriver har en denotativ betydning, det vil si den bokstavelige betydning vi finner i oppslagsverk (derav betegnelsen leksikalsk betydning). Men ord og uttrykk har også konnotativt innhold, det vil si en kulturell betydning, det ordet eller uttrykket kan assosieres med. I litteraturteori brukes også betegnelsene primær- og sekundærbetydning som betoner ordets opprinnelige og avledede betydning. Symboler og fortellinger som vi bruker, er på forhånd ladet med kulturell betydning (Hagen 2003, Engebretsen 2007). Metaforer er ord eller uttrykk som brukes i overført eller billedlig betydning (Fremmedordboken, Brodersen 2007). Metaforer finner vi i de fleste akademiske tekster, men metaforbruk som skaper uklarheter og tolkningsproblemer blir særlig problematisk når de brukes som sentrale elementer ved resonneringen i teksten (Brodersen m.fl. 2007). Merethe Flatseth (2003) er opptatt av metaforenes makt som en side av den språklige makt. Hun viser til at metaforene både kan ha en *retorisk* og en *diskursiv* makt. Det første dreier seg om forfatterens strategiske bruk av metaforer for å påvirke, skape eller endre meningsdannelsen. Det andre dreier seg om at metaforer kan være etablerte uttrykksmidler og språkhandlinger der meningsinnholdet tas for gitt. Bruk av disse metaforene innebærer at forfatteren bevisst eller ubevisst stiller seg innenfor den diskursive meningen av metaforen. Hun sier om metaforens maktpotensial at: "En metafor kan styre tanken og blikket i nye retninger. Den kan åpne opp for nye virkelighetsforståelser, eller virke konserverende på en samfunnsordning eller et menneskesyn" (op.cit:82). Jeg vil derfor i dette kapitlet se nærmere på noen av de metaforene forfatteren benytter som sentrale elementer i sin tekst.

Teser

I innledningen av avslutningskapitlet sier forfatteren: *Som en oppsummering av avhandlingen har jeg formulert ti teser som er min konklusjon på datainnsamling og analyse.* Det henviser til den påfølgende overskriften *Ti teser om ungdoms opplevelse av familieråd* (H:237). Forfatteren har ikke selv definert begrepet teser.

Ordet *tese* er et fremmedord fra gresk som i følge Fremmedordboken har to betydninger "setning, læresetning; påstand som skal bevises eller forsvares". Vi ser at *teser* (i flertall) og *konklusjon* (i entall) brukes sammenliknende; "teser som er min konklusjon". Ordet

konklusjon kommer fra latin og betyr slutning. Hvis vi setter inn den første denotative betydningen får vi ”setninger/læresetninger som er min slutning”. Det gir sammenhengende mening, ettersom slutningen (av denne studien) danner grunnlaget for læresetninger på et generalisert, allmenngyldig nivå. Men ved å sette inn den andre denotative betydningen (påstand) blir det motsetninger, ettersom en slutning er sluttresultatet av den beviste påstanden. En påstand som skal bevises eller forsvares danner grunnlaget for en slutning *etter* at den er bevist/forsvart.

Den konnotative betydningen av teser

Den *konnotative* (kulturelle) betydningen kan være mangfoldig. For egen del tenker jeg først på Martin Luther som i 1517 slo opp 95 teser på slottskirkedøren i Wittenberg. Det var en betydningsfull hendelse ettersom det var starten på etableringen av den evangelisk-lutherske kirke. Ved å slå opp ordet tese i Store Norske Leksikon får en treff på mange betydningsfulle filosofer og andre, hvis teser har påvirket ettertiden. Begrepet tese kan således sies å være et uttrykk som kulturelt assosieres med storhet, berømmhet og noe som får betydning for ettertiden.

Denotasjonen ga mening ved å bruke tese i betydningen ”læresetning” og denne betydningen er kanskje mest sammenfallende med den konnotative betydningen ”noe som får betydning for ettertiden”. Ut fra min generelle kjennskap til avhandlinger og at jeg ikke kan finne noe om begrepet teser i litteraturen om vitenskapelige tekster, antar jeg at det ikke er en etablert praksis å etablere egne teser i avhandlinger. Derfor oppfatter jeg metaforen teser i denne teksten som et retorisk virkemiddel for å gi konklusjonene en betydelig og allmenngyldig vekt. Tallet ti bringer nærmest assosiasjoner til de ti bud. Spørsmålet er da om dette kommer ungdommene til gode, i den forstand at deres stemmer løftes og forsterkes. Setningen ”... *jeg* har formulert ti *teser* som er *min* konklusjon ...” (min kursivering), viser tydelig hvilken stemme som høres. Han bruker en personal synsvinkel som både understreker ham selv som forfatter og hans eierforhold til tesene. Det er forfatteren selv som er det handlende subjektet. Det kan gi signal om at det er forskersubjektet som blir talende på bekostning av ungdommenes stemmer.

Ritual og seremoni

Disse to begrepene brukes sammen i teksten, derfor behandles de her innledningsvis under ett. Begrepene forekommer flere steder, men kommer tydeligst til uttrykk i tese 5 og

tilhørende tekst:

Familierådet kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning med det offentlige som seremonimester. (...) Et rituale gir hendelsen preg av høytidelighet, viktighet og markering av et vendepunkt. Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet. Det "overrekkes" familien av det offentlige, med faste rammer knyttet til koordinator som seremonimester, og familien og nettverket som sentrale aktører (H:239).

Ritual er avledet fra det latinske ordet *ritus* som betyr "(skjema for) religiøs seremoni; sakrale handlinger" (ordnett.no). Vi ser altså at ordets etymologi (opphav) er knyttet til religiøse aktiviteter. *Ritual* en "fastsatt ordning (for kirkelige handlinger)" (Fremmedordboken, ordbok.no). *Ritual* kan også beskrives som en "handling som har symbolsk betydning med en stilisert form som gjentas bevisst fra gang til gang" (Store Norske leksikon). *Seremoni* har betydningen "høytidelig handling, oftest av symbolsk art" (op.cit.). Begrepene *ritual* og *seremoni* skiller seg altså fra hverandre ved at *seremoni* er en handling som kan gjøres en gang, mens *ritual* kjennetegnes ved gjentakelsen og ved tilknytningen til formaliserte religiøse handlinger. *Ritual* har derved preg av å være en *innstiftet institusjon* ved formkrav og gjentakelse.

Forfatteren bruker begrepene *ritual* og *seremoni* sammenfallende: *Familieråd kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning (...). Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet* (H:239). Det er vanskelig å forstå forskjellen i forfatterens sammenfallende bruk av begrepene. Det kan tenkes at den første setningen henspiller på metoden *familieråd* generelt, altså at subjektet her er *metoden* *fagråd*, mens subjektet *familieråd* i den andre setningen er *samlingen av menneskene* i den enkelte sak. For dem er det en engangshendelse. Dette viser forøvrig igjen hvordan bruken av *familieråd* som subjekt tilslører aktørene, slik jeg drøftet i kapittelet om *familieråd* som subjekt. Forfatterens divergering mellom begrepene *ritual* og *seremoni* blir spekulasjoner, og legges ikke til grunn i den videre drøftingen. Jeg velger først og fremst å legge vekt på drøftingen av metaforen *ritual* fordi forfatteren betoner dette begrepet sterkt gjennom andre deler av avhandlingen. Dessuten vil deler av det som drøftes om *ritual* også gjelde metaforen *seremoni*. Derfor blir ikke metaforen *seremoni* spesifikt drøftet i det videre, mens metaforen *seremonimester* blir drøftet senere.

Ritualets retorikk

Ved bruk av metaforene løftes hendelsen ut av den konteksten barnevernfaglig metode til et annet, uspesifisert og opphøyet, sakralt nivå. De metaforiske uttrykkene har historiske røtter, noe som står i sterk kontrast til at metoden fagråd er kommet det siste tiåret. Ritualer er handlinger som har lange *tradisjoner* i mange sammenhenger og som her settes inn i en helt annen sammenheng. Bruk av *tradisjonshandlinger* styrker budskapets troverdighet (Engebretsen, 2007:45). Som leser får jeg inntrykk av at metoden fagråd er noe forfatteren er svært entusiastisk overfor og at teksten forsøker å overføre eller skape den samme begeistringen og entusiasmen hos leseren. Man kan si at han selger budskapet. Med dette resonnementet er det nærliggende å hevde at det er et retorisk grep. En av retorikkens virkemidler er *patos* som er den påvirkning som ligger i appellen til leserens holdninger og følelser. Begrepet stammer fra Aristoteles (Brodersen m.fl. 2007). Teksten appellerer til leseren ved bruk av høytidelige, sakrale begrep. Han handler gjennom språket, det er en *talehandling* (Nygård 2005). Talehandlingen viser *intensjonaliteten* i teksten (Berge 2003). Teksten skaper en virkelighet gjennom bruk av de språklige uttrykkene ritual og seremoni. Denne type talehandling kalles *kvalifisering*. En kvalifisering skaper ny virkelighet med språket (op.cit.:36). Dette er tilsvarende hva Bourdieu ([1982] 1996) kaller *symbolsk virkningsfullhet*. Han sier i sin artikkel om ritualer at innstiftelsesritualene har en symbolsk virkningsfullhet, det vil si den makten de har til å virke på virkeligheten gjennom å virke på *fremstillingen* av virkeligheten (op.cit.:29, min kursivering). Disse ulike teoretiske vinklingene synliggjør hvordan bruken av det opprinnelige meningsinnholdet i begrepet ritual har til hensikt å skape *legitimitet for metoden* familieråd. Ungdommenes perspektiv som forfatteren har intendert å fremme, er ikke tilstede. Det kan tvert om synes som om det er forskersubjektets perspektiv som fremmes.

Ritualenes ekskluderende effekt

Bourdieu peker på at virkningen av overgangsritualer er at det *skiller* dem som har gått gjennom (eller kommer til å gå gjennom senere) fra dem som aldri kommer til å gjøre det (op.cit.:27). Bourdieu viser her den symbolske makten det ligger i å definere noen utenfor og andre innenfor ved å bruke et overgangsritual. Overført til familieråd som ritual blir det noen som går gjennom, andre som blir stående utenfor. Forfatteren bruker ”høytidelighet, viktighet og markering av et vendepunkt” som rasjonale for å kalle familieråd et ritual. Dette medfører at de ungdommene som *ikke* opplever det som et vendepunkt blir stående utenfor. Disse kommer jeg også tilbake til under kapittelet om mindretallets stemme. Bourdieus poeng er altså ritualenes *ekskluderende* effekt. Men *språket* om familieråd som

ritual kan også være ekskluderende ved at det virker *fremmedgjørende* for dem som er ment å være hovedaktørene, nemlig ungdommene. Således er konsekvensen at metaforen ritual virker motsatt av *myndiggjøring*, som forfatteren fremhever som sentralt ved familierådsmetoden. Jeg viste i forrige avsnitt at forskersubjektets perspektiv fremmes på bekostning av ungdommenes tilstedeværelse i teksten. Her ser vi hvordan dette ytterligere virker forsterkende ved at metaforbruken kan virke utstøtende, hvilket er i konflikt med forfatterens uttalte intensjoner. Språket får i praksis en annen funksjon enn det var tiltenkt.

Ritual for problemløsning

For å se på et annet moment ved bruk av begrepet ritual, trekker jeg inn denne setningen: *Jeg konkluderer derfor med at familieråd gir ungdom, foreldre og nettverk et rituale for problemløsning* (H:239). Begrepet problemløsning står i kontrast til hans egne ord om høytidelighet, viktighet og markering av et vendepunkt. Det føles nesten som om ”problemløsning” drar oss ned på jorden igjen etter den sakrale betydningen av ritual. De to begrepene representerer to forskjellige virkelighetsbeskrivelser. Uttrykket *rituale for problemløsning* er en kontrastfylt sammensetning. Et ritual har som jeg tidligere har vist ingen opprinnelig mening i forbindelse med problemløsning.

Men hvor henter forfatteren sin idé om å kalle familieråd for et rituale fra? Han henter det ved valg av teoretisk perspektiv:

Goffmans teori om ritualer

*I analysen av mine 20 intervjuer har følgende teoretiske perspektiv vært sentrale.(...) Familieråd som innføring av et **rituale for problemløsning**. Til grunn for denne forståelsen presenteres Goffmans teori om rituale i kommunikasjon mellom mennesker (Goffman 1992¹⁶ og 1967¹⁷). Her vises også til Professor Paul Leer-Salvesen (Leer-Salvesen 1991¹⁸) sin beskrivelse av rettsforhandlingene i domstolene som rituale. (H:36, min utheving).*

Forfatteren trekker frem Goffmans teori fordi han mener det mangler et begrep som omfatter både prosess og resultat i familieråd: *Begrepet beslutning kan synes for begrensende for hva et familieråd innebærer, mens termen behandling heller ikke er dekkende* (H:40). Forfatteren mener derfor at begrepet rituale kan være passende alternativ.

¹⁶ Forfatterens referanse: E. Goffman (1992) *Vårt rollespill til daglig*. Oslo: Pax forlag.

¹⁷ Forfatterens referanse: E. Goffman (1967) *Interaction ritual*. New York: Pantheon books.

¹⁸ Forfatterens referanse: P. Leer-Salvesen (1991) *Menneske og straff*. Oslo: Universitetsforlaget.

Goffmans teori går i hovedtrekk ut på at *"menneskers sosiale samhandling består i å spille et rollespill, der en søker å presentere en ønsket fasade. (...) Totalt er fysiske kjennetegn og væremåte en form for representasjon av selvet. (...) Interaksjonen mellom mennesker kan også inndeles i lag, det vil si at her er det laget som opptrer samlet med den hensikt å gi et visst bilde overfor et publikum"* (H:40-41). Dette handler altså om rollespill i dagliglivet (slik Goffmans boktittel indikerer), om det vi kaller "å holde maska".

Så sier forfatteren: *"Dette kan også overføres til familieråd. Her er familierådet som forsøker å overbevise barnevernet om sin evne til å håndtere omsorgen for ungdommen. I denne forstand blir barnevernsarbeideren publikum"* (H:41).

Forskjellen mellom Goffmans teori og forfatterens anvendelse av den er at Goffman snakker om mennesker som subjekt mens forfatteren snakker om familierådet som subjekt. Begrepet familieråd er abstrakt og gjelder en metode. Goffman bruker begrepet om samhandling mellom mennesker, uten at det er en institusjonalisert samhandling, slik familieråd er.

Leer-Salvesens analogi om ritualer

Forfatteren trekker også inn professor Paul Leer-Salvesen sin beskrivelse av rettsforhandlingene i domstolene som rituale. Leer-Salvesen viser til at det er ritualer i en rettssal med svarte kapper, høytidelig språkføring osv., som tilsier at en rettssak ført for lagtinget er en seremoni som ikke står tilbake for gudstjenesten i katedralen. Han mener at dommeren kan sies å være seremonimesteren i dette ritualet.

Leer-Salvesen bruker metaforen rituale om en rettssal og sammenligner det med katedral, altså med den religiøse opprinnelsen av ordet som jeg ovenfor har beskrevet. Han bruker et *analogiargument* Et ord eller en setning har *analog betydning* hvis betydningen bare i visse henseender svarer til eller ligner den ordet eller setningen har i vanlig språkbruk. Et analogiargument er at man ved sammenligning argumenter for overensstemmelse med noe uten at likheten er gjennomført (Store Norske Leksikon).

Jeg finner det interessant å se nærmere på forfatterens bruk av Leer-Salvesen i sammenhengen med familieråd. Leer-Salvesens bok *Menneske og straff* som forfatteren henviser til, er en revidert avhandling til graden dr.philos. Forfatteren har ikke med undertittelen i sin litteraturliste. Ved oppslag i BIBSYS finner at den fulle tittelen er

Menneske og straff: En refleksjon om skyld og straff som et bidrag til arbeidet med straffens etikk. Innholdsbeskrivelsen i BIBSYS forteller at det er en rettsfilosofisk doktoravhandling. Empirien består av norske høyesterettsdommer for drap. Analysefokus er straffesyn og menneskesyn.

Vi ser altså at Leer-Salvesens kontekst for å bruke begrepet ritual og seremoni er forbrytelse av alvorlig karakter (drap) og straffeprosessen knyttet til det. Dette fremkommer som jeg har vist ikke direkte i den sammenhengen det presenteres i tilknytning til familieråd. Etter mitt syn kan det stå i motsetning til hva forfatteren ønsker å formidle, nemlig det *positive* ved å tenke familieråd som et rituale.

Forfatteren bruker også et analogiargument for å kalle familieråd et ritual. Han bruker Leer-Salvesens betraktning om en rettssak som et ritual analogt med familieråd som ritual. Vi ser altså at uttrykket "ritual" slik det brukes i denne avhandlingen har denne historikken: Opprinnelig var begrepet knyttet til formaliserte religiøse aktiviteter, for eksempel messen i en katedral. Så anvendes det om strafferettslige aktiviteter som rettssaken i en drapssak. Til slutt anvendes det om barnevernsaktiviteten familieråd. Disse tre arenaene har som vi ser svært ulike karakteristika. Dette viser historikken for hvordan metaforen "familieråd som ritual" blir til. Dersom denne metaforen har gjennomslagskraft, påvirker det holdningen til familieråd. Ved et slikt resonnement skaper sammensetningen av ordene "familieråd som ritual" en ny diskurs. Dette er sammenfallende med Foucaults tenkning når han sier at: "Språket er i bunn og grunn *diskurs*, i kraft av den enestående kraften til ord som binder tegnsystemet sammen med den væren det betegner (Foucault [1966] 2006:141, forfatterens kursivering). Konsekvensen av dette blir at forfatteren underslår å drøfte relevansen for diskursen.

Som nevnt bruker primært forfatteren Goffmans teori som grunnlag for å kalle familieråd et ritual. Forskjellen mellom Goffmans teori og forfatterens anvendelse av den er at Goffman snakker om mennesker som subjekt mens forfatteren snakker om familierådet som subjekt. Begrepet familieråd er abstrakt og gjelder en metode. Goffman bruker begrepet om den alminnelige samhandling mellom mennesker, uten at det er en institusjonalisert samhandling, slik familieråd er. Riktignok argumenterer forfatteren for den teoretiske analogien med samhandlingen deltagerne i mellom, men han begrenser det til å gjelde samhandlingen de private aktørene seg imellom. Argumentasjonen ekskluderer

samhandlingen mellom de offentlige og private.

En annen forskjell mellom Goffmans teori om ritualer i samhandling mellom mennesker og forfatterens anvendelse av begrepet ritual, er at kontakten og samhandlingen nettverket imellom i et familieråd er forårsaket behovet for problemløsning.

Vi ser altså her hvordan forfatteren bruker en teori som ikke er tilpasset situasjonen den er brukt på. Det etterlater et inntrykk av at det er forskersubjektet som fremmer sine synspunkter. Det kan synes som om forfatteren ved det tar autoritet og styring i teksten, hvilken er hva Bakhtin kalte en monologisk dialog. Derved stiller forfatteren seg innenfor den diskurs han tar avstand fra og reproducerer en holdning om at ungdommene ikke har myndighet.

Seremonimester

I forrige avsnitt drøftet jeg innledningsvis vanskelighetene med å se hvilken meningsforskjell som ligger i forfatterens bruk av metaforene ritual og seremoni, og jeg valgte først og fremst å drøfte begrepet ritual. Her vil jeg drøfte metaforen *seremonimester*. For å gjøre det enklere å forholde seg til teksten, gjentas teksten fra tese 5: *Familierådet kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning med det offentlige som seremonimester. (...) Et rituale gir hendelsen preg av høytidelighet, viktighet og markering av et vendepunkt. Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet. Det "overrekkes" familien av det offentlige, med faste rammer knyttet til koordinator som seremonimester, og familien og nettverket som sentrale aktører* (H:239, min understrekning).

Seremoni betyr "en høytidelig handling, oftest av symbolsk art" (Store Norske Leksikon). *Seremonimester* brukes om en som skal påse at visse seremonier blir overholdt (op.cit.). *Seremonimesteren* har per definisjon *ansvaret* for at seremonien blir overholdt. Med ansvar følger også *bemyndigelse* og *makt*, og makten ligger blant annet i å kunne gripe inn hvis seremonien ikke følger planen. Den *konnotative* betydningen av begrepet *seremonimester* kan, i likhet med begrepet ritual, være mangfoldig. Som leser av avhandlingen kan jeg for eksempel tenke på en doktorgradsdisputas, der dekan er *seremonimester*. Andre kan tenke på den som leder ritualene i frimurerlosjen. Poenget med disse eksemplene er at *seremonimesteren* i tillegg til ansvar, myndighet og makt også har en statusposisjon som

den utvalgte, noe som bare få er gitt. Hvem har så denne posisjonen i forfatterens tekst? Det er ikke entydig definert. Forfatteren sier både *det offentlige som seremonimester* og *koordinator som seremonimester*. Er dette tilsynelatende forskjellige eller allikevel sammenfallende begreper? Det offentlige er, som flere ganger tidligere drøftet, en abstrakt flertydig aktør. Avhandlingen sier lite om koordinator, utover at det er en betingelse for suksess at vedkommende er uavhengig av barnevernet. Koordinator er altså en konkret person som ikke er bundet av barnevernets mandat og oppgaver. Men koordinator er heller ikke en person som er knyttet til barn og foreldre, nettopp fordi koordinator skal ha en nøytral funksjon i forhold til begge parter. Således er koordinator på en eller annen måte rekruttert og lært opp i metoden familieråd med *det offentlige som arbeidsgiver*. Slik kan man utlede at sammenfallet for de to tilsynelatende forskjellige begrepene blir *det offentlige representert ved koordinator som seremonimester*. Dette står i kontrast til uttrykket *familien og nettverket som sentrale aktører*. Det er seremonimesteren som er den viktigste aktøren, og alle andre blir underordnet den funksjonen. Barnet/foreldre tildeles passive, underordnede roller selv om forfatteren i teksten mener at de er sentrale aktører. Slik kommer det til syne at det som er ment å være en "beæring" i stedet blir en degradering. Dett er i konflikt med tekstens uttalte intensjon.

Overrekke

Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet. Det "overrekkes" familien av det offentlige, med faste rammer knyttet til koordinator som seremonimester, og familien og nettverket som de sentrale aktører (H:239, min understrekning).

Makten forsterkes ytterligere med setningsdelen "... det "overrekkes" familien av det offentlige..." Ordet *det* henviser bakover til "ritualet" som igjen henviser videre bakover til "familieråd" i foregående setning. Vi ser altså at *det* (familieråd) som overrekkes er abstrakt. Det er en symbolsk overrekkelse, ikke konkret. Ordet "overrekkes" er brukt metaforisk, noe som også synliggjøres ved bruk av anførselstegn. Å overrekke noe er ensbetydende med å gi bort noe av symbolsk betydning eller verdi. Den underliggende meningen er følgelig at det offentlige er snille og gode. Bruk av ordet "det offentlige" understreker ytterligere hvem som er i posisjon som den snille giver. Loga (2003) omtaler godhetsdiskursen som en mulig maktfaktor, særlig hvis den er skjult som den er her. Forfatteren fortsetter med en sidestilt bisetning i samme setning "..., og familien og

nettverket som de sentrale aktører.” Dette er i direkte motsetning til det jeg ovenfor har redegjort for. Her forsvinner etter mitt syn både barnet og nettverket som aktør. De blir i stedet passive mottagere, mens det er det offentlige som bestemmer spillereglene.

Oppsummering

Jeg har sett på bruken av metaforene teser ritual, seremonimester og overrekke i tese 6 og vist hvordan det styrker barnevernets maktposisjon mens ungdommenes posisjon svekkes. Resultatet av metaforen ritual kan bli at noen ungdommer settes utenfor. Begrepet virker dessuten fremmedgjørende og på den måten ekskluderende. Dette er motsatt av forfatterens vektlegging av myndiggjøring og forskyvning av makt. Han stiller seg derved innenfor den diskursen han uttalt tar avstand fra.

Analyse V: Mindretallet stemme

I dette kapittelet vil jeg se nærmere på hvordan forfatteren formidler opplevelsen til ungdommene som *ikke* hadde så god opplevelse av familierådet. Ettersom hovedtittelen for avhandlingen er hvordan ungdom opplever familieråd, er det interessant å se hvordan forfatteren lar mindretallets stemmer høres. Ingen av de ti tesene har formuleringer som direkte peker på disse ungdommene, men man finner noe informasjon i underteksten til tesene. Jeg starter med et lite avsnitt i tese 6:

Tese 6

For 6 av de 20 informantene har jeg definert det slik at familierådet ikke var klar for å ta imot konflikten som sin eiendom. Dette bygger jeg på ungdommenes likegyldige, til dels negative, opplevelse av selve familierådet, og mangelen på endring i disse familierådene (H:240).

Teksten er skrevet i jegform, noe som ikke er vanlig i vitenskapelige tekster som sjanger, hvor det er ansett som korrekt å skrive i upersonlig form (Schaanning 1997). Bruk av jegformen gjør det imidlertid tydelig for leseren hvem som er avsender av de synspunkter som presenteres. Det er forfatterens stemme som fører ordet og følgelig er det forfatterens egen synsvinkel som presenteres. Når han i tillegg bruker verbet *definerer* forsterker det forfatterens stemme. Tydeligheten som ligger i begrepet ”jeg definerer” kan sees på som en

personifisering av den vitenskapelige makten. Med det mener jeg at vi som lesere vet at dette er forfatterens egne meninger og kan derved selv ta stilling til hvilken gyldighetsgrad vi tillegger utsagnet. Men ovenfor ungdommene ser det annerledes ut. Ved språkbruken *jeg definerer* gir han eksplisitt seg selv en legitim definisjonsmakt til å *bestemme opplevelsen* for 6 av informantene. Dette står i kontrast til disse setningene i tese 7:

Det er tidligere referert til at familieråd ofte knyttes til Habermas sine idealer om diskursteori og den herredømmefrie diskusjon (...). I dette ligger en målsetting om at det er mulig å svekke den paternalistiske tradisjon i barnevernet. (...) paternalismen, i betydning av det offentliges makt til å definere andres situasjon (H:241).

Når han i tese 6 definerer mindretallets opplevelse er dette det *motsatte* av å redusere det ”offentliges makt til å definere andres situasjon”. Følgelig inntar han selv en paternalistisk holdning. Han reproducerer gjennom formuleringen ”definerer” det motsatte av hva han mener er ideologisk riktig, ”den herredømmefrie diskusjon”. Sagt på en annen måte: Språkhandlingen går mot forfatterens uttalte intensjoner.

Årsaksforklaring

Hvilken situasjon er det så han definerer? Jo, han definerer en *årsaksforklaring* for mindretallets mislykkede resultat. De (mindretallet som utgjør $6/20=30\%$) er ikke klar for å ta imot konflikten som sin eiendom. Det fremkommer av første del av begrunnelsen for tese 6 at forfatteren bruker ”å gi tilbake konflikten som eiendom” i stedet for ”overføring av makt”: *Min konklusjon er at et bedre begrep enn overføring av makt er at familien får tilbake konflikten som sin eiendom. I dette ligger at de både får ansvar for å håndtere konflikter innad i nettverket, og at de får ansvar for å definere løsning på problemet (H:240).* Når mindretallet ikke lykkes, skyldes det at de ikke er klar til å ta imot konflikten som sin eiendom. I dette ligger implisitt at de ikke er klar til å ta imot muligheten til å få ansvar. Derfor blir resultatet dårlig. Forfatteren bestemmer at det er noe galt med mindretallet, det er ikke noe galt med metoden. Riktignok skriver han at ”familierådet var ikke klar”, men familierådet er som jeg tidligere har diskutert et abstrakt konstruert subjekt. Det må derfor i denne sammenheng forstås som medlemmene i familierådet ikke er klar. Forfatteren etablerer derved en *individbasert forklaringsmodell*. Dette vil bli drøftet fra ulike innfallsvinkler i det følgende.

Jeg har brukt begrepet *mindretallet* for å vektlegge kontrasteringen til flertallet. Forfatteren

bruker uttrykket *6 av de 20 informantene*. Ved bruk av begrepet *informantene* understreker han deres posisjon i forhold til ham selv som forsker. Deres oppgave har vært å levere informasjon til ham som forsker. Teksten forsterker deres rolle som informasjonsleverandører som kontrast til hans rolle som forsker. Han *posisjonerer* seg i forhold til dem. De er i *objektposisjon*. I tillegg er de i en maktmessig *underlegen* objektposisjon ettersom forskeren har helt annen maktposisjon enn informasjonsleverandøren. Herunder har han definisjonsmakten som ligger implisitt i hans rolle som forsker, men som forfatteren ytterligere forsterker ved å bruke uttrykket *jeg definerer*. Gjennom dette uttrykket har han altså posisjonert seg i en *relasjonelt* overordnet posisjon. Igjen er dette en motsigelse i forhold til hans intensjoner.

Distanseringen til ungdommene

Et annet aspekt ved bruk av ordet informantene er *distanseringen* det skaper til dem det gjelder, nemlig ungdommene. Forfatterens formulering er: *For 6 av de 20 informantene har jeg definert (...)*. Ved å bytte ut ordet informantene med ordet for dem som innholdsmessig virkelig berøres, får vi en alternativ formulering: *For 6 av de 20 ungdommene har jeg definert (...)*. Da får vi straks et nærmere forhold til *gruppen* det gjelder. Ved å gå ytterligere et steg videre og i stedet bruke navn, får vi et nært forhold til *personene* det gjelder: *For Per, Pål, Kari, Lise, Ole og Lotte har jeg definert (...)*. Det er nærmest som om vi bruker en kameralinse og zoomer inn. Ved å se på *informantene* er personene en diffus ”klump”. Ved å fokusere på ungdommene ser vi en gruppe unge mennesker, mens ved navnbruk ser vi tydelig enkeltindividene.

Poenget med dette er å vise distansen som oppstår når forfatteren benytter ordet *informantene*. Han benytter en skriftersynsvinkel som er aural. Med det menes at fortelleren står utenfor handlingen og synsvinkelen er løsrevet fra hovedpersonene. Den aural synsvinkelen er en allvitende posisjon (Engebretsen 2007). Denne posisjonen understreker det jeg belyste tidligere om forfatterens posisjonering som forsker.

I neste del bruker han en personal synsvinkel idet han sier *jeg definerer*. Den personale synsvinkelen er tett knyttet til en av hovedpersonene, og i denne sammenhengen er det ham selv. Han veksler altså mellom en aural og personal synsvinkel ved formuleringen *for 6 av de 20 informantene har jeg definert*. Preposisjonen *for* plasserer dem i setningskonstruksjonen som objekt. Ved alternativt å bruke gruppebegrepet ungdommene eller, enda bedre navnene, ville objektene kommet nærmere. Vi ser altså at språket skaper

en distanse som medfører at ungdommenes stemme ikke blir synlig. Dette er det motsatte av forfatterens intensjon om å ha et barneperspektiv.

Å være klar

Neste steg er å se på begrepet *ikke var klar for* i setningen ”For 6 av de 20 informantene har jeg definert det slik at familierådet ikke var klar for å ta imot konflikten som sin eiendom”.

Synonymene til ordet *klar (for)* er *forberedt, rede, ferdig, parat og villig* (Synonymordboken). Dette kan assosieres med en form for mental beredskap for at noe kan skje når som helst og/eller noe man ikke helt vet utfallet av, altså noe man ikke har kontroll over. Med verbet *å være* blir det i denne betydningen en passiv form (være klar, være forberedt, være rede, osv.) som indikerer at det er begivenhetene utenfor som er bestemmende. Dette kan illustreres med tre eksempler: Brannmenn og militære er *parate* til å rykke ut når brann eller krigshandlinger oppstår, men tid, sted og forløp er helt ukjent. De er *forberedt* for muligheten for skade på egen person, men vet ikke om det kommer til å skje. Det andre eksempelet er speiderbevegelsen som er en internasjonal, ideell og religiøs bevegelse. Deres valgspråk er *Alltid beredt!* Det reflekterer et livslangt speiderideal som er nedfelt i speiderloven og speiderløftet om at de skal være åpne for Gud og opptre til beste for medmennesker ved hjelpsomhet og ansvarsbevissthet.¹⁹ Det tredje eksempelet handler om synonymet *å være rede*. Uttrykket er først og fremst et religiøst uttrykk. Ved å google uttrykket finner man at majoriteten av de første treffene er relatert til bibelsk innhold som dreier seg om å være rede for Jesu gjenkomst: ”Vær da også dere rede! For menneskesønnen kommer i den timen dere ikke tenker” (Luk. 12,40). De som skal være rede har en underordnet venteposisjonen.

Disse tre svært forskjellige eksemplene har det til felles at de illustrerer konnotasjoner (Engebretsen 2007) av begrepet *å være klar for*. De konkretiserer det assosiative meningsinnholdet av begrepet som jeg beskrev tidligere, nemlig at subjektet (som er klar for noe) er i en passiv posisjon uten kontroll over begivenhetene. Men både brannmannen, den militære, speideren og den troende har indirekte *valgt* å være i den posisjonen ettersom det er en konsekvens av valg av yrke, organisasjonstilhørighet og religiøs tro. Det ligger altså en aktiv beslutning tilbake i tid. Likevel plasserer forfatteren gjennom uttrykket ”å være klar for” ungdommene og deres familier i en passiv posisjon, noe som også forsterkes

ved neste uttrykk i setningen, nemlig *å ta imot*. Verbet *å ta imot* forutsetter verbet *å gi*, hvilket medfører at substantivformen en *mottaker* forutsetter en *giver*. Giveren er den aktive og mottakeren den passive, i betydningen av at giveren aktiverer mottakeren. Uten giver er det ingen mottaker. Forfatteren plasserer ved språket ungdommene og deres nettverk (familierådet) i posisjonen som mottakere. Det ligger implisitt i teksten hvem som er giveren, og giveren er derfor ikke like tydelig som mottakeren. Det kan være barnevernet som institusjon eller det offentlige generelt. Det som ”gis bort” er *konflikten som eiendom*. Ved forfatterens formulering defineres situasjonen av det offentlige, de representerer giveren. ”Det offentlige” er en abstrakt og usynlig aktør, muligens synonymt med barnevernet som representant for velferdsstaten. Det offentlige har bestemt at det er best for barnevernets brukere å ta imot konflikten. Dette er jo nettopp en paternalistisk holdning som forfatteren vil plassere seg utenfor. I tillegg tar det offentlige rollen som ”den gode” giver. Loga (2003) sier at godhet er et overskuddsfenomen som en sterk person viser ovenfor en svak. Godhetsdiskursen bygger på en asymmetrisk maktrelasjon i favør av den barmhjertige (op.cit.:71). Godhet kan således sies å være en form for skjult makt eller symbolsk makt som er Bourdieus begrep. Bourdieu ([1994a] 1996) snakker om symbolske goder og gjensidighetsprinsippet like for like. Han hevder at gavebytte kan etableres mellom likeverdige, men at mellom aktører som er ulike etableres et symbolsk dominansforhold fordi det symbolske godet gjengjeldes med for eksempel takknemlighet.

Negasjonen *ikke* i setningsdelen ”var ikke klar for å ta imot” kan oppfattes som at de bryter forfatterens *forventning* om det motsatte. Denne forventningen kan selvfølgelig rettferdiggjøres eller legitimeres ved at ungdommen og deres familie på et tidligere tidspunkt har akseptert å være med på familieråd. Dette synet finner jeg støtte for tidligere i avhandlingen der forfatteren sier at informantene i avhandlingen har sagt ja til å ha familieråd og: *De har således sagt ja til å ”ta tilbake konflikten som sin eiendom”* (H:209).

Gjengjeldelse av tjenester

Dette er forfatterens konstatering og hans definisjon av situasjonen, men det kan i tillegg også være barnevernets holdning. Det uttrykker en holdning, en *diskurs* om at *blir du gitt noe, gir det forventninger om gjengjeldelse*. Denne diskursen er generell i samfunnet. Men å si ja til å være med på familieråd innebærer ikke samtidig aksept av de implisitte forventningene eller følgene derav. Forventningene som skapes representerer det Bourdieu ([1994b] 1996) kaller *doxa*: ”Doxa er et særegent synspunkt, de dominerendes synspunkt,

¹⁹ Kilde: Norges Speiderforbund. www.speiding.no Lastet ned 17.02.08.

som framtrer som og tvinger seg på som et *universelt* synspunkt” (op.cit.:72, min kursivering). Doxa er altså de synspunkter og meninger som det ikke stilles spørsmål ved, det udiskutable. Doxa kommer fra gresk og betyr ”tro”, men er også benyttet om allment godtatte forestillinger, ”folkemening” (Bourdieu 1993:63). Her kan den doxiske forståelsen uttrykkes som for eksempel ”samarbeid til eget beste”. Ved bruk av uttrykket ”var ikke klar for å ta imot” etablerer forfatteren her en individbasert forklaring som indikerer at resultatet ble dårlig fordi de ikke gjorde som de var forventet. De brøt doxa, de fulgte ikke opp forventningen om samarbeid til eget beste. Og når da resultatet blir dårligere enn ønsket, plasseres ansvaret på individet. Dette viser hvordan forfatteren gjennom språket handler motsatt av hva han intenderer. Forfatteren plasserer seg selv i en paternalistisk posisjon, hvilket han eksplisitt vil komme vekk fra.

Men forutsetningen for at gavebytte finner sted ligger i at gaven anerkjennes. Hvis ikke et symbolsk gode oppfattes som sådan hos mottakeren, etableres heller ikke en gjensidighetsforventning. Det er slik jeg oppfatter Bourdieu når han sier: ”Og selv det mest ulike byttet innebærer tross alt en byttehandling, en handling som symbolsk anerkjenner den likheten i menneskeligheten som bare kan gjelde overfor en mottaker som innehar de persepsjonskategoriene som gjør det mulig å se byttet som et bytte, og å være interessert i det som byttes” (op.cit.:86). Man kan altså si at blir du gitt noe, gir det forventninger om gjengjeld.

Ta imot konflikten

I følge forfatteren tok familierådet *ikke* imot konflikten som sin eiendom. I den språkdrakten kunne da mindretallet beskrives som autonome og selvbestemmende ettersom de ikke aksepterte den asymmetriske mottakerrollen eller så det som et symbolsk gode å få konflikten. Men for forfatteren er dette hovedforklaringen på at det mislykkede resultatet for denne gruppen. Igjen sees den individbaserte forklaringsmodellen. Systemet la til rette, men individet tok imot ikke muligheten, ergo er det eget ansvar at resultatet ble dårlig. Og nok en gang synliggjøres hvordan forfatterens språkbruk medfører at tekstens meningsinnhold avviker fra det han ønsker å formidle.

Den andre setningen som er referert i begynnelsen av dette kapittelet er: *Dette bygger jeg på ungdommenes likegyldige, til dels negative, opplevelse av selve familierådet, og mangelen på endring i disse familierådene.*

Personkarakteristikken

Det interessante her er særlig *personkarakteristikken*. Ungdommenes opplevelse av familierådet er karakterisert som *likegyldig og til dels negativ*. Setningsmessig er det *opplevelsen* som er likegyldig/negativ, men opplevelsen eies og er en integrert del av ungdommene. Derfor er det karakteristikkene av dem selv. Forfatteren portretterer ungdommene, det vil si at han definerer og vurderer deres identitet utenfra; en ytre beskrivelse (Engebretsen 2007). Og karakteristikkene er ikke nådige: Ordet likegyldig gir 22 treff på synonymer som de færreste av oss ønsker å bli forbundet med, eksempelvis likeglad, sløv, passiv. Ordet negativ er synonymt med uvillig, kritisk, nektende og avvisende (Synonymordboken).

Ordene likegyldig og negativ er forfatterens *tolkning* av ungdommenes fortellinger. Begge begrepene er i denne sammenhengen brukt om en væremåte som han har tillegger ungdommene ut i fra hans egen tolkning. Disse tolkningene utgjør en form for symbolsk vold (Bourdieu 1996) og kan også sies å innebære en form for vitenskapelig maktmisbruk overfor ungdommene.

Wadels egenskapsforklaring

At mindretallet ikke hadde nytte/utbytte av familieråd forklarer altså forfatteren med at disse ungdommene hadde en likegyldig og til dels negativ opplevelse av familierådet. Det var ingen endring og på bakgrunn av det konkluderer han med at familierådet ikke var klar for å ta imot konflikten som sin eiendom. Cato Wadel (1990) kaller dette *egenskapsforklaring*, som kjennetegnes ved at den forklarer adferd ut fra en indre egenskap, enten vi nå kaller denne egenskap moral, karakter, personlighet, vesen eller natur (op.cit.:29). I en senere bok (Wadel 1991) setter han begrepet i en sirkulær modell som tar utgangspunkt i *egenskap* → som forklarer → *handling* → forklares ved → *egenskap*. Tilsvarende kan man ta omvendt utgangspunkt i handling. Forfatteren definerer egenskapene (likegyldig og til dels negativ opplevelse) som forklarer handlingen (mangel på endring) som forklares ved egenskapen (at de ikke var klar for å ta imot) som igjen forklarer handlingen (mangel på endring). Den individbaserte forklaringsmodellen blir altså her ytterligere understreket ved Wadels begrep om egenskapsforklaring og hans sirkulære modell. Det er åpenbart at ungdommenes stemmer er lydløse.

Enkeltindividene tillegges altså ansvaret for at metoden ikke lykkes. Fra et utenforstående perspektiv som leser, kan det oppfattes som at teksten handler om *tilpasning*. Det sies ikke

noe om hvem metoden familieråd passer for. Derfor dreier det seg om hvem som *ikke klarer å tilpasse seg*. Mindretallet tillegges rollen som de utilpassede eller ikke tilpasningsdyktige. Dette har ikke forfatteren intendert, men språkhandlingen skaper den meningsdannelsen.

Når mindretallet ikke hadde suksess, skyldes dette altså ikke barnevernets aktivitet i de spesifikke tilfellene. Sett med forfatterens øyne skyldtes det heller ikke mangler ved metoden familieråd. Det skyldes enkeltindividene eller hele gruppen av private aktører. Derved blir det en individbasert forklaring og ikke en systembasert forklaringsmodell. Dette står i motsetning til forklaringsmodellen for de ungdommene som opplevde at metoden hadde suksess. Da forklares suksessen på systemnivå. Det leser vi ut av de formuleringene som jeg har drøftet andre steder i oppgaven om familieråd som rituale for problemløsning (i tese 6) og at paternalismen svekkes (i tese 7). Egenskapsforklaringen som forfatteren etablerer kan sies å være en undertrykkende diskurs som undergraver forfatterens uttalte intensjoner om å ta barnets perspektiv.

Den medisinske modellen for funksjonshemming

Divergeringen mellom individ- og systembasert forklaring gir assosiasjoner til den medisinske modellen for funksjonshemming, som fram til 1970-tallet var rådende. Den medisinske modellen har et grunnsyn om at enhver funksjonssvikt er individuelt betinget ved at alle kroppslige eller mentale mangler eller avvik som individets problem. Fokuset er avvik eller mangler fra det som er ansett å være normal funksjon for et menneskes kropp eller sinn. Følgelig er den avvikende personen eller mangelfulle kroppsdelen eller kroppsfunksjonen noe som skal repareres så langt mulig til det normale. Ekspertrollen er sentral, ettersom noen må ha ”myndighet” til å vite hva som er normalt og hvordan avvik skal behandles til å bli så normalt fungerende som mulig. Dette vitenssynet fikk motstand på 1970-tallet av funksjonshemmede selv som opplevde det som undertrykkende og diskriminerende. De gjorde opprør mot å bli kategorisert som avvikere fra det normale. Resultatet var den sosiale modellen for funksjonshemming med fokus på sammenhengen mellom samfunn og funksjonshemming (Shakespeare og Watson 2002; Barnes og Mercer 2003; Shakespeare 2006).

Forfatteren inntar en posisjon i forhold til mindretallet som er forenlig med ideologien i den medisinske modellen. Det gjelder både den relasjonelt overordnede posisjonen i forhold til informantene *og* hans individuelle forklaringsmodell. Han inntar ekspertrollen

med den tilhørende legitime definisjonsmakt. Derved plasserer han seg innenfor en diskurs han egentlig tar avstand fra.

Per Solvang (2000) har i samarbeid med Thorvald Sirnes (1999) utarbeidet tre diskurser for funksjonshemning. Diskursene er satt opp som dikotomier, med henvisning til Derridas tenkning om at "the identity of a concept is given through the conceptual relations to its opposite" (Solvang, 2000:4).

- 1) *Normalitet / avvik*: En normativ diskurs om normalisering og integrering.
- 2) *Likhet / ulikhet*: Diskursen handler om materielle og økonomiske forhold.
- 3) *Oss / dem*: En identitetsdiskurs relatert til kulturell standardisering.

Solvang tar utgangspunkt i Foucault og sier: Discourses define what is recognized as meaningful in thinking about a phenomenon. A discursive perspective points out powers of definition that are possible to bring out in social relations (ibid). Det handler altså om definisjonsmakten som utøves når noen plasseres i den ene eller andre kategorien. Diskursene ovenfor er interessante å trekke inn i drøftingen av forfatterens formidling av mindretallets stemme.

I utgangspunktet kan man si at barn som har kontakt med barnevernet er en marginalisert gruppe, sett i forhold til at det *ikke* inngår i ethvert barns oppvekst å ha kontakt med barnevernet. En fødsel gir ingen forventninger for barn/foreldre om å ha kontakt med barnevernet, tvert om: Diskursen er at foreldre selv skal klare å gi sine barn tilfredsstillende oppvekstvilkår. Barnevernsbarna (i betydningen barn/ungdom som har kontakt med barnevernet) bryter denne diskursen, særlig sett fra det offentlige synsvinkel ved at det brukes begreper som adferdsproblemer og omsorgssvikt. Barnas adferd og/eller foreldrenes omsorg gir det offentlige grunn til bekymring og eventuelt inngripen. Fra *denne* synsvinkelen blir barnevernsbarna og deres foreldre avvikere i forhold til barn/foreldre generelt i samfunnet. Med den språkmessige fremstillingen av mindretallet som jeg har drøftet i dette kapittelet, kan det hevdes at mindretallet blir avvikere i *dobbelt forstand*. Etter min oppfatning skaper forfatteren avvikere innenfor en avvikergruppe. Vurdert i forhold til *normalitet/avvik* diskursen blir mindretallet plassert i avvikergruppen som følge av at familierådsmetoden fremstilles som så vellykket at det *normale* (for de fleste) er å finne gode løsninger på problemene ved å delta. Med forfatterens portrettering

har han gitt mindretallet en negativ identitet som plasserer dem inn i *oss/dem* diskursen som dem. Det blir en dikotomisering mellom de som fant løsninger på problemet og de som ikke lykkes med det. Nå må det sies at enhver presentasjon av forskningsresultater nødvendigvis innebærer en systematisering av funnene, men forfatteren etablerer en dikotomi ved sine karakteristikker.

Kristeva og Bakhtin

Bulgarsk-franske Julia Kristeva (2008) er opptatt av forholdet til den Andre. Hun er både språkviter og psykoterapeut, og hennes innfallsvinkel til temaet er påvirket av begge fagfeltene. Hennes hovedanliggende er å vise solidaritet med den Andre ved å se den Andres særegne språk, det hun kaller det semiotiske språk. I tråd med hennes tenkning er de fremmedgjørende karakteristikkenes som forfatteren benytter en usolidarisk handling.

Bakhtin har vært opptatt av hvordan Den Andre kommer til orde. Jeg har tidligere (i kapittelet om perspektiv) trukket fram hans teori om dialogiske tekster. Bakhtin er relevant i denne sammenhengen også. Han bruker begrepet talehandling i betydningen språkhandling, og sier at ethvert ord som blir brukt i en talehandling har både en referensiell mening (det vil si refererer gitte fakta) og en verdidom (vurderinger basert på verdisyn). Det tillegger forfatteren å la de andres stemme fremføres slik at deres vurderinger og verdisyn kommer til syne. Bare på den måten behandles de andre med respekt (Engebretsen 2003, 2007). Bedømt i henhold til Bakhtins begreper behandler forfatteren mindretallet (De Andre) uten respekt. Deres vurderinger kommer ikke til syne. Han møter mindretallets stemmer med fortolkninger fra sitt ståsted. Det er forfatterens monologiske stemme som er synlig, de andre er usynlig. Det var ikke hans intensjon.

Til slutt i dette kapittelet vil jeg se nærmere på sammenhengen mellom begrepet *familieråd som rituale* (som er drøftet i eget kapittel) og mindretallet. Som jeg tidligere har vist, bruker forfatteren begrepet ”markering av et vendepunkt” som en forklaring på å kalle familieråd ”et ritual som legger rammen for problemløsning” (H:239).

Ritualenes ekskludering av mindretallet

I sin artikkel om ritualer som innstiftende handlinger peker Bourdieu ([1982] 1996) på at virkningen av overgangsritualer er at det *skiller* dem som har gått gjennom (eller kommer til å gå gjennom senere) fra dem som aldri kommer til å gjøre det (op.cit.:27). Han sier videre at innstiftelsesritene har en symbolsk virkningsfullhet, det vil si den makten de har til å virke på virkeligheten gjennom å virke på *fremstillingen* av virkeligheten (op.cit.:29).

Bourdieu peker her på den symbolske makten det ligger i å definere noen utenfor og andre innenfor ved å bruke et overgangsritual. Overført til familieråd som ritual blir det noen som går gjennom, andre som blir stående utenfor. Forfatteren definerer hvem som er ekskludert. Mindretallet gikk ikke gjennom ritualet og ble stående utenfor. Forfatteren har tildelt dem negative karakteristikker som at de er likegyldige og til dels negative, og i denne virkelighetsfremstillingen ligger det skjult at mindretallet er ansett som uegnet for å gå igjennom ritualet. Forfatteren utøver altså symbolsk makt i henhold til Bourdieu.

Men mindretallet har ikke godtatt at de er definert som uegnet. De har ikke engang visst at de skulle igjennom et rituale i den betydningen begrepet har. Det er stor forskjell på et (i deres øyne) arrangement kalt familieråd og et rituale. Derved utøver forfatteren symbolsk vold mot mindretallet. Symbolsk vold er maktmisbruk som ikke er erkjent (Bourdieu, 1996). Det er ikke hva forfatteren intenderer når han ønsker å ha et barneperspektiv.

Foucault ([1971] 1991) har også uttalt seg om rituale og ser på ritual som et restriksjonssystem for kommunikasjon og utveksling. Han sier: Utveksling og kommunikasjon er positive størrelser som utspiller seg innenfor komplekse restriksjonssystemer, og de kunne utvilsomt ikke fungere uavhengig av dem. Den mest overflatiske og synlige formen for slike restriksjonssystemer konstitueres av det man kan gruppere under betegnelsen ritual. Ritualet definerer den kvalifikasjonen de talende individene må ha (...), det definerer de bevegelsene, de adferdsmåtene, de omstendighetene og hele det settet av tegn som diskursen må ledsages av. Endelig fastsetter det ordenes antatte eller pålagte virkning på dem de rettes mot, grensene for deres tvingende kraft (op.cit.:23).

I lys av Foucaults tenkning kan man si at mindretallet ikke passer inn i ritualet familieråd som restriksjonssystem for utveksling og kommunikasjon. De kommuniserer ikke i henhold til kvalifikasjonene som forventes eller kreves, jamfør det jeg tidligere har drøftet i dette kapittelet. Forfatteren har karakterisert dem som likegyldige og til dels negative. Dette er ikke gode kvalifikasjoner for utveksling og kommunikasjon. Konsekvensene av forfatterens språk blir at mindretallet holdes utenfor.

Vi ser altså at ved å anvende både Bourdieu og Foucaults tenkning plasseres mindretallet

utenfor ritualet familieråd. I lys av diskursen om normalitet / avvik blir mindretallet igjen plassert i avviksposisjon ved forfatterens språkbruk. Det er ikke forfatterens intensjon.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg vist at forfatteren har en individbasert forklaringsmodell for hvorfor ikke resultatet ble vellykket for mindretallet. Med dette sikter jeg til at han mener hindringene ligger i enkeltpersonene eller i gruppen av private deltagere i familierådet. Familierådet er en abstrakt, språklig konstruksjon som bare kan forstås som de private aktørene, altså personene. At det gjelder de *private* aktørene, leses implisitt ettersom det har vært et poeng for forfatteren at de private skal ta imot konflikten som sin eiendom, noe de ikke gjør ifølge forfatteren. Det er utelukkende forfatterens synsvinkel som kommer til uttrykk. Mindretallets stemme undertrykkes. De blir den tause minoriteten.

Ved å dekonstruere teksten og ved ulike vinklinger har jeg drøftet hvordan språkhandlingen skaper en mening og virkelighetsoppfatning som plasserer forfatteren innenfor den diskursen han vil ta avstand fra. Derved reproduseres diskursen, men makten som ligger deri er skjult.

Analyse VI: Nasjonale forskjeller

Til slutt i analysen vil jeg ta frem et tema som er lite kommunisert i avhandlingen, nemlig nasjonale forskjeller mellom Danmark og Norge. Informantene består av 9 danske og 11 norske ungdommer. At forfatteren har både danske og norske informanter henger utelukkende sammen med manglende rekruttering av tilstrekkelig antall norske informanter. Derfor understreker forfatteren at studien ikke er en komparativ studie: *Denne avhandlingen har ikke hatt som intensjon å være en komparativ studie mellom Norge og Danmark. Som det kommer frem i metodekapitlet er grunnen til at både danske og norske ungdommer er informanter rett og slett for å få nok personer å intervju* (H:159).

Kategoriseringer og resultatforskjeller

Men forfatteren finner allikevel vesentlige forskjeller mellom de danske og norske ungdommene: *Det er en tendens når det gjelder nasjonalitet, de fleste danske er i kategori 3 (fornøyde) og kategori 4 (kjempefornøyde), mens de fleste norske er i kategori 1 og 2*

(sårede og skuffede) (H:145). Vi ser her en klar forskjell mellom opplevelsen av familieråd hos de norske ungdommene og de danske ungdommene, som kommer best ut. 8 av de 11 norske ungdommene opplevde familierådet som det forfatteren kategoriserer som sårende eller skuffende. 7 av de 9 danske ungdommene var hva forfatterens kategoriserer som fornøyde eller kjempefornøyde (H:156).

Forfatterens uttrykte intensjon er å formidle ungdommenes opplevelse av familieråd. Da ville man kunne forvente at disse nasjonale forskjellene kommer tydeligere frem i avhandlingen, spesielt i avslutningskapittelet. Det gjør det ikke, og det synes jeg er interessant å se nærmere på.

Forfatterens drøfting av forskjellene

At forskjellene i resultatene er overraskende for forfatteren, fremkommer når han sier: *Imidlertid er forskjellene på informantene i denne avhandlingen så slående at det må kommenteres og drøftes mulige hypoteser rundt dette* (H:159). I avsnittet *Drøfting av ulikheter mellom de norske og danske informanter* (H:159-161) fremmer han 4 mulige hypoteser for å forklare forskjellene. De to første hypotesene tar utgangspunkt i barnevernets praksis og forsøker å forstå ulikhetene som et resultat av egenskaper hos barnevernsarbeiderne (H:161). De to siste tar utgangspunkt i generelle forskjeller mellom Danmark og Norge, henholdsvis på makro- og mikronivå, og forsøker å forstå ulikhetene som uttrykk for egenskaper ved informantene (ibid.).

1. *Barnevernet i Norge og Danmark har ulik praksis knyttet til det å involvere barn i beslutningsprosessen* (H:159).
2. *Barnevernet i Norge og Danmark har ulik praksis når det gjelder implementering av selv metoden familieråd* (H:160).
3. *I Danmark legges det (generelt i samfunnet) i større grad enn i Norge vekt på at barn skal delta i beslutninger knyttet til deres eget liv* (H:161).
4. *Det er ulike egenskaper ved danske og norske familier og ungdommer som er tilbudt familieråd* (H:161).

Forfatteren drøfter hver av disse hypotesene blant annet med henvisning til prosjektrapporter fra de to land. Han konkluderer med at det ikke er holdepunkter for å kunne forklare forskjellene med noen av hypotesene (H:159-161). Forfatterens empiri inneholder ikke variabel for type problemer som lå til grunn for at familieråd ble foreslått,

derfor er det ikke mulig å se spesifikt på den type forskjeller. Forfatteren forsøker altså å årsaksforklare forskjellene mellom danske og norske ungdommer med egenskaper hos barnevernsarbeiderne eller informantene uten å finne grunnlag for å kunne forklare forskjellene.

Men hva hvis man tar et annet utgangspunkt for årsaksforklaring enn *egenskaper*? Det er hva jeg vil forsøke her ved å se nærmere på de data som forfatteren baserer sin analyse på, og som fremkommer under avsnittet *Ulikheter mellom norske og danske - en systematisering* (H:156-159). Jeg har hentet data fra flere av forfatterens tabeller og satt det sammen i en tabell som viser fordelingen av de norske og danske ungdommene som har svart bekreftende ja på spørsmålene de ble stilt. Da finner vi denne informasjonen:

Fordeling av bekreftende svar mellom Danmark og Norge

Spørsmål til ungdommene	Sum ja-svar	Danmark	Norge
Bestemte du om dere skulle ha familieråd?	9	8	1
Bestemte du hvem som skulle delta?	13	8	5
Var du med å bestemme spørsmål til innledning?	5	5	0
Bestemte du din støtteperson?	12	6	6
Var du med i planleggingen?	8	6	2
Bestemte du om dere skulle ha nytt familieråd?	8	8	0
Bestemte du hva som skulle stå i planen?	9	8	1

Medbestemmelsesforklaring

Ved å se på tallene finner man tydelig at de danske ungdommene har svart bekreftende ja i langt større grad enn de norske på spørsmålene som alle har det til felles at de handler om *medbestemmelse*. Når vi ser på disse tallene er det lettere å forstå at de danske ungdommene befinner seg i kategoriene fornøyd eller kjempefornøyd.

Hvis man altså leter etter forklaringer i *medbestemmelsesperspektiv* istedenfor *egenskapsperspektiv*, kommer det til syne en annen sammenheng og en mulig forklaring. Dermed har forfatteren ignorert medbestemmelse som han selv hevder å legge vekt på som

selve fundamentet ved familieråd. Man burde vel kunne forvente at forfatterens kunnskapsbidrag gjennom avhandlingen inneholder en sterkere understrekning i at det faktisk ikke var så veldig god opplevelse for de norske ungdommene og en drøfting av hvordan opplegget i Norge bør endres for å bedre resultatene. Når en leser avslutningskapittelet er det ingen grunn til å tro at det er noen forskjeller. De norske ungdommenes stemmer er ikke kommunisert.

Deltagelsesforklaring

Et annet aspekt ved nasjonale forskjeller er *deltagelse* i hele familierådet, det vil si alle 3 deler. Ungdommene har i ulik grad deltatt i alle deler av familierådets 3 deler. Det var bare 12 som deltok på alle 3 deler, herav *alle* de 9 danske ungdommene (H:158). Igjen ser vi at de danske ungdommene har en større grad av delaktighet tilsvarende som de hadde større medbestemmelse som ovenfor drøftet. Dette er heller ikke kommunisert, hvilket står i motsetning til å la ungdommenes stemme høres.

Samlet kan man si at medbestemmelse og deltagelse er de sentrale elementene i det forfatteren betegner som myndiggjørende ved familieråd, og som også er grunnen til at familieråd omtales med det jeg har kalt demokratiserende språk. Det jeg har vist i analysen om nasjonale forskjeller er at de ungdommene som ikke opplever å være med på å bestemme eller delta kommer ikke til orde. Deres stemmer blir forsøkt forklart med egenskaper. Forfatteren bekrefter derved det han setter opp som *likhetstrekk* ved barnevernet i Norge og Danmark når han drøfter hypotesene 1 og 2 om egenskaper ved barnevernet: *Samtidig viser forskning om barnevernet i Norge og Danmark at barnas mening i liten grad er synliggjort i dokumentene om egen sak, og at praksis i begge land synes å være at det i et mindretall av sakene snakkes med barna* (H:160). Ved å neglisjere de norske ungdommenes stemmer, plasserer forfatteren seg innenfor den samme diskurs.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg sett på de nasjonale forskjellene i svarende fra de danske og norske ungdommene. Det er en betydelig forskjell mellom danskene som opplevde familierådet som positivt (fornøyde eller kjempefornøyde) og de norske som befant seg i kategoriene skuffet eller såret. Antall ungdommer var like stor blant de danske og norske. Forfatteren drøfter ulike hypoteser, men finner ikke holdepunkter for dem. Etter mitt syn ignorerer forfatteren forklaringer som kan knyttes til grad av deltagelse og medbestemmelse.

Oppsummerende avslutning

Oppsummering av analysen

Problemstillingen som ble reist i begynnelsen av denne masteroppgaven var: Hvordan reproducerer avhandlingen noen av de holdningene forfatteren sier han tar avstand fra? For å besvare problemstillingen stilte jeg noen delspørsmål: Hvilke holdninger er tilstede og hvordan fremtrer de i teksten? Hva er det teksten løfter frem og hva er det den undertrykker? Hvilke motsetninger finnes i teksten?

Disse spørsmålene har vært ledetrådene i analysen. Jeg har tatt frem ulike tekstutdrag og vist ved dekonstruksjon hvordan teksten kan forstås annerledes enn det helheten gir inntrykk av. I kapittelet om perspektiv viste jeg hvordan perspektivet er uklart definert ved at barneperspektivet konkurrerer med det institusjonelle samfunnsperspektivet. I kapittelet om familieråd som subjekt viste jeg hvordan familierådet som *metode* settes i subjektposisjon på bekostning av familierådets deltakere, da spesielt ungdommene. I paternalismekapittelet synliggjorde jeg hvordan forfatteren i flere sammenhenger inntar en paternalistisk holdning gjennom de tekstlige formuleringene. Ved å se nærmere på metaforene teser, ritual, seremonimester og overrekke viste jeg hvordan bruken av disse metaforene fremhever det institusjonelle perspektivet og undertrykker ungdommenes stemme. Mest synliggjørende i så måte er kapitlene om mindretallets stemme og nasjonale forskjeller, der jeg viste at mindretallets stemmer undertrykkes og at de nasjonale forskjellene mellom danske og norske ungdommer ikke kommuniseres.

Konklusjoner

Jeg avsluttet perspektivkapittelet med å si at siden barneperspektivet ikke er stabilt, men konkurrerer med et institusjonelt samfunnsperspektiv, kan man hevde at teksten reproducerer en holdning den forsøker å argumentere mot. Den videre analysen ville gi indikasjoner på hvordan barneperspektivet kommer ut av denne konkurransen. Etter mitt syn har analysen vist at *barneperspektivet blir tapende* i konkurransen med det

institusjonelle samfunnsperspektivet. Perspektivet blir *barnevernet* som aktør i stedet for *barnet* som aktør. *Ungdommens posisjon i feltet familieråd* i blir i liten grad beskrevet med deres egne stemmer, mens barnevernets *institusjonelle posisjon i samfunnsfeltet* får hovedplassen. Ungdommenes stemmer blir undertrykket. Derved reproducerer teksten holdninger som er motsatt av forfatterens uttalte intensjon.

Analysen har også vist at ord og begreper reproducerer den paternalistiske holdningen som forfatteren vil komme vekk fra. Det handler kanskje først og fremst om makten til å definere. Jeg tenker her for eksempel på bruken av metaforen ritual, som løfter den barnevernsfaglige metoden opp, mens konsekvensen blir at noen blir stående utenfor ritualet. Analysen viser at teksten reproducerer holdninger som er uforenlige med myndiggjøring og maktoverføring.

Sett under en helhet kan det stilles spørsmål ved om forfatteren har fremstilt resultatene fra undersøkelsen på en måte som favoriserer eller bekrefter tanken om at familieråd er myndiggjørende og overfører makt fra det offentlige til det private, altså det som var forfatterens utgangspunkt. Forfatteren forsker i eget felt, og som jeg tidligere har beskrevet, er det en utfordring å distansere seg godt nok fra feltet når materialet skal analyseres og formidles (Wadel 1991; Paulgaard 1997). Etter mitt syn er deler av den teksten jeg har analysert preget av forskersubjektets eget perspektiv på en slik måte at man spissformulert kan si at forfatterens subjektive stemme taler med høyest volum. Jeg vil i den forbindelse særlig trekke frem de nasjonale forskjeller. Forskjellene mellom danske og norske ungdommers opplevelser var nesten motsatt av hverandre, der de norske kom dårligst ut. Dette var et svært interessant, kanskje det mest interessante funnet i hele undersøkelsen. Resultatet var overraskende for forskeren. Når forskeren blir forfatter, det vil si *formidler*, blir dette overraskende funnet påfallende lite omtalt. Var det fordi det ikke passet inn? For det er jo utvilsomt interessant å stille spørsmål ved hva som kan gjøres annerledes med familieråd i Norge slik at de norske ungdommene også kan rapportere en god opplevelse på medvirkning og deltakelse, det som nettopp er intensjonen. Når dette ikke får bred plass i avhandlingen, sågar ikke nevnes i avslutningskapittelet, er det nærliggende å trekke den slutning at det ikke passet inn i bildet av familierådet og at forskerens virkelighetsoppfatning ble styrende for fremstillingen.

Konsekvenser

Tittelen på denne masteroppgaven er familierådets retorikk i betydningen språkets overbevisningskraft. Omtalen av familierådet som myndiggjørende og maktoverførende har jeg kalt demokratiserende språk. Dekonstruksjonen har vist at teksten uttrykker andre meninger eller betydninger enn hva det demokratiske språket skulle tilsi. Det demokratiske språket blir retorikk og ikke reform. Familierådets retorikk blir forførende i betydningen at vi blir forledet til å tro på ordene og begrepene. Spissformulert kan man si at konsekvensen blir at familierådet, slik det er fremstilt i denne avhandlingen, seiler under falskt flagg. Det mister troverdighet.

Det demokratiske språket om myndiggjøring og maktoverføring blir en godshetsdiskurs slik jeg har referert Loga (2003). Det gis inntrykk av det offentlige som den gode giver, mens virkeligheten fortøner seg annerledes. Familierådets retorikk tilslører makten. Makten er ikke erkjent, og det innebærer hva Bourdieu kaller *symbolsk vold* (Bourdieu [1993] 1996). Foucaults begrep om relasjonell makt og hvordan den utøves i praksis (Deleuze 1986) kan tilsvarende anvendes for å hevde at makten opptrer skjult under dekke av et demokratisk språk. Den skjulte makten er langt farligere enn den åpne og erkjente makten. Det er en mer subtil form for makt fordi det dreier seg om et nytt maktspråk i stedet for en reell demokratisering. Makten endrer ikke innhold selv om den endrer navn. Dette har også politiske konsekvenser, ettersom politiske beslutninger ofte legitimeres med vitenskapelige resultater. I tråd med Foucault tenkning ([1971] 1991) etableres det en diskurs om at barnevernets beslutningsmodell familieråd er demokratisk. Man kan hevde at diskursen er basert på feil premisser.

Avslutning

I denne oppgaven har jeg brukt den tekstanalytiske metoden dekonstruksjon som går ut på å se etter tekstens underliggende motsetninger og brudd i argumentasjonen. Meg bekjent er dette første gang metoden anvendes i en masteroppgave i sosialt arbeid, i hvert fall ved Høgskolen i Oslo. Metoden har synliggjort den skjulte makten som ligger i språket. Denne metoden er anvendelig også i det sosialfaglige arbeidet. Dekonstruksjon kan være et hjelpemiddel til å bli bevisst på vårt maktpotensial i møte med mennesker som trenger vår bistand, enten de kalles klienter eller brukere. Særlig er det anvendelig i bli bevisst på hvordan vi formulerer våre tekster i form av rapporter, brev og annet. Det er svært lett å bli fanget av språket, slik Derrida uttrykte at tekster alltid inneholder mer eller mindre enn det vi ønsker å si. I tråd med Derrida og med Bourdieus begrep ([2001] 2007) om refleksiv

refleksivitet må jeg avslutningsvis peke på at på samme måte som jeg har dekonstruert avhandlingen, kan også min tekst bli gjenstand for dekonstruksjon. Da det høyst sannsynlig at man vil finne motsetninger også her selv om jeg har tilstrebet ekstra oppmerksomhet på mitt eget språk. Som Foucault ([1966] 2006:119) sier: Språket representerer tanken, slik tanken representerer seg selv.

Litteraturliste

- Bakhtin, Michail Michailovitj (1963) *Problemy poèтики Dostojevskogo*. Moskva: Sov. Pisat.
- Bakhtin, Michail under pseudonymet V. N. Volosinov (1986) *Marxism and the Philosophy of Language*. Oversatt av Ladislav Matejka og I.R. Titunik. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press. Original utgivelse: *Marksizm i filosofija jazyka*. Beograd: Nolit, 1980.
- Barnes, Colin og Geof Mercer (2003) *Disability*. Cambridge: Polity Press.
- Berge, Kjell Lars (2003) Hvor er makten i teksten? I: Kjell Lars Berge, Siri Meyer og Tom Are Trippstad (red.). *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bourdieu, Pierre ([1977] 1996) Om symbolsk makt. I: *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag. Original publikasjon: Sur le pouvoir symbolique. *Annales* 3: 405-411.
- Bourdieu, Pierre ([1982] 1996) Ritualer som innstiftede handlinger. I: *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag. Original publikasjon: Les rites comme actes d'institution. *Actes de la recherche en sciences sociales* 43. Også trykket i: Pierre Bourdieu. 1982. *Ce que parler veut dire*. Paris: Minuit.
- Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre sammen med Loïc J. D. Wacquant (1993) *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse*. Oversettelse og kommentarer ved Bjørn Kvalsvik Nicolaysen. Oslo: Samlaget. Original utgivelse: *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*. Paris: Seuil. 1992.
- Bourdieu, Pierre ([1993] 1996) Et steds betydning. I: *Symbolsk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag. Original publikasjon: Effets de lieu. I: Pierre Bourdieu m.fl. *La Misère du monde*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre ([1994a] 1996) De symbolske goders økonomi. I: *Symbolsk makt. Artikler*

- i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag. Original publikasjon: L'économie des biens symboliques. I: Pierre Bourdieu. *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre ([1994b] 1996) I Statens ånd. Det byråkratiske feltets opprinnelse og struktur. I: *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Oversatt av Annick Prieur. Oslo: Pax Forlag. Original publikasjon: Esprits d'Etat. Genèse et structure du champ bureaucratique. I: Pierre Bourdieu. *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Seuil.
- Bourdieu, Pierre [2001] (2007) *Viten om viten og refleksivitet. Forelesninger holdt ved Collège de France 2000-2001*. Oversettelse og innledning ved Tore Slaatta. Oslo: Pax Forlag. Originalutgave: *Science de la science et réflexivité. Cours du Collège de France 2000-2001*. Paris: Raisons d'agir.
- Brodersen, Randi Benedikte, Fredrik Jebsen Bråten, Anders Reiersgaard, Kolbjørn Slethei og Knut Ågotnes (2007) *Tekstens autoritet. Tekstanalyse og skriving i akademien*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brox, Ottar (1999) *Hva er samfunnsvitenskap?* Bergen: Fagbokforlaget.
- BUFetat (Barne-, ungdoms- og familieetaten), Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2007) *Familieråd - hva er det?*
<http://www.click24.no/abcsok/supersok/?sokbox=2&frase=svekke&hvor=&kilde=12&superurl=http://www.mylder.no/?drill=svekke> Lastet ned 22.05.07
- BUFetat (Barne-, ungdoms- og familieetaten) (2007) *Storsatsing på familieråd i Møre og Romsdal*
<http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=7450>
 Lastet ned 22.05.07.
- BUFetat (Barne-, ungdoms- og familieetaten) (2007) *Sterk familierådsatsing i Møre og Romsdal*
<http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=8591>
 Lastet ned 11.11.07.
- Børli, Hans (1995) *Samlede dikt*. Oslo: Aschehoug.
- Børtnes, Jostein (1993) *Polyfoni og karneval. Essays om litteratur*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Deleuze, Gilles ([1986] 2004) *Foucault*. Oversettelse og innledning ved Karsten Gam Nielsen og Kim Su Rasmussen. Fredriksberg: Det lille Forlag. Original utgivelse Paris: Minuit.
- Derrida, Jacques ([1967] 2006) *Struktur, tegn og spill i menneskevitenskapenes diskurs*. I: Jacques Derrida. *Dekonstruksjon. Klassiske tekster i utvalg*. Oversettelse, innledning og kommentarer ved Karin Gundersen. Oslo: Spartacus. Original publikasjon: *La structure, le signe et le jeu*. I: *L'écriture et la différence*. Paris:

Seuil.

Derrida, Jacques (1967) *De la grammatologie*. Paris: Minuit.

Derrida, Jacques (1972) *La Dissémination*. Paris: Seuil. Norsk delutgivelse: Platons apotek. Tre utdrag. I: Jacques Derrida (2006) *Dekonstruksjon. Klassiske tekster i utvalg*. Oversettelse, innledning og kommentarer ved Karin Gundersen. Oslo: Spartacus.

Derrida, Jacques (1987) *The post card. From Socrates to Freud and beyond*. Oversettelse, innledning og kommentarer ved Alan Bass. Chicago: University of Chicago Press. Originaltittel: *La carte postale*.

Einarsson, Jóna Hafdis (2002) *Familieråd som metode i barnevernets beslutningsprosess*. Oslo: NOVA-rapport 9/02. Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Ekeland, Tor-Johan og Kåre Heggen (2007) *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* I: Tor-Johan Ekeland og Kåre Heggen (red.) (2007) *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Engbretsen, Eivind (2003) "De Andres stemmer i vår egen". En dialogisk lesning av domstalen i en barnevernsak. *Tidsskrift for kulturforskning* 2(2): 27-45.

Engbretsen, Eivind (2006) *Barnevernet som tekst. Nærlesning av 15 utvalgte journaler fra 1950- og 1980-tallet*. Oslo: Avhandling (dr. art.). Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Unipub.

Engbretsen, Eivind (2007) *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen Akademisk.

Engbretsen, Eivind, Berit H. Johnsen og Ingrid Markussen (2008) "Livet bøyes i flertall". Introduksjon til Julia Kristeva: *Brev til presidenten om mennesker med funksjonshemming*. Oslo: Cappelen.

Engelsk-norsk ordbok (1967) Oslo: Gyldendal

Engelstad, Fredrik (2005) *Hva er makt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Falck, Sturla (red.) (2006) *Hva er det med familieråd? Samlerapport fra prosjektet: "Nasjonal satsning for utprøving og evaluering av familieråd i Norge"*. Oslo: NOVA-rapport 18/06. Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Falk, Hjalmar og Alf Torp ([1906] 1991) *Etymologisk Ordbog over det norske og det danske sprog*. Oslo: Bjørn Ringstrøms antikvariat. Faksimileutgave av originalutgave: Kristiania: Aschehoug. Bind 1 (A-M): 1903, Bind 2 (N-Ø): 1906.

- Flatseth, Merethe (2003) *Metaforenes makt. I: Kjell Lars Berge, Siri Meyer og Tom Are Trippestad (red.). Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Fremmedordbok. Nettutgave, HiO's nettverk. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Foucault, Michel ([1966] 2006) *Tingenes orden. En arkeologisk undersøkelse av vitenskapene om mennesket*. Oversatt av Knut Ove Eliassen. Oslo: Spartacus. Original publikasjon: *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel ([1971] 1999) *Diskursens orden. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. Desember 1970*. Oversettelse og etterord ved Espen Schaanning. Oslo: Spartacus Forlag. Original publikasjon: *L'ordre du discours*. Paris: Gallimard.
- Glomnes, Eli (2001) *Alt jeg kan si. Språk, virkelighet og subjektets stemme*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og Cappelen Akademisk.
- Gundersen, Karin (2006) Innledning til *Dekonstruksjon. Klassiske tekster i utvalg*. Oslo: Spartacus.
- Gulbrandsen, Liv Mette (red.) (2006) *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, Erik Bjerck (2003) *Hva er litteraturvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjellbrekke, Johannes (2003) Om makt og medisin med utgangspunkt i Pierre Bourdieu sin sosiologi. I: Per Fugelli, Grete Stang og Bente Wilmar (red.): *Makt og medisin*. Oslo: Rapport nr. 57, Makt- og demokratiutredningens rapportserie.
- Horverak, Sveinung (2001) Prosjektrapport for utprøving av familierådslag i barnevernet i Bodø kommune. I: Mats Erkers og Eva Nyberg (red.): *Familjerådslag i Norden. Erfarenheter från fält och forskning*. Skriftserie 15/01, Tullinge: FoU Södertörn.
- Horverak, Sveinung, Cecilie Omre og Liv E. Schjeldrup (2002) *Familjerådslag. Demokrati og beslutninger i norsk barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Horverak, Sveinung (2006) *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet*. Trondheim: Ph.D. avhandling. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet. Elektronisk bok. HiO's nettverk. <http://ask.bibsys.no/ask/action/show?pid=061983578&kid=biblio> Lastet ned 15.05.08
- Katlev, Jan (2000) *Politikens Etymologisk ordbok. Dansk ords historie*. København: Politikens Forlag.
- Kjeldstadli, Knut (1997) Å analysere skriftlige kilder. I: Erik Fossåskaret, Otto Laurits

- Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.). *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristeva, Julia. (2008) *Brev til presidenten. Om mennesker med funksjonshemming*. Introduksjon av Eivind Engebretsen, Berit H. Johnsen og Ingrid Markussen. Oversettelse ved Agnete Øye. Oslo: Cappelen Akademisk. Original utgivelse: *Lettre au président de la république sur les citoyens en situation de handicap, à l'usage de ceux qui le sont et de ceux qui ne le sont pas*. Paris: Fayard, 2004
- Kvale, Steinar (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oversatt av Tone M. Anderssen og Johan Rygge. Oslo: Gyldendal Akademisk. Original publikasjon: *Interviews. An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks, California: Sage, 1996.
- Levin, Irene (2004) *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Loga, Jill Merethe (2003) *Godhetsdiskursen*. I: Kjell Lars Berge, Siri Meyer og Tom Are Trippestad (red.). *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Madssen, Kjell-Arild (2007) *Språk og kommunikasjon. Myndiggjering eller umyndiggjering?* I: Tor-Johan Ekeland og Kåre Heggen (red.) *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Meyer, Siri og Sissel Myklebust (red.) (2002) *Kunnskapsmakt*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Neumann, Iver B. (red.) (2000) *Maktens strategier*. Oslo: Pax Forlag.
- Nielsen, Niels Åge (1966) *Dansk etymologisk ordbok*. København: Gyldendal.
- NOU 2005: 09. *Ressursbruk og rettssikkerhet i fylkesnemndene for sosiale saker*. Oslo: Barne- og familiedepartementet.
<http://www.regjeringen.no/en/dep/bld/Documents/NOUer/2005/NOU-2005-09.html?id=390824> Lastet ned 10.02.2008.
- NRK (2002) *Dekonstruksjon: Avslører motsigelser*. Professor Atle Kittang ved Universitetet i Bergen intervjuet av Ane Farsethås.
<http://www.nrk.no/nyheter/kultur/lesekunst/teorier/1770332.html>. Lastet ned 12.3.2008
- Nybø, Elsa (2006) *Barnet i teksten: en studie av språk og fortellermåter i tekster om barnevern*. Oslo: HiO-masteroppgave 2006: 12, Høgskolen i Oslo.
- Nygård, Mari (2005) *Språkhandlinger og syntaktisk struktur. Motskrift 1. Tidsskrift for språk og litteratur, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Norges teknisk naturvitenskapelige universitet*.

<http://www.hf.ntnu.no/hf/inl/forskning/Motskrift/eldrenummer/1-2005/nygard>

Lastet ned 23.02.08.

Ordbok.no <http://www.ordbok.no> Bokmålsordboka og Nynorskordboka i elektronisk utgave. Ordbøkene er utarbeidet ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier (ILN) ved Universitetet i Oslo i samarbeid med Norsk språkråd.

<http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

Ordnett.no <http://www.ordnett.no/ordbok.html> Kunnskapsforlagets blå språk- og ordboktjeneste i elektronisk utgave.

Oterholm, Inger (2003) Deltakelse og beslutninger i barnevernet. *Nordisk sosialt arbeid* 4:217-223

Paulgaard, Gry (1997) Feltarbeid i egen kultur - innenfra, utenfra eller begge deler? I: Erik Fossåskaret, Otto Laurits Fuglestad og Tor Halfdan Aase (red.). *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.

Schaanning, Espen (1997) *Vitenskap som skapt viten. Foucault og historisk praksis*. Oslo: Spartacus.

Schaanning, Espen (2000) *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. 3. utgave. Oslo: Spartacus.

Schlüter, Christian (2003) Å fortolke det umulige. *Impuls* 2: 85-89.

Shakespeare, Tom (2006) *Disability Rights and Wrongs*. London: Routledge

Shakespeare, Tom og Nick Watson (2002) The social model of disability: an outdated ideology? *Research in Social Science and Disability* 2: 9-28

Sirnes, Thorvald (1999) Alt som er fast, fordamper. I: Siri Meyer og Thorvald Sirnes (red.). *Normalitet og identitetsmakt i Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Skivenes, Marit og Astrid Strandbu (2006) A Child Perspective and Children's Participation. *Children, Youth and Environments* 16(2): 10-27

http://www.colorado.edu/journals/cye/16_2/16_2_05_ChildPerspective.pdf Lastet ned 15.02.08.

Skårderud, Finn (1998) *Uro. En reise i det moderne selvet*. Oslo: Aschehoug.

Solvang, Per (2000) The emergence of an us and them discourse in disability theory. *Scandinavian Journal of Disability Research* 2(1): 3-20.

Store Norske Leksikon. Nettutgave, HiO's nettverk. Oslo: Kunnskapsforlaget, Aschehoug og Gyldendal. 4.utgave, 2005.

Strandbu, Astrid (2007) *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*.

Tromsø: Avhandling (dr. polit.). Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, Det

- samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitet i Tromsø.
- Synonymordbok. Nettutgave, HiO's nettverk. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Torp, Alf (1917) *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania: Aschehoug.
- Vaglum, Per (2003) Om å lese skjønnlitteratur med psykologiske briller. *Impuls* 2: 22-28.
- Ulvik, Oddbjørg (2005) *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Oslo: Avhandling (dr. psychol.). Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Universitet i Oslo. 2007. Forskrift for graden philosophiae doctor (ph.d.) ved Universitetet i Oslo. <http://www.uio.no/admhb/reglhb/forskning/drphilos/phdforskr.xml>. Lastet ned 3.8.2007
- Wadel, Cato (1990) *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. 2. utgave. Flekkefjord: SEEK
- Wadel, Cato (1991) *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: SEEK
- Østerud, Øyvind, Fredrik Engelstad og Per Selle (2003) *Makten og demokratiet. En sluttbok fra Makt- og demokratiutredningen*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Aadnanes, Per M. (2007) Den uavhengige avhengige. Empowerment-idealet som profesjonsetisk grunnverdi i helse- og sosialsektoren. Eit kulturanalytisk perspektiv. I: Tor-Johan Ekeland og Kåre Heggen (red.) *Meistring og myndiggjering. Reform eller retorikk?* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Aadland, Einar (2004) *"Og eg ser på deg -". Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. 2.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg: Utdrag fra Sveinung Horveraks avhandling, kap 6. Avslutning

Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet. Trondheim: Ph.D. avhandling. Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, 2006.

6.1 Innledning.

Problemstillingen for denne avhandlingen er: *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjonen om barnevernets rolle i samfunnet.*

For å belyse dette har jeg intervjuet 20 ungdommer i familier hvor det er avholdt familieråd. Dette har jeg så analysert i forhold til temaene makt/avmakt, familieråd som behandling eller beslutning, konflikt som eiendom og krenkelse. Det teoretiske bakteppe for min analyse har vært barnevernet i et samfunnsperspektiv. Sentralt i drøftingen har vært synet på barnet som sosial aktør, barn og voksne som gjensidig avhengige av hverandre, og fordelingen av makt og ansvar mellom det offentlige og det private. Som en oppsummering av avhandlingen har jeg formulert ti teser som er min konklusjon på datainnsamling og analyse. Avslutningsvis peker jeg på sentrale funn i forhold til ungdommenes opplevelse av familieråd, og plasserer dette i en teoretisk sammenheng.

6.2 Ti teser om ungdoms opplevelse av familieråd.

1) Dess mer innflytelse som gis ungdommen tidlig i beslutningsprosessen, dess mer ansvar tar ungdommen for endring.

Denne konklusjonen kan belegges med den klare sammenhengen i intervjumaterialet mellom ungdommens opplevelse av å bestemme, og ungdommens vurdering av familierådet. De ungdommer som svarte bekreftende på at de var med å bestemme om det skulle være familieråd, har også en mer aktiv rolle i forberedelse og gjennomføring av dette. Dette står i motsetning til de som først ble informert og tatt med på råd etter at det var bestemt av foreldrene og barnevernet at det skulle være familieråd. De ungdommene som var med fra tidlig i planleggingen tok mer ansvar for endring av egen situasjon. Dette skjedde både gjennom at de tok på seg ansvar som del av en handlingsplan, og ved at de faktisk selv hadde endret sin livsførsel etter familierådet. Endringene gikk for de fleste ut på å redusere skolefravær, samt redusere, eller stoppe helt med, rusmisbruk.

2) Mer medvirkning fra ungdommen ser ut til også å føre til mer handlingsdyktighet for de voksne rundt ungdommen, spesielt foreldrene.

I de familieråd hvor ungdommen opplever å ha hatt stor innflytelse på forberedelse og gjennomføring evalueres familierådet mer positivt. De omtaler nettverket som støttende og aktive etter å finne løsninger. Det er ungdommene i disse familierådene som beskriver mest positive endringer. Disse beskrives som avklaring av omsorgssted, bytting av skole, mindre skolefravær, bedre forhold til nettverket, mindre rusing, og støtte fra barnevern og nettverk til aktiviteter. Dette førte til bedre forhold til foreldrene, noe som gjorde at de respekterte foreldrenes ønsker og krav i større grad enn tidligere.

3) For at ungdommen skal få innflytelse i familierådet trenger de en voksen

støtteperson.

Denne konklusjonen går direkte på noe av kjernen i det teoretiske grunnlag for avhandlingen, nemlig barnet som subjekt. Dette begrepet innebærer et syn på barn som aktivt, og strategisk handlende, i sin kontakt med omgivelsene. Dette betyr at barnet vurderer sine omgivelser og har kompetanse på å vurdere handling ut fra ønsket måloppnåelse i situasjonen.

Konklusjonen på intervjuene av de 20 ungdommene er at de har både evne og vilje til å bedre sin egen situasjon. Men dette er avhengig av at de har voksne som gir dem denne muligheten. Ikke i form av voksne som gir dem det fulle ansvar for sin situasjon, men i form av voksne som legger til rette for ungdommenes medbestemmelse. De ungdommer som beskriver at familierådet førte til en positiv endring beskriver også hvordan der var sentrale voksenpersoner som forsto dem, konfronterte dem, og støttet dem, i forberedelse og gjennomføring av familierådet. Dette var ikke en talsperson som talte deres sak, men en støtteperson som diskuterte med dem i forberedelsene, og som bidro til at ungdommen ble hørt i familierådet.

Blant de ungdommene som opplevde en bedring av sin situasjon var det i stor grad dem selv som var mest aktive i endringsarbeidet. Det som var viktig for dem var at de opplevde nettverket som støttende. Spesielt var det viktig å oppleve allianse eller støtte fra en person i familierådet. På den andre side finner vi dem som ikke opplevde å bli hørt i særlig grad i familierådet, samt i forberedelsen av dette. De beskriver i større grad manglende endring, og ansvaret for dette tilskriver de barnevernet og de voksne i familierådet. Med andre ord ser de heller ikke sin egen rolle i endringsarbeidet.

4) Familieråd er en beslutningsmodell, men har også terapeutiske effekter.

I faglitteraturen om familieråd understrekes at det er en beslutningsmodell og ikke en behandlingsmodell. Dette begrunnes i at familieråd først og fremst overlater deler av beslutningsprosessen til det private. Min konklusjon er at dette fører til en underkommunikasjon av de terapeutiske effekter de fleste familieråd har. På den andre side er det klare skiller mellom beskrivelsen av ulike former for nettveksterapi/familieterapi og familieråd. Hovedskillet går på den profesjonelles rolle og tilstedeværelse. I familieråd, i motsetning til terapi, er møtet styrt av nettverket og de private. De profesjonelle er ikke tilstede under beslutningsmøtet. Imidlertid vil det være for naivt å tro at ikke barnevernet kan styre selv om de ikke er til stede. Gjennom de rammer som er lagt, og den makt de har som profesjonelle, vil familierådet også være preget av vissheten om at barnevernet skal vurdere resultatet. I denne sammenheng er det at familieråd som rituale for å bevare verdighet sees på som et like sentralt element som selve beslutningen.

Flertallet av ungdommene som er intervjuet i denne avhandlingen viser til sterke følelsesmessige opplevelser i familierådet. De beskriver også hvordan det ga dem økt forståelse for egen situasjon, og hvordan dette førte til stor grad av egen innsats for endring av situasjonen. Dette mener jeg gir belegg for å si at familieråd i de fleste tilfeller vil inneholde terapeutiske effekter. Dette kan være endret klima innad i familien, økt innsikt i egen situasjon, samt økt egeninnsats fra ungdommen på å endre sin livsførsel.

5) Familierådet kan betraktes som et rituale som legger rammen for problemløsning med det offentlige som seremonimester.

Denne konklusjonen bygger til en viss grad på foregående konklusjon. Min påstand er at byråkratiets og behandlingsapparatets vokabular ikke rommer en rettferdig definisjon av familieråd. Det er vanlig innen barnevernet å skille mellom beslutning og behandling,

mens familieråd sprenger rammen for dette. Jeg konkluderer derfor med at familieråd gir ungdom, foreldre og nettverk et rituale for problemløsning. Et rituale kan gi effekter ut over beslutningen, og ut over behandlingen, fordi et rituale gir hendelsen preg av høytidelighet, viktighet, og markering av et vendepunkt.

Familierådet kan sees på som en seremoni for å gjennomføre dette ritualet. Det "overrekkes" familien av det offentlige, med faste rammer knyttet til koordinator som seremonimester, og familien og nettverket som de sentrale aktører. Familieråd får preg av en viktig hendelse i familiens liv. Det omtales som en fest, og som noe som fikk en videre i livet. Måten ungdommene vurderer hvem som skal inviteres bekrefter dette preget av rituale. For eksempel ungdommen som sa at besteforeldrene måtte inviteres selv om de ikke kunne bidra med noe, for ellers så kom de til å være fornærmet i to år.

6) Familieråd gir konflikten tilbake til nettverket. Familierådet håndterer konflikten uten at dette fører til at barnevernet fratas ansvar og myndighet for oppfølging av ungdommen.

Familieråd betraktes som en modell for overføring av makt fra det offentlige til de private. Imidlertid er dette en problematisk påstand fordi barnevernets rammeverk knyttet til råderett over juridiske tvangsbestemmelser og økonomi gjør det umulig å overføre den formelle makten. I tillegg har barnevernet symbolsk makt knyttet til utdanning og kunnskap om byråkratiets regler hos saksbehandlerne, samt status i form av sin posisjon som forvaltningsorgan. Min konklusjon er at et bedre begrep enn overføring av makt er at familien får tilbake konflikten som sin eiendom. I dette ligger at de både får ansvar for å håndtere konflikter innad i nettverket, og at de får ansvar for å definere løsning på problemet.

I dette ligger så problemstillingen om dette er en ansvarsfraskrivelse fra barnevernet. Intervjuene av de 20 ungdommene gir ikke bekreftelse på en slik oppfatning. I flertallet av familierådene førte det til en positiv endring i ungdommens situasjon, og barnevernet var del av denne endringen, både i form av økonomisk støtte og praktisk tilrettelegging. Dette bekrefter at familien både taklet å jobbe med egne konflikter, og kom frem til en løsning på problemet. For 6 av de 20 informantene har jeg definert det slik at familierådet ikke var klar for å ta imot konflikten som sin eiendom. Dette bygger jeg på ungdommenes likegyldige, til dels negative, opplevelse av selve familierådet, og mangelen på endring i disse familierådene. Imidlertid førte ikke dette til at barnevernet trakk seg ut av familiene. For samtlige 20 informanter hadde barnevernet fortsatt oppgaver i familien etter familierådet.

7) Familieråd fjerner ikke den paternalistiske velferdsstat, men paternalismen svekkes, og brukerne blir gitt mulighet for større opplevelse av mestring.

Det er tidligere referert til at familieråd ofte knyttes til Habermas sine idealer om diskursteori og den herredømmefrie diskusjon (Horverak mfl. 2002, Habermas 1999). I dette ligger en målsetting om at det er mulig å svekke den paternalistiske tradisjon i barnevernet. Imidlertid er dette også en problematisk målsetting, da en diskurs alltid vil være preget av ulik makt, posisjon, og innflytelse hos deltagerne. Dette vil gjelde både barnevernet i forhold til det private nettverk, og forholdene innad i det private nettverket. Likevel er det riktig å si at paternalismen, i betydning av det offentliges makt til å definere andres situasjon, svekkes i familieråd. Dette fordi selve løsningsdiskusjonen overlates til nettverket alene.

Imidlertid kan det være like fruktbart å se på familieråd som et forsøk fra det offentlige på

å legge til rette for at klienten skal oppleve økt mestring og kontroll i eget liv, samt oppleve sosial interaksjon og tilknytning i forhold til sitt nettverk. I Nussbaum sin gjennomgang av grunnleggende menneskelige behov peker hun blant annet på disse begrepene. Hun hevder at det offentlige har et ansvar for å gi sine brukere en mulighet til å realisere de grunnleggende menneskelige behov. Sett i et slikt perspektiv kan vi si at familieråd legger til rette for at klienten og deres nettverk får mulighet for realisering av disse behov. Dette vil igjen redusere deres opplevelse av avmakt knyttet til sitt eget liv, og således føre til opplevelse av mestring. I intervjuene er det min konklusjon at 14 av dem opplevde familierådet på denne måten, mens 6 av dem ikke opplevde at familierådet ga opplevelsen av økt mestring.

8) Krenkelse av ungdommen er ikke fremtredende i del 2 av familierådet.

Et av de grunnleggende elementer i familieråd, som skiller det fra andre former for nettverksmøter, er at familien diskuterer alene i del 2. Barnet deltar også i denne diskusjonen. Av informantene var det to som syntes at det ble sagt for mye negativt om dem og familien i del 2, disse pekte også på at dette var tilfellet i del 1, der barnevernet informerte. Det negative omhandlet i hovedsak forhold i familiens hjem, så som renhold og orden. For den ene av dem omhandlet det også egenskaper ved ungdommen selv, for eksempel at han var sosialt isolert på skolen. Det kan stilles spørsmål ved om disse to ungdommene ikke ble krenket, det vil si personlig angrepet. Det ser ut som de opplevde det slik selv.

For de resterende 18 informantene beskrives ikke slike følelser knyttet til del 2. De omtaler det som følelsesmessig tøft i perioder. Dette knytter de gjerne til krangel mellom foreldrene, eller når temaet for diskusjonen er vanskelig, for eksempel den 16 år gamle jenta som opplevde at faren hadde sviktet henne i livet. Imidlertid beskriver de ikke dette som personangrep rettet mot dem selv, men mer at det er tøft når det handler om ens eget liv. Jeg mener således at det er grunnlag for å konkludere med at de private aktører i diskusjonen i del to av familierådet er i stand til å diskutere på en slik måte at ungdommene ikke opplever seg krenket.

9) Det er en utfordring å gjøre de andre offentlige informanter kjent med sin rolle i familierådet.

I del 1 av familierådet opplevde ikke ungdommen barnevernets informasjon som krenkende, men det forekom at andre offentlige informanter ga informasjon som opplevdes krenkende. Dette spesielt i forhold til brudd på prinsippet om informert samtykke.

Det er tidligere vist til at faglitteraturen knytter familieråd til ideologien om empowerment (Faureholm 2002, Horverak m.fl. 2002). I denne ideologien er det sentralt å jobbe med klientens opplevelse av mestring og kontroll i eget liv. Sett i forhold til dette er det viktig at den informasjon som de offentlige informanter legger frem i del 1 ikke er nedlatende og kun fokusert på kritikk. Informasjonen skal være nyansert, og både positive og negative sider i forhold til klienten skal presenteres. Det er et prinsipp at klienten skal ha sett på forhånd det som legges frem av informasjon. Klienten skal også være gitt muligheten for å komme med forslag til å kutte ut opplysninger som oppleves svært belastende.

Når det gjelder barnevernets informasjon var det slik for samtlige informanter at de opplevde informasjonen som kjent for dem, og uten overraskelser. Det var en informant som var uenig i beskrivelsen av forholdene i hjemmet, men vedkommende visste at barnevernet kom til å si dette. Ungdommen mente at dette bygget på et hjemmebesøk hvor det var mer rot og skitt enn det som var vanlig.

Når det gjaldt informasjonen fra andre offentlige informanter opplevde de fleste ungdommene det de sa som greit. Det var flere som ikke hadde sett informasjonen på forhånd, men de mente at det som ble sagt stemte med virkeligheten. Imidlertid var det to som opplevde informasjonen fra de andre offentlige informanter som krenkende. Det som ble sagt om dem som person var sårende. Den ene var jenta som mente det var unødvendig at skolen sa at hun røykte fordi hun ikke ville at bestefaren skulle få vite dette. Hun hadde bedt skolen la vær å si dette, og det kom uventet på henne i familierådet at de ga denne informasjonen.

Den sterkeste negative opplevelsen av informasjon fra offentlige ble beskrevet av en 16 år gammel gutt som hadde vært innlagt ved psykiatrisk avdeling. Han opplevde at avdelingen la frem alt for mye informasjon om hans livshistorie og personlige problemer. Det kom overraskende på ham i familierådet at de skulle gjøre det. Han mente det var helt unødvendig i forhold til familierådets tema, som var å finne en ungdomsinstitusjon han kunne bo på.

Det er min konklusjon at barnevernet ikke bryter prinsippet om informert samtykke. Informantene kjente til hva barnevernet ville si og mente at barnevernets fremstilling stemte med deres egen opplevelse av situasjonen. Det kom ikke overraskende opplysninger fra barnevernet i familierådet. Det er også min konklusjon at de andre offentlige informanter ikke alltid ivaretar prinsippet om informert samtykke. Det hender det kommer informasjon som ungdommen ikke ønsket ble fremlagt, og som de ikke visste at ble fremlagt.

10) Informantene peker på at det ikke bør være for mange eller for få deltagere i familierådet, de oppgir 7-10 deltagere som det beste.

Når familieråd omtales er det lite fokus på hva som er et godt antall deltagere. I hovedsak pekes det på viktigheten av at det er et utvidet nettverk som samles. Begrepet utvidet nettverk innebærer både personer som ikke er i den nærmeste familie, og personer som ikke er i slekt med klienten i det hele tatt. I dette kan det skapes en forventning om at det skal være flest mulig til stede, gjerne 15-20 personer.

Det er gjort mange undersøkelser der antallet deltagere er registrert, uten at dette gjøres til gjenstand for debatt. Det vanlige antallet deltagere fra det private nettverk ligger på mellom fem og ti i de ulike undersøkelser. Dette antallet stemmer med det ungdommene omtaler som det ideelle. Spørsmålet om hva som var et bra antall deltagere var ikke noe tema i min intervjuguide, men flere av informantene kom uoppfordret inn på dette. En informant sa at de var 20 i første familieråd, dette var for mange så han reduserte det til fem i neste. Dette synes han egentlig var for få. Han mente 8-10 var passe, for da var der flere som kunne komme med ideer. En annen informant sa at hvis det var over 10 ville hun blitt gal i hodet. Det var så mye å forholde seg til, og hun mente at 8-10 var det beste antallet. Flere av de andre informantene var også inne på dette, og det som gikk igjen var at for mange deltagere ble for mye å forholde seg til.

6.3. Avslutning.

Det er vanskelig å måle hva et godt familieråd er. Flertallet av informantene i denne undersøkelsen beskriver at de opplever en bedre situasjon etter familierådet. Denne endringen knyttes imidlertid i liten grad til selve innholdet i handlingsplanen.

En konklusjon som kan trekkes ut av dette er at beslutningen i familierådet, det vil si selve handlingsplanen, i større grad er et middel enn et mål. Med dette mener jeg at informantene i liten grad omtaler handlingsplanen i seg selv som viktig i forhold til hva familierådet oppnådde. Deres sentrale opplevelser er i større grad knyttet til verdien av et støttende nettverk, og delaktighet i sitt eget endringsarbeid. Dette underbygger antagelsen om at ritualet familieråd er viktigere enn beslutningsforumet familieråd i forhold til ungdommenes opplevelse av hjelp. Ungdommene beskriver familierådet som et sted å få bestemme mer i eget liv, ta mer ansvar selv, samt få bedre selvtillit. De uttaler seg også om viktigheten av å ikke skuffe sine slektninger, spesielt besteforeldrene nevnes av flere. Min fortolkning av dette er at ungdommene beskriver familierådet som en arena for ivaretagelse av verdighet, eller for fleres vedkommende, gjenopprettelse av sin egen verdighet.

Dette leder meg til den slutning at i videre utvikling av familieråd må fokuset på prosessen ytterligere skjerpes. Stor grad av medvirkning fra ungdommene selv, og bestrebelser på å behandle både dem og deres foreldre med respekt, er viktige forutsetninger for at familierådet skal fungere positivt. Dette krever blant annet en bedre dialog mellom de private og de offentlige om hvilken informasjon som skal legges frem i familierådet. Begrepet "konflikt som eiendom" er også relevant i så henseende. Om foreldre og ungdom skal oppleve at de eier sin egen konflikt, må de også få delta i utformingen av premissene for familierådet. I det minste må de informeres om premissene på forhånd, og få vite hvilke opplysninger som vil bli lagt frem om dem.

Handlingsplanen er viktig som en del av prosessen. Den er et viktig middel for at familierådet skal jobbe frem mot et konkret resultat, mot et felles mål. Dette understrekes blant annet ved den del av seremonien som avslutter familierådet, alle skriver under planen. Disse underskriftene er ikke juridisk forpliktende, men kan ha en sterk symbolsk effekt. Her rører vi ved et av de sentrale poeng ved familieråd. Det er ikke et juridisk forpliktende forum, men det er en markering for familien om at de står sammen i forsøket på å hjelpe ungdommen.

Ungdommene har særlig vært opptatt av innflytelse i eget liv og viktigheten av nettverkets støtte. Min fortolkning av intervjuene er at dette var de to viktigste faktorene i ungdommenes motivasjon for å bruke familierådet som et sted å starte en ny prosess. Denne prosessen beskrev flere av informantene i form av å slutte å ruse seg, slutte å skulke skolen, samt få et bedre forhold til sine foreldre. Dette var også de sentrale temaer i barnevernets bekymring for ungdommene, og dermed viktige grunner til at det ble avholdt familieråd. Slik sett brukes familieråd til å få satt problemet på dagsorden for nettverket. Imidlertid forteller ungdommene om stor grad av egen innsats når de beskriver sine endringer. En slutning jeg trekker av dette er at prosessen rundt familierådet er det viktigste for at ungdommene skal oppleve at det er til hjelp.

Avhandlingen styrker en påstand om at barnevernet i større grad må være relasjonelt orientert. Det er ikke mulig å konkretisere direkte årsaker til ungdommenes endringer, bortsett fra deres egen innsats, og deres opplevelse av et støttende nettverk. Sentralt her står begrepet interdependence, mennesker lever i en tilværelse av gjensidig avhengighet (kapittel 1.2.4), og fokus bør derfor være rettet mot relasjonene mellom de profesjonelle og barnet/foreldrene og deres nettverk. Enda viktigere synes barnevernets fokus på relasjonene innad i nettverket å være. Det er forholdet til personene i familierådet som er sentralt når ungdommene beskriver en positiv utvikling. Dette gir også grunnlag for å påstå at det ikke er lovmessige sammenhenger mellom en type inngripen fra barnevernet og resultatet. Det er ikke mulig å forklare endringene til ungdommene med en klar årsak-

virkning logikk. Det å møte nettverket fører i flere tilfeller til at ungdommen selv endrer sin livsførsel. Imidlertid er dette ikke entydige funn, da ikke alle familieråd har gitt slike resultat. Med andre ord er det ikke en universiell sannhet at familieråd virker. Det virker i enkelte tilfeller positivt, og da ser det ut som det er dynamikken i møtet, mer enn resultatet av handlingsplanen, som sterkest påvirker den videre utvikling for ungdommen.

En teoretisk forklaring på de mange positive endringene kan være å forstå familierådet som et rituale. Ungdommens selvrepresentasjon, og deres ønske om å bevare ansikt, kan være en viktig drivkraft for deres endring i etterkant av familierådet. Dette peker mot barnet som kompetent og strategisk, barnet som sosial aktør. Der det har skjedd positive endringer etter familierådet har ungdommen selv tatt medansvar for endringen. Ungdommene fremstår som strategiske aktører som bruker familierådet som rituale til selvrepresentasjon.

Dette kan bekrefte Christies påstand om at konflikter kan brukes konstruktivt dersom de bringes tilbake til dem som i utgangspunktet eier dem. Barnevernet kan ikke overføre sin formelle makt til familien, men ved å la dem få større ansvar for å jobbe med sine konflikter og problemer, viser det seg at både barn, foreldre og nettverk fremstår som relativt kompetente aktører. Med dette argumenterer jeg for at vi trenger et barnevern som i større grad er relasjonelt og kontekstuel orientert. Det bør legges mer vekt på forholdet mellom aktørene, og deres oppfatning av situasjonen, og mindre vekt på troen på generelle forklaringer om barnets beste. Flertallet av ungdommene som er intervjuet i denne avhandlingen beskriver seg selv som subjekter, i den forstand at de legger mer vekt på seg selv som endringsagent enn som offer.